

NASK

Raport z badania Nastolatki 3.0

NASK

Raport z badania **Nastolatki 3.0**

Warszawa 2017

Autorzy:

Dyrektor Instytutu Badawczego NASK Wojciech Kamieniecki

Dyrektor Pionu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego NASK Marcin Bochenek

Dr hab. prof. APS Maciej Tanaś, NASK

Dr Agnieszka Wrońska, NASK

Dr Rafał Lange, NASK

Mgr Mariusz Fila, NASK

Mgr Bartosz Loba, NASK

Mgr Filip Konopczyński, Fundacja Pedagogium

© Copyright by NASK Instytut Badawczy

Zdjęcia na okładce: Freepik

NASK – Instytut Badawczy

ul. Kolska 12

01-045 Warszawa

www.nask.pl

Wydanie I

Warszawa 2017

ISBN 978-83-65448-02-6

Redakcja: Wojciech Kamieniecki, Marcin Bochenek, Rafał Lange

Korekta: Katarzyna Kujawa, Julia Karłowska, Urszula Rybicka

Skład: Aneta Witecka

Druk: IMPRESJE.NET

Wprowadzenie

Ogólnopolskie badania młodzieży „Nastolatki wobec Internetu 3.0” zostały zrealizowane przez Pracownię Edukacyjnych Zastosowań Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych NASK. Badania te są poszerzoną kontynuacją empirycznej eksploracji badań „Nastolatki wobec Internetu” z 2014 roku, które zostały zainicjowane i podjęte na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka, a przeprowadzone przez NASK i Pedagogium WSNS.

Dzięki zastosowaniu podobnej metodologii w obydwu badaniach (metoda i technika, populacja, sposób doboru próby) stworzono fundamenty pod pierwszą w Polsce, kompleksową i systematyczną procedurę obserwacji i pomiaru postaw nastolatków wobec Internetu. Istotne różnice pojawiły się w zakresie przyjętych celów, zbiorze problemów badawczych i zmiennych, a także zastosowanych narzędzi. Zawierały one najważniejsze pytania z kwestionariusza z 2014 roku wraz z obszernym zestawem nowych pytań i odpowiadających im kafeterii.

Celem badań była analiza aktywności nastolatków w Internecie, edukacyjnej roli Internetu i urządzeń mobilnych, przyjmowanej przez nastolatki sieciowej tożsamości, ich zachowań, świadomości zagrożeń i sposobów reagowania na przemoc.

Problematyka badawcza koncentrowała się na następujących aspektach aktywności internetowej (stanowią one jednocześnie strukturę raportu):

- ▶ Zakres i cele użytkowania (czas, miejsce, cele i zakres aktywności, narzędzia, inicjacja internetowa, uzależnienie, kręgi interakcyjne).
- ▶ Internet w szkole i edukacji (zastosowanie na lekcjach i w trakcie odrabiania prac domowych, źródła i kanały informacji, dostęp i kontrola na terenie szkoły, ściąganie za pomocą narzędzi mobilnych).
- ▶ Tożsamość internetowa (portale społecznościowe, autoprezentacja, prywatność, internetowi liderzy opinii, obraz i wartość sieci).
- ▶ Zachowania ryzykowne (świadomość zagrożeń, ich ocena i podejmowane działania, interakcje z nieznanymi osobami dorosłymi, seksting, kontrola rodzicielska).
- ▶ Przemoc słowna (obserwacja, doświadczenie, przyczyny, sposoby reagowania).

W wymiarze praktycznym uzyskane wnioski i rekomendacje z badań stanowią empiryczną podstawę do projektowania i modelowania skutecznych działań NASK w zakresie bezpieczeństwa internetowego oraz zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych w edukacji.

Badania zostały wykonane za pomocą standaryzowanego kwestionariusza wywiadu audytoryjnego. Kwestionariusz wywiadu wykorzystany w badaniach nastolatków, składał się z 44 pytań zamkniętych lub półotwartych. Narzędzie badawcze, dobór jednostek losowania jak i procedura badawcza pozwalały na ankietowanie także uczniów z niepełnosprawnością. Wywiady audytoryjne zrealizowali przeszkoleni ankieterzy ISKK, w placówkach szkolnych na terenie całego kraju od 01.10.2016 do 31.10.2016. Dobór respondentów został przeprowadzony za pomocą dwustopniowego doboru warstwowego, zespołowego na podstawie danych statystycznych struktury placówek szkolnych GUS. Jednostką losowania

w pierwszym stopniu była placówka szkolna, w drugim: klasa szkolna (drugie klasy gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych). Rejestr zmiennych wykorzystanych do warstwowania próby badawczej obejmował: typ szkoły, wielkość gminy, typ gminy i lokację terytorialną. W badaniu wzięło udział 1394 uczniów z 55 szkół. Zebrane w trakcie wywiadów dane zostały poddane kodowaniu oraz analizie (przy wykorzystaniu SPSS Statistics), a także zinterpretowane. Wnioski z badań zostały wzbogacone o rekomendacje adresowane do obu podmiotów procesu nauczania/uczenia się tj. uczniów i nauczycieli oraz rodziców, a także administracji oświatowej i samorządowej. Znalazły się tam również rekomendacje, kierowane do środowisk akademickich, realizujących kształcenie pedagogów i nauczycieli. Najważniejsze rekomendacje edukacyjne ujęte zostały w końcowej części raportu.

Autorzy badania:

Zespół badawczy pod kierunkiem **dr. hab., prof. ASP Macieja Tanasia NASK**,
w składzie:

Dyrektor Instytutu Badawczego NASK **Wojciech Kamieniecki**

Dyrektor Pionu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego NASK **Marcin Bochenek**

Prof. dr hab. Marek Konopczyński, Fundacja Pedagogium

Dr Agnieszka Wrońska, NASK

Dr Rafał Lange, NASK

Mgr Mariusz Fila, NASK

Mgr Bartosz Loba, NASK

Mgr Filip Konopczyński, Fundacja Pedagogium

Realizacja badań terenowych: Ośrodek Sondaży Społecznych „Opinia”

przy ISKK pod kierunkiem ks. dr. Wojciecha Sadłonia

- konsultacje narzędzia badawczego – **mgr Jan Osiecki**
- koordynacja sieci ankierskiej – **Mirosława Osytek**

Raport opracowali:

Dyrektor Instytutu Badawczego NASK **Wojciech Kamieniecki**

Dyrektor Pionu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego NASK **Marcin Bochenek**

Dr hab. prof. APS Maciej Tanaś, NASK

Dr Agnieszka Wrońska, NASK

Dr Rafał Lange, NASK

Mgr Mariusz Fila, NASK

Mgr Bartosz Loba, NASK

Mgr Filip Konopczyński, Fundacja Pedagogium

1. Zakres i cele użytkowania

Od ubiegłej dekady statystyka publiczna odnotowuje dynamiczny wzrost popularności Internetu w Polsce¹. Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) są masowo rozpowszechnione wśród ogółu społeczeństwa, zarówno z powodu ich dostępności, rozwoju technologii, jak również kosztów ich użytkowania. Łatwy i stosunkowo tani dostęp do sieci internetowej znacząco wpłynął na wzory zachowań całego społeczeństwa jak i poszczególnych jednostek. Szczególną aktywność w cyberprzestrzeni wykazują osoby młode. Korzystanie z Internetu stało się dla dzieci i młodzieży niemalże normą społeczną. Już od najmłodszych lat życia przestrzeń wirtualna towarzyszy im w ich aktywnościach poznawczych, rekreacyjnych i interakcyjnych².

Z deklaracji respondentów wynika, iż w populacji młodego pokolenia wszyscy korzystają z Internetu (0,7% nie korzysta w ogóle). Zdecydowana większość deklaruje, że korzysta z Internetu wiele razy dziennie lub cały czas, w domu (80,0%), w szkole (39,2%), u znajomych (32,4%), w miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć WiFi (29,7%). Nastolatki najmniej aktywni są w sieci: w drodze np. z domu do szkoły (38,1% – nie korzysta), w miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć WiFi (28,8% – nie korzysta) oraz u znajomych (24,3% – nie korzysta). Główna miejsce korzystania z Internetu przez nastolatki to: dom (99,3% korzysta) i szkoła (82,2%) – patrz **Tabela 1a**.

1. GUS, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2012–2016*, Szczecin, US Szczecin, 2016.

2. A. Wrońska, R. Lange, *Nastolatek jako użytkownik Internetu – społeczny wzorzec konsumpcji*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, M. Tanaś (red.), NASK, Warszawa 2016, s. 15.

Tab. 1a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często korzystasz z Internetu?”.

	W domu	W szkole	W drodze np. z domu do szkoły	U znajomych	W miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć WiFi
	%	%	%	%	%
Wiele razy dziennie, cały czas	80,0	39,2	29,1	32,4	29,7
Raz dziennie	13,4	23,3	15,9	11,2	12,7
Kilka razy w tygodniu	5,0	10,6	10,3	11,7	12,7
Kilka razy w miesiącu	0,9	9,0	6,6	20,5	16,0
Nie korzystam	0,7	17,8	38,1	24,3	28,8

Na częstość korzystania z Internetu wpływa płeć nastolatków. Dziewczęta znacznie intensywniej i częściej niż chłopcy korzystają z Internetu zarówno w domu, w drodze z domu do szkoły, u znajomych, jak i w miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć WiFi. Jedynie w szkole dziewczęta wykazują się nieznacznie mniejszą częstością korzystania z Internetu niż chłopcy (patrz Tabela 1b).

Tab. 1b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często korzystasz z Internetu?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	W domu		W szkole		W drodze np. z domu do szkoły		U znajomych		W miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć WiFi	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Wiele razy dziennie, cały czas	82,9	77,7	39,8	39,2	34,0	24,0	35,0	29,7	32,1	27,6
Raz dziennie	12,3	14,0	23,1	24,0	14,4	17,8	11,0	11,4	12,1	13,6
Kilka razy w tygodniu	3,8	6,1	9,3	12,2	10,3	10,4	10,9	12,6	10,9	14,9
Kilka razy w miesiącu	0,6	1,1	8,7	9,1	7,3	6,0	20,8	20,3	16,7	15,5
Nie korzystam	0,4	1,1	19,2	15,5	34,1	41,9	22,4	26,0	28,2	28,5

Wraz z wiekiem respondentów wzrasta długość czasu jaki poświęcają na korzystanie z Internetu i to we wszystkich badanych lokacjach tj. w domu, w szkole, w drodze, u znajomych, w miejscach publicznych. Największe stosunkowo odsetki odnotowano w kategorii: szkoła, w drodze z domu do szkoły, patrz **Tabela 1c**.

Tab. 1c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często korzystasz z Internetu?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	W domu		W szkole		W drodze np. z domu do szkoły		U znajomych		W miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć WiFi	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Wiele razy dziennie, cały czas	68,6	87,4	18,3	52,7	16,0	37,5	28,5	34,8	24,4	33,2
Raz dziennie	21,4	8,2	23,9	23,0	13,2	17,7	11,9	10,7	14,2	11,7
Kilka razy w tygodniu	7,5	3,4	12,8	9,3	11,3	9,7	11,1	12,0	13,2	12,3
Kilka razy w miesiącu	1,5	0,5	14,6	5,4	6,5	6,6	20,2	20,7	18,1	14,7
Nie korzystam	1,1	0,5	30,4	9,6	53,0	28,5	28,3	21,7	30,0	28,1

Zgodnie ze wstępną hipotezą badawczą, Internet towarzyszy nastolatkom praktycznie w ciągu całego dnia. Dzięki rozwojowi technologii mobilnej, Internet „wyszedł” z gospodarstw domowych i stał się towarzyszem nastolatka w szkole, miejscach publicznych, środkach komunikacji itd. W porównaniu do badań z 2014 roku, wyraźnie zaznaczyła się rola telefonii mobilnej jako medium komunikacji internetowej³. Segment mobilnego dostępu do Internetu, wraz ze spadkiem cen usługi i rozwojem technologii, będzie się prawdopodobnie nadal rozwijał w populacji dzieci i młodzieży.

Wysoka dostępność w przestrzeniach społecznych (dom, szkoła, miejsca publiczne itd.) koreluje z czasem jaki młodzi użytkownicy Internetu poświęcają na łączność z cyberprzestrzenią. Nastolatki korzystają z Internetu bardzo intensywnie. Najbardziej popularnym narzędziem do łączenia się z siecią jest telefon komórkowy i smartfon (188,3 min dziennie), laptop (70,7 min dziennie) oraz komputer stacjonarny (62,2 min dziennie). Stosunkowo najrzadziej nastolatki wykorzystują: tablet (25,3 min dziennie), konsolę do gier (20,4 min dziennie) i inne (12,7 minuty dziennie) – patrz **Tabela 2a**.

3. R. Lange, J. Osiecki, *Raport z badań. Nastolatki wobec Internetu*, Warszawa, NASK, 2014.

Tab. 2a. Średni czas korzystania z Internetu.

Wszyscy	Komputera stacjonarnego	Laptopa	Konsoli do gier	Tabletu	Telefonu komórkowego/smartfonu	Inne
Średnia	62,2 min	70,7 min	20,4 min	25,3 min	188,3 min	12,7 min

Na długość czasu korzystania z Internetu mocno wpływa płeć nastolatków. Dziewczeta częściej niż chłopcy łączą się z siecią za pomocą: telefonu komórkowego i smartfonu (K – 211,5 min dziennie, M – 165,2 min dziennie), laptopa (K – 74,3 min dziennie, M – 97,3 min dziennie), tabletu (K – 26,8 min dziennie, M – 22,9 min dziennie). Natomiast chłopcy relatywnie więcej czasu przebywają w sieci przy wykorzystaniu komputera stacjonarnego (K – 28,5 min dziennie, M – 97,3 min dziennie) i konsoli do gier (K – 13,9 min dziennie, M – 27,0 min dziennie), patrz Tabela 2b1 i 2b2.

Tab. 2b1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często do przeglądania Internetu używasz?”.

	Komputera stacjonarnego	Laptopa	Konsoli do gier	Tabletu	Telefonu komórkowego/smartfonu	Inne
	%	%	%	%	%	%
0-1 godz. dziennie	18,3	27,0	12,7	16,3	18,4	4,1
1-3 godz. dziennie	14,3	24,0	4,7	8,0	26,6	1,8
3-5 godz. dziennie	7,3	8,1	1,9	2,6	19,2	0,9
5 godz. dziennie i dłużej	7,3	6,0	2,2	1,9	31,3	2,1
nie korzystam	52,8	34,9	78,6	71,2	4,5	91,1

Tab. 2b2. Średni czas korzystania z Internetu z podziałem ze względu płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

Płeć		Komputera stacjonarnego	Laptopa	Konsoli do gier	Tabletu	Telefonu	Inne
K	Średnia	28,5 min	74,3 min	13,9 min	26,8 min	211,5 min	15,4 min
M	Średnia	97,3 min	67,1 min	27,0 min	22,9 min	165,2 min	10,6 min

Wyniki badań pokazują także, iż średni czas korzystania z Internetu koreluje z wiekiem respondentów. Wraz z wiekiem rośnie średni czas korzystania z telefonu komórkowego (G – 172,0 min dziennie, PG – 198,8 min dziennie) oraz komputera stacjonarnego (G – 56,0 min dziennie, PG – 66,2 min dziennie), natomiast maleje czas korzystania z laptopa (G – 73,3 min dziennie, PG – 69,1 min dziennie), konsoli do gier (G – 24,3 min dziennie, PG – 18,0 min dziennie), tabletu (G – 28,6 min dziennie, PG – 23,2 min dziennie) patrz **Tabela 2c**.

Tab. 2c. Średni czas korzystania z Internetu z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

Płeć		Komputera stacjonarnego	Laptopa	Konsoli do gier	Tabletu	Telefonu	Inne
G	Średnia	56,0 min	73,3 min	24,3 min	28,6 min	172,0 min	13,4 min
PG	Średnia	66,2 min	69,1 min	18,0 min	23,2 min	198,8 min	12,0 min

Czas spędzony na aktywność internetową wynika oczywiście ze wspomnianej wcześniej dostępności, ale też z subiektywnego poczucia niższej atrakcyjności innych form komunikacji i konsumpcji wolnego czasu (tv, życie towarzyskie, podróżowanie, sport, sen). Odnotowane w badaniu średnie czasy korzystania z Internetu będą najprawdopodobniej z wiekiem nastolatków dynamicznie wzrastać, aż do momentu wejścia młodego użytkownika na rynek pracy⁴.

Intensywność korzystania z Internetu mocno determinuje wiek tzw. inicjacji internetowej, im wcześniej dzieci rozpoczynają przygodę z światem wirtualnym, tym większe prawdopodobieństwo oddziaływania Internetu na scenariusz dnia codziennego oraz możliwość wystąpienia uzależnienia od Internetu.

Średni wiek inicjacji internetowej wśród nastolatków wynosi 9 lat i 7 miesięcy (mediana = 10 lat) – patrz **Tabela 3a**. W porównaniu do badań z 2014 r. wynik ten praktycznie się nie zmienił (średnia = 9 lat i 8 miesięcy, mediana = 10 lat).

4. R. Lange, J. Osiecki, *Raport z badań. Nastolatki wobec Internetu*, Warszawa, NASK, 2014.

Tab. 3a1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W jakim wieku zacząłeś/ęłaś korzystać samodzielnie z Internetu?”.

	n	%
3	2	1,4
5	3	2,1
6	9	6,4
7	13	9,3
8	15	10,7
9	17	12,1
10	27	19,3
11	23	16,4
12	19	13,6
13	10	7,1
14	2	1,4
Ogółem	140	100,0

Tab. 3a2. Średni moment czasowy rozpoczęcia samodzielnego korzystania z Internetu.

	Wszyscy
Średnia	ok. 9 lat i 7 miesięcy
Mediana	ok. 10 lat

Podobnie jak w przypadku poprzednich badań z 2014, występuje różnica pomiędzy dziewczynkami i chłopcami, dziewczęta nieznacznie później niż chłopcy rozpoczynają samodzielne korzystanie z Internetu (K: średnia = 9 lat i 10 miesięcy; M: 9 lat i 4 miesiące). Jednocześnie, różnica ta nieznacznie się zwiększyła w porównaniu do roku 2014 (o 2 miesiące), co świadczyć może o większym zróżnicowaniu populacji chłopców pod względem czasu inicjacji internetowej oraz występowaniu wśród nich licznych przypadków wcześniejszego momentu inicjacji internetowej (patrz **Tabela 3b**).

Tab. 3b. Średni moment czasowy rozpoczęcia samodzielnego korzystania z Internetu z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

Wiek	Średnia	Mediana
K	ok. 9 lat i 10 miesięcy	ok. 10 lat
M	ok. 9 lat i 4 miesiące	ok. 10 lat

Odnotowano również różnice pomiędzy uczniami szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Ci ostatni później rozpoczynają samodzielne korzystanie z Internetu (G – 9 lat i 1 miesiąc, PG – 9 lat i 11 miesięcy) – patrz **Tabela 3c**. Niemniej jednak, w porównaniu do badań z 2014 r. różnica ta się zmniejszyła, z 18 (w 2014) do 10 miesięcy (w 2016). Wynik ten wskazuje na zmniejszenie się zróżnicowania momentu czasowego inicjacji internetowej, spowodowane jest najprawdopodobniej rosnącym nasyceniem gospodarstw domowych w urządzenia TIK (głównie urządzenie mobilne).

Tab. 3c. Średni moment czasowy rozpoczęcia samodzielnego korzystania z Internetu z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

Wiek	Średnia	Mediana
G	ok. 9 lat i 1 miesiąc	ok. 9 lat
PG	ok. 9 lat i 11 miesięcy	ok. 10 lat

Czas inicjacji internetowej przypada średnio na dziewiąty rok życia, co prawdopodobnie wiąże się z zakupem lub otrzymaniem pierwszego urządzenia (smartfonu, komputera) pozwalającego na samodzielny, bezpośredni dostęp do Internetu. Z perspektywy szkodliwości wielu treści internetowych, moment inicjacji wydaje się być dosyć wczesny, szczególnie gdy dziecko podczas łączenia się z Internetem pozostaje bez opieki i kontroli osoby dorosłej.

Powyższe deklaracje respondentów zostały zweryfikowane pytaniem kontrolnym o stan umiejętności czytania i pisania w momencie inicjacji internetowej. Treść tego pytania pozwoliła także zdiagnozować, czy nabycie umiejętności związanych z nowymi technologiami wyprzedziło moment opanowania tradycyjnych kompetencji komunikacyjnych, czyli pisanie i czytanie. Moment inicjacji

internetowej w zdecydowanej większości (73,3%) nastąpił już po nabyciu kompetencji czytania i pisania (patrz **Tabela 4a**). Tylko co 10. respondent (9,0%) wskazał, że rozpoczął korzystanie samodzielnie z Internetu zanim nauczył się czytać i pisać, a co 6. badany (17,7%) nie był w stanie tego określić.

Tab. 4a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zacząłeś/ęłaś korzystać z Internetu zanim nauczyłeś/aś się czytać i pisać?”.

	n	%
Tak	124	9,0
Nie	1014	73,3
Nie pamiętam	245	17,7
Ogółem	1383	100,0

Nie występuje w tym przypadku różnicowanie pod względem płci. Zarówno dziewczęta i chłopcy deklarowali podobny moment inicjacji internetowej względem nabycia kompetencji czytania i pisania (K: 8,0%, M: 9,5%), patrz **Tabela 4b**.

Tab. 4b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zacząłeś/łaś korzystać z Internetu zanim nauczyłeś/aś się czytać i pisać?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Tak	8,0	9,5
Nie	73,8	74,1
Nie pamiętam	18,3	16,4
Ogółem	100,0	100,0

Jednakże różnicowanie deklaracji wystąpiło w przypadku wieku respondentów. Uczniowie gimnazjum częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych deklarowali moment rozpoczęcia korzystania z Internetu przed faktem nabycia umiejętności czytania i pisania (patrz **Tabela 4c**).

Tab. 4c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zacząłeś/ęłaś korzystać z Internetu zanim nauczyłeś/aś się czytać i pisać?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Tak	13,3	6,2
Nie	65,0	78,6
Nie pamiętam	21,7	15,2
Ogółem	100,0	100,0

Korzystanie z Internetu oraz nabycie podstawowych umiejętności, związanych z korzystaniem z Internetu, następuje najczęściej już w momencie posiadania kompetencji czytania i pisania. Samo korzystanie z zasobów Internetu wymaga elementarnej znajomości czytania i pisania. Jednakże blisko co 10. badany zadeklarował, że korzystanie z Internetu nastąpiło wcześniej. Jeżeli częstość takiego następstwa będzie się zwiększać w następnych pokoleniach, może to zakłócić dotychczasowy proces edukacyjny dzieci i młodzieży.

Edukacja z zakresu kompetencji cyfrowych, to w większości przypadków respondentów samoedukacja (68,6%). Co 4. ankietowany zadeklarował, że w procesie tym pomagał mu także starszy brat lub starsza siostra, a co 5., że rodzic (21,7%). Tylko co 10. badany wskazał na edukację szkolną (9,7%) – patrz **Tabela 5a**. Widać zatem, że przysposobienie do TIK odbywa się w przestrzeni gospodarstwa domowego, lecz w większości przypadków przebiega bez nadzoru rodzica lub opiekuna.

Tab. 5a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zacząłeś/ęłaś korzystać z Internetu zanim nauczyłeś/aś się czytać i pisać?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne)⁵.

	Odpowiedzi	
	n	%
Sam(a) się nauczyłem(łam)	951	68,6%
Rodzice	301	21,7%
Starsze rodzeństwo	327	23,6%

5. Procenty w kolumnie nie sumują się do 100%, ponieważ w kwestionariuszu było to pytanie z wielokrotną możliwością odpowiedzi i każdy respondent mógł wybrać z kafeterii więcej niż 1 odpowiedź.

Dziadkowie	15	1,1%
Koledzy, koleżanki	213	15,4%
W szkole na lekcjach	134	9,7%
Ktoś inny	42	3,0%
Ogółem	1983	143,0%

Bardziej samodzielni pod względem nauki korzystania z Internetu są chłopcy niż dziewczęta. Częściej deklarują, że korzystania z Internetu nauczyli się sami (K: 64,1%; M: 73,4%), a rzadziej, że pomogli im w tym koledzy lub koleżanki (K: 18,1%; M: 12,8%), starsze rodzeństwo (K: 26,1%; M: 21,41%) lub zajęcia w szkole (K: 12,6%; M: 6,9%) – patrz **Tabela 5b**.

Tab. 5b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kto nauczył Cię korzystać z Internetu?” z podziałem ze względu płeć (K – kobieta, M – mężczyzna)⁶.

	Odpowiedzi	
	K	M
Sam(a) się nauczyłem(am)	64,1%	73,4%
Rodzice	22,8%	20,5%
Starsze rodzeństwo	26,1%	21,1%
Dziadkowie	1,0%	0,8%
Koledzy, koleżanki	18,1%	12,8%
W szkole na lekcjach	12,6%	6,9%
Ktoś inny	2,4%	3,4%
Ogółem	147,1%	138,8%

Pod względem wieku nie występuje zróżnicowanie deklaracji, respondenci w większości przypadków kategorii odpowiedzi z podobną częstością. Wyjątkiem jest jedynie kategoria pomocy kolegów i koleżanek, tzn. uczniowie gimnazjum rzadziej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych wybierali tę odpowiedź (G: 10,8%; PG: 18,3%) – patrz **Tabela 5c**.

6. jw.

Tab. 5c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kto nauczył Cię korzystać z Internetu?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne)⁷.

	Odpowiedzi	
	G	PG
Sam(a) się nauczyłem(łam)	67,5%	69,3%
Rodzice	23,3%	20,6%
Starsze rodzeństwo	23,0%	24,0%
Dziadkowie	1,3%	0,9%
Koledzy, koleżanki	10,8%	18,3%
W szkole na lekcjach	10,5%	9,1%
Ktoś inny	2,9%	3,1%
Ogółem	139,3%	145,3%

Młode pokolenie w świecie wirtualnym zostało „opuszczone” przez swoich rodziców, opiekunów, nauczycieli. Sami muszą nabywać sprawności w poruszaniu się w cyberprzestrzeni, ale także sami muszą się zmagać z potencjalnymi zagrożeniami i ich skutkami. Ich indywidualna ścieżka eksploracji świata wirtualnego nie podlega kontroli i filtracji. Proces socjalizacyjny młodych użytkowników może być przez to zakłócony, a skutki emocjonalne i społeczne takiego procesu, niebezpieczne.

Jak wiemy z doświadczenia społecznego, wczesne rozpoczęcie aktywności w sferze, która niesie za sobą możliwość nałogu, sprzyja rozwojowi zjawiska uzależnienia w całej populacji⁸. Badania polskich nastolatków wykazały, iż populacja ta wykazuje się już pierwszymi wskaźnikami nawyku i uzależnienia od Internetu. Prawie wszyscy ankietowani deklarowali, że przebywali w sieci dłużej, niż pierwotnie planowali (83,3%), a ponad połowa, iż poprawiała swój nastrój poprzez korzystanie z Internetu (66,4%) lub odczuwała poirytowanie, gdy Internet przestał działać lub nie miała do niego dostępu (64,2%). Dodatkowo, co 3. nastolatek rezygnuje z obowiązków szkolnych, aby móc korzystać z Internetu (29,8%) a co 5. rezygnuje ze snu (21,4%) lub okłamuje rodziców (19,4%) – patrz **Tabela 6a**.

7. jw.

8. H.S. Becker, *Rodzaje dewiacji. Model sekwencyjny*, [w:] *Socjologia. Lektury*, P. Sztompka, M. Kucia (red.), Kraków, Znak, 2005, s. 596–608.

Tab. 6a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się kiedykolwiek?”.

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	%	%	%
Przebywać w sieci dłużej, niż pierwotnie planowałeś	83,2	10,7	6,2
Odczuwać poirytowanie gdy Internet przestał działać lub nie miałeś do niego dostępu	64,2	25,6	10,2
Poprawić swój nastrój poprzez korzystanie z Internetu	66,4	22,4	11,2
Zrezygnować z posiłku, aby móc korzystać z Internetu	9,7	84,4	5,8
Zrezygnować ze snu, aby móc korzystać z Internetu	21,4	69,7	8,9
Zrezygnować z obowiązków szkolnych, aby móc korzystać z Internetu	29,8	59,5	10,7
Zrezygnować z innych zajęć pozaszkolnych, aby móc korzystać z Internetu	13,1	79,6	7,2
Zrezygnować ze spotkań ze znajomymi, aby móc korzystać z Internetu	8,7	84,4	6,8
Okłamać rodzica(ów), aby móc skorzystać z Internetu	19,0	71,6	9,4

Charakterystyki symptomów uzależnienia od Internetu są nieznacznie odmienne u dziewcząt i u chłopców. Ci ostatni częściej niż dziewczęta rezygnują z zajęć pozaszkolnych (K: 10,4%; M: 15,3%) oraz ze spotkań ze spotkań towarzyskich (K: 4,8%; M: 12,0%), aby móc korzystać z Internetu. Natomiast dziewczęta częściej niż chłopcy odczuwają stan poirytowania w sytuacji braku dostępu do Internetu, (K: 69,2%; M: 59,3%) – patrz **Tabela 6b**.

Tab. 6b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się kiedykolwiek?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

TAK	K	M
	%	%
Przebywać w sieci dłużej, niż pierwotnie planowałeś	84,5	81,7
Odczuwać poirytowanie gdy Internet przestał działać lub nie miałeś do niego dostępu	69,2	59,2
Poprawić swój nastrój poprzez korzystanie z Internetu	65,8	66,5

Zrezygnować z posiłku, aby móc korzystać z Internetu	8,8	10,0
Zrezygnować ze snu, aby móc korzystać z Internetu	21,0	21,2
Zrezygnować z obowiązków szkolnych, aby móc korzystać z Internetu	30,2	29,1
Zrezygnować z innych zajęć pozaszkolnych, aby móc korzystać z Internetu	10,4	15,3
Zrezygnować ze spotkań ze znajomymi, aby móc korzystać z Internetu	4,8	12,0
Oklamać rodzica(ów), aby móc skorzystać z Internetu	17,7	20,0

Niepokojący jest także odnotowany przyrost częstości występowania symptomów uzależnienia wraz z wiekiem młodzieży. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej niż ich koledzy/koleżanki z gimnazjum wykazują się uzależnieniem od Internetu w następujących zachowaniach: „przebywanie w sieci dłużej, niż pierwotnie planowałeś” (G: 78,9%; PG: 85,9%), „poczucie poirytowanie gdy Internet przestaje działać lub nie ma się do niego dostępu” (G: 52,9%; PG: 71,3%), „poprawianie nastroju poprzez korzystanie z Internetu” (G: 61,9%; PG: 69,2%), „rezygnacja z obowiązków szkolnych, aby móc korzystać z Internetu” (G: 24,5%; PG: 33,1%) – patrz **Tabela 6c**.

Tab. 6c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się kiedykolwiek?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

TAK	G	PG
	%	%
Przebywać w sieci dłużej, niż pierwotnie planowałeś	78,9	85,9
Odczuwać poirytowanie gdy Internet przestał działać lub nie miałeś do niego dostępu	52,9	71,3
Poprawić swój nastrój poprzez korzystanie z Internetu	61,9	69,2
Zrezygnować z posiłku, aby móc korzystać z Internetu	12,0	8,2
Zrezygnować ze snu, aby móc korzystać z Internetu	20,1	22,2
Zrezygnować z obowiązków szkolnych, aby móc korzystać z Internetu	24,5	33,1
Zrezygnować z innych zajęć pozaszkolnych, aby móc korzystać z Internetu	12,8	13,3
Zrezygnować ze spotkań ze znajomymi, aby móc korzystać z Internetu	8,3	9,0
Oklamać rodzica(ów), aby móc skorzystać z Internetu	19,5	18,6

Zdiagnozowane pierwsze symptomy nawyku czy uzależnienia w badanej populacji nie muszą oczywiście rozwinąć się w pełne uzależnienie. Zapewne w dużej części młodego pokolenia, z czasem, „kariera uzależnienia” wygaśnie. Niemniej jednak, jak pokazują badania społeczne w innych krajach⁹, brak efektywnych strategii zapobiegania takim uzależnieniom, społeczne przyzwolenie, dostępność, niskie koszty usługi powodują, że zjawisko uzależnienia od Internetu wzrasta wśród dzieci młodzieży.

Oferta zasobów i funkcji Internetu jest niezmiernie bogata. Każdy internauta może wybierać spośród niezliczonej liczby treści i możliwości jakie są dostępne w sieci. Trajektorie wyborów są skorelowane z wiekiem, płcią, miejscem zamieszkania, statusem ekonomicznym, religią itd. Każda kategoria społeczna charakteryzuje się swoim indywidualnym wzorem korzystania z Internetu. Młodzi również posiadają swoją specyfikę jako użytkownicy Internetu.

Głównymi i dominującymi przyczynami korzystania z Internetu wśród nastolatków są przede wszystkim interakcje pośrednie i rozrywka: korzystanie z serwisów społecznościowych, np. FB (codziennie – 78,1%), kontakty ze znajomymi (codziennie – 68,7%), słuchanie muzyki i oglądanie filmów (codziennie – 68,2%).

Niemniej, Internet dla nastolatków to również narzędzie edukacyjne: poszerzania wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby (codziennie – 41,8%), odrabianie lekcji (codziennie – 36,9%), poszukiwania bieżących informacji (codziennie – 34,0%), poszerzania wiedzy potrzebnej do szkoły (codziennie – 24,2%). Rozkład odpowiedzi wskazuje także, że nastolatki raczej biernie konsumują treści tam zastane, niż aktywnie je tworzą lub aktywnie przyswajają wiedzę i informacje poprzez: prowadzenie własnego bloga lub strony internetowej (codziennie – 4,7%), tworzenie muzyki (codziennie – 5,0%), obróbkę i tworzenie filmów (codziennie – 5,2%), naukę przez Internet (codziennie – 4,9%), kursy e-learningowe (codziennie – 6,1%), tworzenie grafiki, przetwarzanie zdjęć (codziennie – 7,8%).

Warto odnotować, iż e-zakupy wśród nastolatków stają się coraz bardziej popularne (w stosunku do badania z 2014) i w chwili obecnej są aktywnością już niemal powszechną (14,0% – nie korzystam) – patrz **Tabela 7a**.

9. P. M. Yellowlees, S. Marks, *Problematic internet use or internet addiction?*, „Computers in Human Behavior” 2007, 23(3), s. 1447–1453.

Tab. 7a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często używasz Internetu do:”.

	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w miesiącu lub rzadziej	Nie korzystam
	%	%	%	%	%
Odrabiania lekcji	36,9	42,8	10,9	5,4	4,1
Poszerzania wiedzy potrzebnej do szkoły	24,2	40,6	18,1	7,1	10,1
Przygotowania do sprawdzianów	16,3	29,4	24,5	10,7	19,2
Poszerzania wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby	41,8	32,1	13,1	6,7	6,3
Korzystania z serwisów społecznościowych, np. FB	78,1	11,9	3,0	2,3	4,7
Gier on-line	23,1	16,5	11,0	12,6	36,8
Korzystania z poczty	17,8	29,0	25,1	17,8	10,3
Poszukiwania bieżących informacji	34,0	31,7	16,3	9,7	8,3
Przeglądania lub udziału w dyskusjach na forach	15,3	14,4	15,9	16,5	37,8
Kontaktów ze znajomymi (komunikatory)	68,7	14,2	5,8	4,4	6,9
Korzystania ze sklepów internetowych	13,5	15,3	27,4	29,9	14,0
Słuchania muzyki i oglądania filmów	68,2	18,1	7,4	3,6	2,7
Czytania blogów	11,2	12,0	13,6	17,6	45,5
Prowadzenia własnego bloga lub strony internetowej	4,7	4,1	3,8	3,1	84,2
Nauki przez Internet, kursów e-learningowych	6,1	8,8	10,2	15,0	59,9
Tworzenia grafiki, przetwarzania zdjęć	8,6	11,0	16,3	21,3	42,9
Tworzenia muzyki	5,0	5,1	5,2	7,7	77,0
Obróbki i tworzenia filmów	5,2	4,5	8,6	16,8	64,9

Różnice pomiędzy dziewczętami a chłopcami pod tym względem odnotowano tylko w nielicznych kategoriach. Dziewczęta stosunkowo częściej niż chłopcy za pomocą Internetu: poszerzają wiedzę w ramach swoich zainteresowań i hobby, czytają blogi, przygotowują się do sprawdzianów, korzystają z serwisów społecznościowych, kontaktują się ze znajomymi. Natomiast chłopcy relatywnie więcej grają w gry on-line, biorą udziału w dyskusjach na forach, korzystają z poczty

oraz tworzą muzykę. W pozostałych kategoriach, nie występują znaczące różnice procentowe, patrz Tabela 7b.

Tab. 7b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często używasz Internetu do:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	Codziennie		Kilka razy w tygodniu		Kilka razy w miesiącu		Kilka razy w miesiącu lub rzadziej		Nie korzystam	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Odrabiania lekcji	38,4	35,5	43,4	43,0	10,1	11,2	5,0	5,5	3,2	4,8
Poszerzania wiedzy potrzebnej do szkoły	25,8	22,2	41,7	40,6	17,2	18,5	6,6	7,6	8,7	11,1
Przygotowania do sprawdzianów	16,6	15,9	28,3	30,5	24,1	25,4	14,0	7,4	17,0	20,7
Poszerzania wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby	37,6	46,1	32,8	31,6	13,7	12,4	9,2	4,2	6,8	5,7
Korzystania z serwisów społecznościowych, np. FB	82,1	74,4	9,1	14,8	2,3	3,9	1,7	2,6	4,8	4,3
Gier on-line	9,0	37,8	8,7	24,3	10,3	11,7	15,7	9,2	56,1	16,9
Korzystania z poczty	16,7	18,5	28,7	29,6	23,1	27,2	20,3	15,4	11,1	9,3
Poszukiwania bieżących informacji	32,9	35,4	30,6	32,9	18,1	14,6	10,5	8,5	7,8	8,5
Przeglądania lub udziału w dyskusjach na forach	13,5	16,6	13,3	15,8	13,9	18,0	17,4	16,1	42,0	33,5
Kontaktów ze znajomymi (komunikatory)	74,3	62,8	11,4	17,7	4,2	7,4	4,0	4,5	6,1	7,6
Korzystania ze sklepów internetowych	12,1	14,0	15,6	15,5	27,6	27,8	31,4	27,8	13,3	14,9

Słuchania muzyki i oglądania filmów	68,9	67,9	17,9	18,4	7,3	7,4	2,9	4,0	3,0	2,3
Czytania blogów	14,0	7,9	14,9	9,6	14,2	13,0	20,1	15,3	36,8	54,3
Prowadzenia własnego bloga lub strony internetowej	5,4	3,4	4,7	3,7	3,4	4,5	4,0	2,3	82,6	86,0
Nauki przez Internet, kursów e-learningowych	4,9	7,1	9,4	7,9	11,9	9,0	15,4	15,3	58,3	60,8
Tworzenia grafiki, przetwarzania zdjęć	7,8	8,7	11,4	10,9	17,0	15,7	21,7	21,1	42,0	43,6
Tworzenia muzyki	3,8	5,4	3,2	7,1	4,5	6,0	7,2	8,4	81,3	73,1
Obróbki i tworzenia filmów	3,6	6,4	3,2	5,6	7,8	9,8	16,7	17,1	68,7	61,2

W badanej populacji występuje również zróżnicowanie pod względem wieku. Uczniowie ze szkół ponadgimnazjalnych częściej niż uczniowie gimnazjum wykorzystują Internet do następujących aktywności: edukacji (poszerzania wiedzy potrzebnej do szkoły, poszerzania wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby, odrabiania lekcji, przygotowania do sprawdzianów, poszukiwania bieżących informacji, nauki przez Internet, kursów e-learningowych, czytania blogów), komunikacji (korzystania z serwisów społecznościowych, np. FB, korzystania z poczty, przeglądania forów lub udziału w dyskusjach na forach, kontaktów ze znajomymi (komunikatory), rozrywki (słuchania muzyki i oglądania filmów) oraz e-zakupów (korzystania ze sklepów internetowych). Uczniowie gimnazjum tylko w kategorii gry on-line, charakteryzują się większą częstością deklaracji potwierdzających (patrz Tabela 7c).

Tab. 7c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często używasz Internetu do:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Codziennie		Kilka razy w tygodniu		Kilka razy w miesiącu		Kilka razy w miesiącu lub rzadziej		Nie korzystam	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Odrabiania lekcji	34,1	38,7	39,5	45,0	12,4	9,9	9,4	2,7	4,6	3,7
Poszerzania wiedzy potrzebnej do szkoły	17,8	28,3	37,4	42,6	19,6	17,1	9,8	5,3	15,2	6,7
Przygotowania do sprawdzianów	14,3	17,7	23,9	32,9	21,7	26,2	12,2	9,7	27,8	13,5
Poszerzania wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby	37,0	45,0	30,2	33,3	12,9	13,2	9,4	4,9	10,5	3,6
Korzystania z serwisów społecznościowych, np. FB	72,8	81,6	13,2	11,0	3,4	2,8	4,1	1,2	6,5	3,5
Gier on-line	25,5	21,5	18,8	15,0	10,4	11,3	13,4	12,2	31,8	40,0
Korzystania z poczty	14,1	20,1	21,4	34,0	25,5	24,9	21,7	15,2	17,3	5,9
Poszukiwania bieżących informacji	23,7	40,6	31,4	31,9	18,3	15,0	15,3	6,1	11,2	6,4
Przeglądania lub udziału w dyskusjach na forach	15,1	15,5	15,6	13,6	12,6	18,1	13,6	18,4	43,1	34,3
Kontaktów ze znajomymi (komunikatory)	59,7	74,5	16,9	12,5	7,6	4,6	6,5	3,0	9,3	5,4
Korzystania ze sklepów internetowych	15,4	12,2	12,0	17,4	23,8	29,7	31,3	29,0	17,6	11,6
Słuchania muzyki i oglądania filmów	64,3	70,8	20,4	16,5	8,0	7,1	3,9	3,4	3,3	2,3
Czytania blogów	12,6	10,3	10,4	13,1	12,5	14,4	15,8	18,7	48,7	43,5

Prowadzenia własnego bloga lub strony internetowej	4,9	4,6	3,6	4,5	4,2	3,6	2,3	3,6	85,1	83,7
Nauki przez Internet, kursów e-learningowych	4,1	7,3	8,6	8,9	9,7	10,6	13,8	15,8	63,8	57,4
Tworzenia grafiki, przetwarzania zdjęć	10,5	7,3	12,0	10,3	14,1	17,7	19,3	22,6	44,1	42,1
Tworzenia muzyki	6,6	4,0	5,2	5,0	3,9	6,0	8,1	7,5	76,2	77,5
Obróbki i tworzenia filmów	7,3	3,8	4,1	4,7	8,6	8,6	16,5	17,0	63,5	65,8

Profil użytkowania Internetu przez nastolatków jest zatem ściśle zdeterminowany specyfiką przeżywanego okresu życia. Afiliacja, edukacja i rozrywka to typowe obszary zainteresowań dla osób w wieku badanych respondentów, dlatego nie jest zaskoczeniem, że akurat funkcje komunikacyjne, poznawcze i rekreacyjne Internetu są przez nastolatków najczęściej wykorzystywane.

Internet jako narzędzie komunikacji, jak pamiętamy z poprzednich analiz, jest przez nastolatków stosowane powszechnie. Jednakże jest to instrument komunikacji wykorzystywany selektywnie. Główny obszar komunikacji internetowej dla nastolatków to koledzy/koleżanki ze szkoły (kilka razy dziennie/raz dziennie – 68,7%), koledzy/koleżanki spoza szkoły (kilka razy dziennie/raz dziennie – 70,1%), chłopak/dziewczyna, z którym pozostaje w bliskich relacjach uczuciowych (kilka razy dziennie/raz dziennie – 50,3%).

Komunikacja nastolatków z nauczycielami (kilka razy dziennie/raz dziennie – 2,5%), rodzicami (kilka razy dziennie/raz dziennie – 17,0%), znajomymi z Internetu, których nie poznali w świecie realnym (kilka razy dziennie/raz dziennie – 21,0%) to aktywność stosunkowo sporadyczna (patrz **Tabela 8a**).

Tab. 8a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często komunikujesz się poprzez Internet z:?”.

	Rodzi- cami	Nauczycielami	Kolega- mi/kole- żankami ze szkoły	Kolega- mi/kole- żankami spoza szkoły	Znajo- mymi z Internetu, których nie pознаleş w świecie realnym	Chłó- pakiem/ dziej- czyną, z którym(ą) pozosta- jesz w bliskich relacjach uczucio- wych
	%	%	%	%	%	%
Kilka razy dziennie	9,4	1,2	67,7	59,9	14,6	45,4
Raz dziennie	6,6	1,3	11,0	10,2	6,4	4,9
Kilka razy w tygodniu	9,0	4,1	11,9	15,3	8,6	4,7
Kilka razy w miesiącu	6,9	11,0	4,5	6,6	8,9	2,3
Kilka razy w roku	11,2	23,7	1,4	3,2	13,5	2,6
Nigdy	56,9	58,7	3,5	4,8	48,0	40,1

Wyniki badania pokazują, iż komunikacja internetowa to relatywnie domena dziewcząt. Dziewczęta stosunkowo częściej niż chłopcy – prawie we wszystkich analizowanych kategoriach – wykazują się częstszymi interakcjami za pomocą Internetu, a szczególnie w obszarze komunikacji z kolegami/koleżankami ze szkoły (K: 71,4%; M: 64,4% – kilka razy dziennie), z kolegami/koleżankami spoza szkoły (K: 64,5%; M: 56,0% – kilka razy dziennie), z chłopakiem/dziewczyną, z którym(ą) pozostaje w bliskich relacjach uczuciowych K: 48,3%; M: 42,2% – kilka razy dziennie. Jedynie kategoria dot. komunikacji ze znajomymi z Internetu, których nie poznało się w świecie realnym, charakteryzuje się podobną częstością deklaracji jak u chłopców (patrz **Tabela 8b**).

Tab. 8b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często komunikujesz się poprzez Internet z:?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	Rodzicami		Nauczycielami		Kolegami/koleżankami ze szkoły		Kolegami/koleżankami spoza szkoły		Znajomymi z Internetu, których nie poznałeś w świecie realnym		Chłopakiem/dziewczyną, z którym(ą) pozostajesz w bliskich relacjach uczuciowych	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kilka razy dziennie	11,0	7,3	1,5	1,1	71,4	64,4	64,5	56,0	14,3	15,0	48,3	42,2
Raz dziennie	7,4	5,7	1,5	1,1	11,3	10,4	9,3	10,8	6,3	6,7	5,0	4,5
Kilka razy w tygodniu	10,4	7,9	4,8	3,3	10,5	13,5	14,0	16,8	7,7	9,6	3,7	5,8
Kilka razy w miesiącu	8,0	6,0	12,5	9,3	3,4	5,7	6,8	6,3	7,7	10,2	2,4	2,3
Kilka razy w roku	11,7	10,5	26,5	21,4	1,1	1,5	1,9	4,3	14,3	12,7	2,4	2,7
Nigdy	51,4	62,6	53,3	63,8	2,2	4,6	3,5	5,8	49,7	45,8	38,3	42,5

Na częstość wystąpień wpływa także wiek badanych. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych znacznie częściej niż uczniowie gimnazjum komunikują się z kolegami/koleżankami spoza szkoły (G: 50,3%; PG: 66,1% – kilka razy dziennie), z chłopakiem/dziewczyną, z którym(ą) pozostaje w bliskich relacjach uczuciowych (G: 39,9%; PG: 49,0% – kilka razy dziennie), nauczycielami (G: 73,0%; PG: 49,5% – nigdy). Istotnym jest, że interakcje z osobami Internetu, których nie poznało się w świecie realnym, częściej występują u uczniów gimnazjum niż szkół ponadgimnazjalnych (G: 44,9%; PG: 50,0% – nigdy) – patrz **Tabela 8c**.

Tab. 8c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często komunikujesz się poprzez Internet z:?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Rodzicami		Nauczycielami		Kolegami/koleżankami ze szkoły		Kolegami/koleżankami spoza szkoły		Znajomymi z Internetu, których nie poznałeś w świecie realnym		Chłopakiem/dziewczyną, z którym(ą) pozostajesz w bliskich relacjach uczuciowych	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kilka razy dziennie	11,2	8,3	1,7	1,0	66,1	68,7	50,3	66,1	15,6	13,9	39,9	49,0
Raz dziennie	6,5	6,6	1,1	1,4	10,1	11,6	10,8	9,8	9,4	4,6	5,5	4,5
Kilka razy w tygodniu	8,4	9,5	1,5	5,8	11,1	12,5	17,1	14,1	8,3	8,9	3,2	5,6
Kilka razy w miesiącu	4,5	8,5	7,1	13,5	5,5	3,8	8,2	5,6	8,8	8,9	2,1	2,4
Kilka razy w roku	11,9	10,7	15,6	28,9	1,8	1,1	5,4	1,8	13,0	13,8	3,2	2,2
Nigdy	57,5	56,5	73,0	49,5	5,4	2,4	8,2	2,6	44,9	50,0	46,1	36,3

Nie jest zaskoczeniem, że komunikacja bezpośrednia via Internet odbywa się najczęściej z osobami z bliższego lub dalszego otoczenia rówieśniczego nastolatków. Uzyskane wyniki pokazują po raz kolejny, iż w kręgu interakcji internetowych bardzo rzadko występują rodzice i nauczyciele, czyli osoby i instytucje, które powinny nie tylko współtowarzyszyć nastolatkom w przestrzeni wirtualnej, ale także być przewodnikami po tym pełnym zagrożeń świecie¹⁰.

Uczestnictwo w życiu społecznym poprzez technologie cyfrowe wpływa na kondycję emocjonalną jednostek, ale także na jakość interakcji i więzi społecznych, postaw społecznych i obywatelskich¹¹. Troska o młode pokolenie, wymaga stałego monitoringu i refleksji nad intensywnością i sposobami korzystania z Internetu wśród dzieci i młodzieży. System edukacji oraz proces kształtowania pożądanych postaw społecznych potrzebuje aktywnej obserwacji zmian społecznych i technologicznych:

10. M. Tanaś, *Primum non nocere a internetowa przestrzeń wolności i aktywności nastolatków*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, M. Tanaś (red.), Warszawa, NASK, 2016, s. 51.

11. R. Lange, *Youth and Society – personal profile of citizenship of Polish and British youth*, Warszawa, The British Council, 2004.

„Ten świat musimy poznać, by zrozumieć emocje, dążenia i pragnienia osób wchodzących za chwilę w dorosłość. Tu kształtuje się obraz przyszłości”¹².

Od momentu masowej ekspansji Internetu do polskich gospodarstw domowych, minęła jedynie dekada. Tymczasem dystans interakcyjny, społeczny jaki dzieli rodziców czy nauczycieli od nastolatków w przestrzeni wirtualnej, jest wyraźnie duży. Bez znaczącego zaangażowania rodziców i szkoły w „towarzyszeniu” dzieciom i młodzieży w tej nowej rzeczywistości, dystans ten będzie się powiększał. Konsekwencją tego może być zaburzenie procesu socjalizacji w rodzinie i szkole oraz osłabienie i zniekształcenie więzi społecznej zarówno w skali mikro, mezo, jak i makro.

Najważniejsze ustalenia:

- Internet dla nastolatków to aksjomat aktywności i percepcji rzeczywistości.
- Nastąpiło mocne przesunięcie z komputera stacjonarnego do telefonii mobilnej jako medium łączności z Internetem.
- Szczególnie trend ten występuje u dziewcząt i nasila się wraz z wiekiem, chłopcy więcej korzystają z komputera i konsoli do gier, natomiast dziewczęta telefonu komórkowego/smartfonu, laptopa i tabletu.
- Średni wiek inicjacji internetowej to 9 lat i 7 miesięcy, chłopcy nieznacznie wcześniej rozpoczynają aktywność w sieci.
- W stosunku do badań z 2014 r., cezura powyższa się nie zmieniła, jednakże nastąpiło zmniejszenie zróżnicowania pod względem wieku (pomiędzy uczniami gimnazjum a szkół ponadgimnazjalnych).
- Edukacja internetowa najczęściej odbywa się samodzielnie bez kontroli rodzica, edukacja szkolna ma mały wpływ na początkowe kompetencje nastolatków w tym zakresie.
- W badanej populacji zaobserwowano bardzo częste i wyraźne symptomy nawyku i uzależnienia od Internetu.
- Dziewczęta wykazują częściej symptomy uzależnienia emocjonalnego, natomiast chłopcy behawioralnego.
- Zjawisko powyższe nasila się wraz z wiekiem populacji.
- Internet to dla młodego pokolenia głównie komunikacja i rozrywka, także (lecz w mniejszym stopniu) – edukacja, zwłaszcza widoczne

12. M. Kamieniecki, M. Bochenek, *Świat współczesnych nastolatków*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, M. Tanaś (red.), Warszawa, NASK, 2016, s. 11.

to jest wśród dziewcząt oraz w populacji nastolatków ze szkół ponadgimnazjalnych.

- Dominuje bierna konsumpcja zasobów Internetu.
- Zakres komunikacji internetowej dotyczy w głównej mierze środowiska rówieśniczego.
- Częstość komunikacji przez Internet wzrasta wraz z wiekiem badanych (również komunikacji z nauczycielami).

Najważniejsze rekomendacje:

- Edukacja rodziców i nauczycieli w zakresie:
 - kontroli czasu korzystania z Internetu,
 - sposobów monitorowania aktywności dzieci w sieci,
 - zapobiegania uzależnieniom od Internetu,
 - budowania relacji z dziećmi w cyberprzestrzeni.
- Edukacja dzieci i młodzieży w zakresie:
 - szkodliwości emocjonalnej i fizycznej Internetu,
 - zasad bezpiecznego korzystania z Internetu,
 - alternatywnych sposobów spędzania wolnego czasu,
 - zarządzania czasem w Internecie.
- Organizacja szkoły:
 - wypracowanie scenariuszy współpracy z rodzicami w zakresie kontroli czasu korzystania z Internetu,
 - stworzenie procedury identyfikacji uzależnienia od Internetu,
 - zaprojektowanie trybu postępowania wobec uczniów uzależnionych lub nadużywających Internetu,
 - wprowadzenie dodatkowych szkoleń dla nauczycieli,
 - wprowadzenie dodatkowych zajęć edukacyjnych dla uczniów,
 - zapewnienie pomocy psychologicznej dla uczniów uzależnionych lub nadużywających Internetu.

2. Internet w szkole i edukacji

Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym zwłaszcza cyfryzacja mediów oraz ich sprzętowa i programowa konwergencja w komputerach, a także rozwój urządzeń mobilnych i Internetu sprzyjają budowie społeczeństwa informacyjnego. Upowszechnienie usług przetwarzania w chmurze, tabletów i smartfonów, coraz bogatsza rzeczywistość rozszerzona, rozwijany Internet rzeczy oraz inteligentna przestrzeń, pozwalają na powstawanie coraz bardziej zaawansowanych programów komputerowych, użytecznych także w edukacji.

Utworzona w efekcie rozwoju technologicznego przestrzeń cyfrowa wabi atrakcyjnością, użytecznością, interaktywnością, możliwością pokonywania czasu i odległości, dostarcza narzędzi komunikacji, zapewnia rozrywkę, przygodę i bogate emocjonalne przeżycia. Dlatego też stała się polem aktywności dzieci i młodzieży.

Świat realny i cyberprzestrzeń przenikają się wzajemnie, będąc dla nastolatków naturalną przestrzenią ich życia. Edukacja nie może bagatelizować żadnej sfery funkcjonowania dzieci i młodzieży, zwłaszcza tak ważnej dla osobistego rozwoju człowieka, jego relacji społecznych i kultury.

To właśnie były podstawowe powody podjęcia badań nad edukacyjnym kontekstem funkcjonowania współczesnych nastolatków w Internecie.

Powszechność Internetu wśród młodego pokolenia sprawiła, że kontakt z cyberprzestrzenią jest podtrzymywany w coraz to nowych przestrzeniach społecznych, w tym również w przestrzeni placówek szkolnych. Możliwość korzystania z Internetu na terenie szkoły deklaruje zdecydowana większość badanych uczniów (tylko 17% ankietowanych stwierdziła, że w szkole, w której się uczą, nie jest możliwe korzystanie z urządzeń zapewniających dostęp do Internetu). Jednakże możliwości te są regulowane przez administrację lub nauczycieli. Ponad połowa uczniów może korzystać z Internetu tylko w trakcie przerw lekcyjnych (54,0%), co 5. uczeń twierdzi, że taką możliwość ma na wybranych godzinach lekcyjnych (19,3%). Natomiast co 10. badany zadeklarował, że w jego szkole można korzystać z Internetu za pomocą urządzeń mobilnych bez jakichkolwiek ograniczeń ze strony nauczycieli czy administracji szkoły (9,7%) – patrz **Tabela 9a**.

Tab. 9a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W Twojej szkole korzystanie z urządzeń mobilnych (smartfon, tablet) mających dostęp do Internetu możliwe jest:”

	n	%
Przez cały czas bez ograniczeń	133	9,7
Tylko na niektórych lekcjach	263	19,3
Tylko na przerwach	738	54,0
Nie jest możliwe w ogóle	232	17,0
Ogółem	1366	100,0

Interesującym jest, że możliwość korzystania z Internetu w placówkach szkolnych silnie koreluje z typem szkoły. Szkoły ponadgimnazjalne są bardziej liberalne (lub permissywne) w kwestii użytkowania Internetu. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej niż uczniowie gimnazjum deklarują możliwość nieograniczonego korzystania z Internetu na terenie szkoły (G: 5,3%; PG: 12,6% – przez cały czas bez ograniczeń) oraz indywidualnego łączenia się z siecią na wybranych godzinach lekcyjnych (G: 8,1%; PG: 26,3% – tylko na niektórych lekcjach). Ponadto uczniowie szkół ponadgimnazjalnych bardzo rzadko deklarują brak możliwości Indywidualnego korzystania z Internetu na terenie szkoły. Jest to częstość wielokrotnie mniejsza niż w przypadku uczniów gimnazjum (G: 34,7%; PG: 5,7% – nie jest możliwe w ogóle) – patrz **Tabela 9b**.

Tab. 9b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W Twojej szkole korzystanie z urządzeń mobilnych (smartfon, tablet) mających dostęp do Internetu możliwe jest:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Przez cały czas bez ograniczeń	5,3	12,6
Tylko na niektórych lekcjach	8,1	26,3
Tylko na przerwach	52,0	55,3
Nie jest możliwe w ogóle	34,7	5,7
Ogółem	100,0	100,0

Według odpowiedzi badanych, aż w co 5. placówce szkolnej nie ma żadnych regulacji w zakresie korzystania na terenie szkoły z urządzeń mobilnych mających dostęp do Internetu (20,0%). Niemniej jednak, większość respondentów odpowiadała, że na terenie szkoły, w której się uczą, są określone zasady korzystania z Internetu, bądź poprzez regulamin wewnętrzny szkoły (59,1%), bądź indywidualnie przez każdego z nauczycieli (20,9%) – patrz **Tabela 10a**.

Tab. 10a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zasady korzystania z urządzeń mobilnych mających dostęp do Internetu w Twojej szkole:”.

	n	%
Określone są przez regulaminy wewnętrzne szkoły	801	59,1
Określane są indywidualnie przez nauczycieli	283	20,9
Brak jest jakichkolwiek regulacji w tej sprawie	271	20,0
Ogółem	1355	100,0

Częstość występowania regulacji w tym zakresie nie jest zróżnicowana typem szkoły. Zarówno w gimnazjach, jak i szkołach ponadgimnazjalnych deklaracja braku jakichkolwiek regulacji wystąpiła u co 5. respondenta (G: 21,9%; PG: 18,8%). Odmienne jest jednak źródło tych regulacji. W gimnazjach stosunkowo częściej niż w szkołach ponadgimnazjalnych zasady korzystania z Internetu określa wewnętrzny regulamin szkoły (G: 62,0%; PG: 57,3%), natomiast w szkołach ponadgimnazjalnych częściej zasady korzystania z Internetu określa indywidualnie każdy z poszczególnych nauczycieli (G: 16,1%; PG: 24,0%) – patrz **Tabela 10b**.

Tab. 10b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zasady korzystania z urządzeń mobilnych mających dostęp do Internetu w Twojej szkole:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Określone są przez regulaminy wewnętrzne szkoły	62,0	57,3
Określane są indywidualnie przez nauczycieli	16,1	24,0
Brak jest jakichkolwiek regulacji w tej sprawie	21,9	18,8
Ogółem	100,0	100,0

Jednym z problemów współczesnej szkoły jest, niezgodne z zasadami szkolnymi, wykorzystywanie Internetu w trakcie sprawdzianów i klasówek szkolnych. Pytaniem, za pomocą którego w trakcie badania próbowano przyjrzeć się bliżej temu zjawisku, było pytanie o autodeklarację umiejętności korzystania z urządzeń mobilnych na sprawdzianach klasowych. Tylko co 5. ankietowany stwierdził, że nie potrafi korzystać z telefonu lub smartfonu w sytuacji sprawdzianu wiedzy (22,0%). Natomiast blisko co 3. respondent zadeklarował, że potrafi użyć telefonu komórkowego celem ściągania, lecz tego nie czyni (37,7%), a prawie co 2., że potrafi i czasem to czyni (40,4%) – patrz **Tabela 11a**.

Odsetek odpowiedzi przyznających się do aktywności niezgodnych z normą społeczną jest w badaniach społecznych często przez respondentów zaniżany, prawdopodobnie i w tym przypadku nastąpiło takie zjawisko (zwłaszcza, że wywiad audytoryjny odbywał się na terenie szkoły). Można zatem postawić hipotezę, że większość uczniów współczesnej polskiej szkoły wykorzystuje urządzenia mobilne do oszukiwania w trakcie ewaluacji ich stanu wiedzy.

Tab. 11a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy potrafisz korzystać z urządzeń mobilnych na sprawdzianach, klasówkach?”.

	n	%
Tak, ale tego nie robię	515	37,7
Tak, czasem tak robię	551	40,3
Nie	300	22,0
Ogółem	1366	100,0

Zgodnie z hipotezą wstępną, okazało się, że w tych zachowaniach niezgodnych z normą społeczną, bardziej aktywni są chłopcy niż dziewczęta. Dziewczęta częściej niż chłopcy deklarują, że nie korzystają z urządzeń mobilnych na sprawdzianach (K: 38,4%; M: 42,1% – tak, czasem tak robię; K: 24,1%; M: 19,8% – nie) – patrz **Tabela 11b**.

Tab. 11b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy potrafisz korzystać z urządzeń mobilnych na sprawdzianach, klasówkach?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Tak, ale tego nie robię	37,5	38,0
Tak, czasem tak robię	38,4	42,1
Nie	24,1	19,8
Ogółem	100,0	100,0

Wyniki badania wykazały także, że omawiany problem ściągania za pomocą urządzeń mobilnych bardziej dotyczy szkół ponadgimnazjalnych niż gimnazjów. Uczniowie szkół gimnazjalnych rzadziej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, deklarują takie zachowania (G: 30,9%; PG: 46,2% – tak, czasem tak robię; G: 28,3%; PG: 18,0% – nie) – patrz Tabela 11c.

Tab. 11c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy potrafisz korzystać z urządzeń mobilnych na sprawdzianach, klasówkach?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Tak, ale tego nie robię	40,8	35,8
Tak, czasem tak robię	30,9	46,2
Nie	28,3	18,0
Ogółem	100,0	100,0

Osobnym zagadnieniem badawczym było zdiagnozowanie stopnia oraz czynników wykorzystania Internetu w samodzielnym zdobywaniu wiedzy oraz w wypełnianiu szkolnych obowiązków domowych.

Okazuje się, że nauczyciele dosyć mało aktywnie zachęcają swoich uczniów do krytycznego korzystania z treści internetowych w odrabianiu prac domowych. Tylko co 7. ankietowany potwierdził fakt, że nauczyciele zachęcają do korzystania z Internetu

przy odrabianiu prac domowych (14,0%). Natomiast co 3. respondent, jednoznacznie wypowiedział się negatywnie (29,1%), a ponad połowa próby badawczej nie potrafiła określić swoich doświadczeń w tym względzie (57,0%) – patrz **Tabela 12a**.

Odnotowana niechęć nauczycieli do praktyki korzystania z Internetu w trakcie odrabiania prac domowych może wynikać z negatywnego stosunku do treści internetowych, ale także ze złych doświadczeń związanych z mechanicznym, bezkrytycznym kopiowaniem treści internetowych przez uczniów, nie tylko w skali ogólnopolskiej, ale także globalnej.

Tab. 12a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy Twoi nauczyciele zachęcają Cię do korzystania z Internetu przy odrabianiu prac domowych?”.

	n	%
Tak	192	14,0
Nie	400	29,1
Trudno powiedzieć	784	57,0
Ogółem	1376	100,0

Internet jako przestrzeń zawierająca zasoby edukacyjne oraz zbiór narzędzi użytecznych w odrabianiu zadań domowych i samokształceniu jest wskazywany i polecany częściej przez nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych niż nauczycieli szkół gimnazjalnych (G: 7,8%; PG: 17,9% – tak; G: 38,6%; PG: 22,9% – nie) – patrz **Tabela 12b**.

Tab. 12b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy Twoi nauczyciele zachęcają Cię do korzystania z Internetu przy odrabianiu prac domowych?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Tak	7,8	17,9
Nie	38,6	22,9
Trudno powiedzieć	53,6	59,1
Ogółem	100,0	100,0

Wykorzystywanie zasobów internetowych nie cieszy się popularnością wśród samych nauczycieli również podczas prowadzenia zajęć lekcyjnych. Implementacja technologii i zasobów internetowych przez dydaktyków dotyczy przede wszystkim (nie licząc informatyki) przedmiotów związanych z nauką języka (j. obcy: 27,9% – nigdy; j. polski: 34,9% – nigdy), humanistycznych (historia: 45,7%) czy przyrodniczych (geografia: 49,8% – nigdy).

Według deklaracji respondentów, najrzadziej (nie wliczając wychowania fizycznego) Internet jest wykorzystywany na zajęciach z przedmiotów ścisłych (fizyka: 60,9% – nigdy; chemia: 60,9% – nigdy; matematyka: 59,6% – nigdy), ale i także na wybranych przedmiotach przyrodniczych czy humanistycznych (biologia: 55,8% – nigdy; wiedza społeczeństwie: 57,3% – nigdy) – patrz **Tabela 13a**. Warto podkreślić, że co 4. respondent zadeklarował, że na zajęciach z informatyki nauczyciel nigdy nie wykorzystał technologii czy zasobów internetowych (25,1%).

Tab. 13a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często używasz Internetu do:”.

	Bardzo często	Często	Rzadko	Bardzo rzadko	Nigdy
	%	%	%	%	%
Języka polskiego	9,4	16,3	20,6	18,8	34,9
Języka obcego	9,9	22,2	21,0	18,9	27,9
Matematyki	5,1	7,7	12,7	14,9	59,6
Historii	7,5	14,1	16,1	16,5	45,7
Wiedzy o społeczeństwie	7,1	10,0	11,6	14,1	57,3
Geografii	8,5	12,8	13,0	16,0	49,8
Biologii	7,1	10,9	10,2	15,9	55,8
Chemii	5,9	9,1	11,0	13,1	60,9
Fizyki	6,4	8,2	11,9	12,6	60,9
Informatyki	40,3	20,3	7,8	6,6	25,1
Wychowania fizycznego	3,6	3,4	4,6	5,1	83,3

Różnice pomiędzy gimnazjami a szkołami ponadgimnazjalnymi pod względem wykorzystania Internetu w poszczególnych kategoriach przedmiotowych, widoczne są najwyraźniej w deklaracjach respondentów w następujących przedmiotach: gimnazja cechują się relatywnie rzadszą implementacją Internetu na lekcjach historii (G: 52,5%; PG: 41,3% – nigdy), języka polskiego (G: 43,7%; PG: 29,3% – nigdy), wiedzy o społeczeństwie (G: 62,1%; PG: 54,1% – nigdy) i języka obcego (G: 18,6%; PG: 24,6% – często). Zaś w szkołach ponadgimnazjalnych mniej popularny jest Internet na zajęciach z biologii (G: 49,7%; PG: 59,8% – nigdy), chemii (G: 57,6%; PG: 63,1% – nigdy), fizyki (G: 58,1%; PG: 62,8% – nigdy), informatyki, (G: 18,8%; PG: 29,2% – nigdy) – patrz Tabela 13b.

Tab. 13b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często podczas lekcji wykorzystuje się Internet (przez uczniów za wiedzą nauczycieli lub przez nauczycieli):?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Bardzo często		Często		Rzadko		Bardzo rzadko		Nigdy	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Języka polskiego	8,6	9,9	9,0	21,0	18,5	21,9	20,3	17,8	43,7	29,3
Języka obcego	8,4	10,9	18,6	24,6	20,6	21,2	22,1	16,8	30,2	26,5
Matematyki	5,2	5,0	8,8	7,1	12,1	13,0	14,0	15,4	59,9	59,4
Historii	6,3	8,3	9,7	16,9	13,0	18,1	18,4	15,3	52,5	41,3
Wiedzy o społeczeństwie	6,4	7,5	9,0	10,6	9,2	13,1	13,3	14,6	62,1	54,1
Geografii	9,6	7,7	12,2	13,1	11,1	14,3	19,3	13,8	47,8	51,1
Biologii	8,1	6,5	12,4	10,0	19,5	10,1	19,3	13,6	49,7	59,8
Chemii	6,4	5,7	10,3	8,4	10,1	11,6	15,7	11,3	57,6	63,1
Fizyki	6,4	6,4	8,2	8,3	12,4	11,6	15,0	11,0	58,1	62,8
Informatyki	40,4	40,2	22,9	18,6	9,5	6,7	8,4	5,4	18,8	29,2
Wychowania fizycznego	3,8	3,5	4,7	2,5	3,9	5,0	5,1	5,2	82,6	83,8

Ponadto wykorzystanie Internetu przez nauczycieli w trakcie zajęć lekcyjnych jest mało aktywizujące uczniów. Najczęściej nauczyciele, według respondentów, prezentują filmy (84,7%) i pokazują prezentację (81,2%). Jednakże ponad połowa ankietowanych zadeklarowała, że pedagodzy korzystają z programów edukacyjnych (57,9%) – patrz Tabela 14a.

Tab. 14a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeśli nauczyciele używają Internetu na lekcjach, to najczęściej:?”.

	Odpowiedzi	
	n	%
Prezentują filmy	1164	84,7%
Odtwarzają muzykę	284	20,7%
Pokazują zdjęcia	781	56,8%
Korzystają z encyklopedii	267	19,4%
Korzystają z programów edukacyjnych	796	57,9%
Pokazują prezentację	1117	81,2%
Inne	117	8,5%
Ogółem	4526	329,2%

Powyższe rozkłady odpowiedzi korelują z typem szkoły. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej niż uczniowie gimnazjum wymieniają, jako formy implementacji Internetu: pokaz prezentacji (G: 74,8%; PG: 85,3%). Natomiast gimnazjaliści stosunkowo częściej: korzystanie z programów edukacyjnych (G: 61,4%; PG: 55,7%) oraz odtwarzanie muzyki (G: 24,4%; PG: 18,2%) – patrz **Tabela 14b**.

Tab. 14b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeśli nauczyciele używają Internetu na lekcjach, to najczęściej:?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Odpowiedzi	
	G	PG
Prezentują filmy	82,5	86,1
Odtwarzają muzykę	24,4	18,2
Pokazują zdjęcia	55,2	57,8
Korzystają z encyklopedii	20,5	18,7
Korzystają z programów edukacyjnych	61,4	55,7
Pokazują prezentację	74,8	85,3
Inne	8,6	8,5

Najpopularniejszym narzędziem internetowym, wykorzystywanym do odrabiania zadań domowych, jest wśród nastolatków wyszukiwarka Google (55% – codziennie; 27,3% – kilka razy w tygodniu) oraz serwis Wikipedia (10,9% – codziennie; 42,2 – kilka razy w tygodniu). Wystąpił także relatywnie wysoki odsetek deklaracji częstotliwości korzystania z portalu YouTube (35,1 – codziennie; 16,3% – kilka razy w tygodniu). Serwisem, z którego respondenci czerpią gotowe materiały potrzebne do wykonania prac domowych najczęściej jest serwis Sciaga.pl (19,4% – kilka razy w tygodniu; 22,0% – kilka razy w miesiącu). Portale dedykowane edukacji oraz te, które służą do poszerzania i pogłębiania wiedzy jak Khan Academy (91,5% – nigdy), Interklasa (92,3% – nigdy), Wolne lektury (65,3% – nigdy) to sfera aktywności badanych uczniów raczej marginalna i niszowa.

Warto zauważyć, że w badanej populacji występuje stosunkowo duża liczba uczniów, którzy nie zwracają uwagi na rzetelność i wiarygodność źródła informacji, ani też nie weryfikują w żaden sposób pozyskiwanych treści (Korzystam z wyszukiwarki i nie zwracam uwagi na źródła wiedzy: 21,4% – codziennie; 19,3% – kilka razy w tygodniu) – patrz Tabela 15a.

Tab. 15a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często odrabiając lekcje, ucząć się korzystasz ze stron/serwisów internetowych”.

	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w miesiącu lub rzadziej	Nie korzystam
	%	%	%	%	%
Wikipedia	10,9	42,2	26,8	13,3	6,9
Google	55,2	27,3	9,1	4,2	4,2
YouTube	35,1	16,3	11,5	14,2	22,9
Khan Academy	1,1	2,5	1,7	3,2	91,5
Sciaga.pl	11,9	19,4	22,0	19,7	27,0
Chomikuj.pl	4,3	3,7	7,9	10,2	73,9
Interklasa.pl	1,5	1,3	2,3	2,7	92,3
Bryk.pl	4,6	10,1	14,5	15,2	55,6
Wolnelektury.pl	2,6	6,9	10,8	14,4	65,3
Korzystam z wyszukiwarki i nie zwracam uwagi na źródła wiedzy	21,4	19,3	11,7	11,6	36,1
Inne jakie? (Np.: Zadane.pl)	13,1	9,5	5,5	4,0	67,8

Strategie doboru treści internetowych są w niewielkim zakresie zróżnicowane zależnie od płci respondentów. Dziewczęta częściej niż chłopcy korzystają z narzędzi internetowych jak: Google (K: 59,8%; M: 50,7% – codziennie), Wikipedia (K: 44,5%; M: 39,9% – kilka razy w tygodniu), Youtube (K: 19,1%; M: 13,9% – kilka razy w tygodniu) oraz też częściej nie weryfikują pozyskiwanych treści: „Korzystam z wyszukiwarki i nie zwracam uwagi na źródła wiedzy” (K: 22,1%; M: 16,8% – kilka razy w tygodniu). Chłopcy, natomiast, relatywnie rzadziej korzystają z portali edukacyjnych: Wolne lektury (K: 60,7%; M: 69,9% – nigdy) oraz z serwisów zawierających gotowe materiały: Sciaga.pl (K: 24,0%; M: 30,1% – nigdy), Bryk.pl (K: 52,3%; M: 58,6% – nigdy) – patrz **Tabela 15b**.

Tab. 15b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często odrabiając lekcje, ucząc się korzystasz ze stron/serwisów internetowych” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	Codziennie		Kilka razy w tygodniu		Kilka razy w miesiącu		Kilka razy w miesiącu lub rzadziej		Nie korzystam	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Wikipedia	8,5	12,9	44,5	39,9	28,6	25,9	13,4	12,9	5,1	8,3
Google	59,8	50,7	27,2	27,8	7,4	10,9	3,3	4,5	2,3	6,1
YouTube	34,7	34,8	19,1	13,9	11,3	11,6	14,1	15,0	20,9	24,7
Khan Academy	0,8	1,4	2,1	2,9	1,4	1,9	3,5	2,7	92,3	91,1
Sciaga.pl	11,2	12,6	20,3	18,4	23,5	20,9	21,0	18,1	24,0	30,1
Chomikuj.pl	3,9	4,6	3,3	4,4	7,4	8,2	9,9	10,6	75,5	72,2
Interklasa.pl	1,0	2,1	1,3	1,1	1,3	3,2	2,2	2,9	94,0	90,8
Bryk.pl	4,0	4,7	11,7	8,2	16,2	13,3	15,8	15,2	52,3	58,6
Wolnelektury.pl	2,3	3,0	8,1	5,7	12,5	9,1	16,4	12,3	60,7	69,9
Korzystam z wyszukiwarki i nie zwracam uwagi na źródła wiedzy	23,1	19,7	22,1	16,8	12,8	10,9	11,2	12,1	30,8	40,6
Inne jakie? (np.: Zadane.pl)	14,7	11,6	9,4	9,5	5,2	5,8	2,6	4,1	68,1	68,9

Porównanie odpowiedzi uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych ujawnia, że w większości analizowanych narzędzi internetowych ci ostatni wykazują się większą aktywnością. Największe różnice odnotowano w przypadku Google (G: 46,3%; PG: 60,9% – codziennie), Bryk.pl (G: 70,4%; PG: 46,2% – nie korzystam), Wolnelektury.pl (G: 76,4%; PG: 58,2% – nie korzystam), Youtube (G: 27,5%; PG: 19,9% – nie korzystam), Wikipedia (G: 9,8%; PG: 5,0% – nie korzystam). Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych charakteryzują się także większym krytycyzmem pozyskiwanych treści (Korzystam z wyszukiwarki i nie zwracam uwagi na źródła wiedzy – G: 41,5%; PG: 32,5% – nie korzystam). Natomiast uczniowie gimnazjum częściej korzystają ze Sciaga.pl (G: 15,4%; PG: 9,7% – codziennie) oraz z innych źródeł (np.: Zadane.pl) – (G: 16,7%; PG: 9,4% – codziennie) – patrz Tabela 15c.

Tab. 15c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zaznacz jak często odrabiając lekcje, ucząc się korzystasz ze stron/serwisów internetowych” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Codziennie		Kilka razy w tygodniu		Kilka razy w miesiącu		Kilka razy w miesiącu lub rzadziej		Nie korzystam	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Wikipedia	8,1	12,6	36,0	46,1	28,8	25,5	17,2	10,8	9,8	5,0
Google	46,3	60,9	28,7	26,4	12,4	7,0	5,4	3,4	7,1	2,4
YouTube	33,2	36,3	14,2	17,7	10,4	12,3	14,7	13,8	27,5	19,9
Khan Academy	0,8	1,2	2,1	2,7	2,5	1,2	2,1	3,8	92,4	90,9
Sciaga.pl	15,4	9,7	17,8	20,3	18,2	24,4	20,7	19,1	27,9	26,5
Chomikuj.pl	4,6	4,0	2,9	4,3	6,3	8,9	8,8	11,1	77,4	71,6
Interklasa.pl	1,7	1,4	1,4	1,2	2,5	2,1	2,7	2,7	91,7	92,6
Bryk.pl	4,2	4,9	6,0	12,7	8,3	18,5	11,1	17,8	70,4	46,2
Wolnelektury.pl	2,5	2,7	3,3	9,2	5,2	14,3	12,6	15,5	76,4	58,2
Korzystam z wyszukiwarki i nie zwracam uwagi na źródła wiedzy	16,6	24,6	17,2	20,6	11,3	12,0	13,4	10,4	41,5	32,5
Inne jakie? (np.: Zadane.pl)	16,7	9,4	9,7	9,4	6,6	4,5	5,7	2,2	61,2	74,6

Niemniej jednak, respondenci posiadają pewien krytyczny dystans wobec treści wykorzystywanych w zadanych przez nauczycieli pracach domowych. Pośrednio wskazywać na to może rozkład odpowiedzi na pytanie o rekomendacje strony internetowej („Jaką przydatną do nauki stroną internetową poleciłbyś/abyś swojemu koledze/koleżance?”), dominuje brak odpowiedzi (37,4%). Uzyskane dane mogą jednak wskazywać również na brak wiedzy o użytecznych w procesie nauczania -uczenia się otwartych zasobach edukacyjnych. Dodajmy, że spośród wszystkich wymienianych serwisów lub stron internetowych największym zaufaniem wśród nastolatków cieszą się: Wikipedia (20,9%), Zadane.pl (10,0%), Sciaga.pl (6,7%), Google (5,0%), – patrz Tabela 16a.

Tab. 16a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaką przydatną do nauki stroną internetową poleciłbyś/abyś swojemu koledze/koleżance”.

	n	%
Brak odpowiedzi	522	37,4
Wikipedia	291	20,9
Zadane.pl	140	10,0
Sciaga.pl	94	6,7
Google	70	5,0
Inne	46	3,3
Bryk.pl	34	2,4
Zapytaj, Onet.pl	30	2,2
Odrabiamy.pl	26	1,9
YouTube	24	1,7
Nie znam	24	1,7
Słowniki internetowe	16	1,1
Pracadomowa.pl	15	1,1
Matematyka.pl	14	1,0
KhanAcademy	8	0,6
e-podręcznik.pl	7	0,5

Klp.pl	7	0,5
Wolnelektury.pl	7	0,5
Wykop.pl	3	0,2
Chomikuj.pl	3	0,2
Dajspisać.pl	3	0,2
Encyklopedia.pwn.pl	3	0,2
Ogółem	1394	100,0

Dziewczynki stosunkowo częściej niż chłopcy rekomendują: Wikipedię (K: 22,2%; M: 0,3%), Sciaga.pl (K: 7,0%; M: 0,8%), Zadane.pl (K: 8,7%; M: 1,8%). Natomiast chłopcy relatywnie częściej polecają: Słowniki internetowe (K: 1,4%; M: 19,9%), Zapytaj.onet.pl (K: 8,7%; M: 37,0%), Youtube (K: 1,8%; M: 11,7%), Pracadomowa.pl (K: 0,9%; M: 6,8%), Encyklopedia.pwn.pl (K: 0,1%; M: 7,5%), patrz **Tabela 16b**.

Tab. 16a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaką przydatną do nauki stronę internetową polecilibyś/abyś swojemu koledze/koleżance”.

	K	M
	%	%
Brak odpowiedzi	36,3	37,0
Bryk.pl	3,6	1,4
Chomikuj.pl	0,3	0,2
Dajspisać.pl	0,4	0,5
e-podręcznik.pl	0,6	0,3
Encyklopedia.pwn.pl	0,1	7,5
Google	3,0	2,3
Inne	4,3	0,8
KhanAcademy	0,4	0,2
Klp.pl	0,9	0,8
Matematyka.pl	1,3	2,3
Nie znam	1,1	1,7

Odrabiamy.pl	2,0	0,6
Ostatnidzwonek.pl	0,4	1,4
Pracadomowa.pl	0,9	6,8
Sciaga.pl	7,0	0,8
Słowniki internet.	1,4	19,9
Wikipedia	22,2	0,3
Wolnelektury.pl	0,7	0,3
Wykop.pl	0,1	1,7
YouTube	1,8	11,7
Zadane.pl	8,7	1,8
Zapytaj.onet.pl	2,6	37,0
Ogółem	100,0	100,0

Badana populacja zróżnicowana jest także w tym zakresie pod względem wieku szkolnego. Uczniowie gimnazjum częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych polecają swoim rówieśnikom następujące zasoby internetowe: Sciaga.pl (G: 23,7%; PG: 1,8%), Youtube (G: 34,7%; PG: 7,1%), Wolnelektury.pl (G: 14,6%; PG: 0,4%), Ostatnidzwonek.pl (G: 7,3%; PG: 2,7%). Ci ostatni natomiast częściej rekomendowali: Zapytaj.onet.pl (G: 0,5%; PG: 39,6%), Słowniki internetowe (G: 0,2%; PG: 19,0%), Encyklopedia.pwn.pl (G: 0,2%; PG: 6,5%). Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych charakteryzują się także statystycznie większym dystansem wobec spotykanych treści w Internecie, gdyż częściej niż uczniowie gimnazjum, zrezygnowali z jakichkolwiek rekomendacji (Brak odpowiedzi – G: 34,1%; PG: 39,6%), patrz Tabela 16c.

Tab. 16c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaką przydatną do nauki stronę internetową poleciłbyś/abyś swojemu koledze/koleżance” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Brak odpowiedzi	34,1	39,6
Bryk.pl	1,6	3,0
Chomikuj.pl	0,5	0,2
Dajspisać.pl	0,2	0,2

e-podręcznik.pl	0,9	0,2
Encyklopedia.pwn.pl	0,2	6,5
Google	2,7	3,5
Inne	2,9	0,8
KhanAcademy	0,2	0,8
Klp.pl	0,7	1,2
Matematyka.pl	2,2	1,4
Nie znam	4,2	0,4
Odrabiamy.pl	0,2	0,8
Ostatnidzwonek.pl	7,3	1,7
Pracadomowa.pl	0,2	6,4
Sciaga.pl	23,7	1,8
Słowniki internet.	0,2	19,0
Wikipedia	0,9	0,7
Wolnelektury.pl	14,6	0,4
Wykop.pl	2,4	2,2
YouTube	34,1	7,1
Zadane.pl	1,6	2,0
Zapytaj.onet.pl	0,5	39,6
Ogółem	100,0	100,0

Najważniejsze ustalenia:

- W zdecydowanej większości szkół istnieją regulacje organizacyjne dotyczące możliwości korzystania z urządzeń mobilnych do łączenia się z Internetem.
- Brak ograniczeń w tym względzie częściej występuje w szkołach ponadgimnazjalnych niż w gimnazjum.
- Zasady korzystania z urządzeń mobilnych najczęściej są określone przez wewnętrzny regulamin szkoły.
- Niemniej jednak aż co 5. ankietowany zadeklarował, że w jego szkole brak jest jakichkolwiek regulacji w tej sprawie.

- Jedynie co 5. badany twierdzi, że nie umie korzystać z urządzeń mobilnych na sprawdzianach klasówkach, co 3. deklaruje że potrafi korzystać, ale tego nie czyni i prawie co 2. uczeń przyznaje się do faktu ściągania na sprawdzianach klasowych za pomocą urządzeń mobilnych.
- Zachowania powyższe częściej dotyczą chłopców niż dziewcząt oraz częściej uczniów szkół ponadgimnazjalnych niż gimnazjum.
- Nauczyciele nie zachęcają uczniów do korzystania z zasobów internetowych przy odrabianiu prac domowych, tylko co 7. respondent wskazał taką odpowiedź.
- Stosunkowo częściej takie zachęty ze strony nauczycieli występują w szkołach ponadgimnazjalnych niż w gimnazjach.
- Najczęściej technologie i zasoby internetowe wykorzystuje się na lekcjach informatyki, języka obcego i języka polskiego.
- Aż co 4. ankietowany twierdzi, że na zajęciach z informatyki nigdy nie był wykorzystywany Internet.
- W gimnazjach, według badanych, częściej wykorzystuje się Internet na zajęciach z przedmiotów ścisłych, natomiast w szkołach ponadgimnazjalnych na lekcjach humanistycznych.
- Dominujący sposób wykorzystywania Internetu to wyświetlanie filmów oraz pokazy prezentacji.
- Internetowe programy edukacyjne częściej, w opinii respondentów, stosowane są w gimnazjach.
- Sami uczniowie do odrabiania prac domowych najczęściej wykorzystują: Google, Wikipedię, YouTube.
- Portale dedykowane edukacji i poszerzaniu wiedzy są w tym względzie narzędziami niszowymi.
- Relatywnie narzędzia internetowe wykorzystywane są częściej przez dziewczęta niż chłopców oraz częściej przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych niż gimnazjów.
- Opinie badanych względem pozyskiwanych treści internetowych charakteryzują się jednak pewnym krytycyzmem.
- Stosunkowo bardziej krytyczni są starsi uczniowie (ze szkół ponadgimnazjalnych).

Najważniejsze rekomendacje:

- **Kształcenie na poziomie akademickim nauczycieli i pedagogów w zakresie:**
 - standardów kształcenia komplementarnego, łączącego dydaktykę tradycyjną z cyfrową,
 - taksonomii celów kształcenia wspomaganego komputerami i Internetem,
 - metodyki nauczania przedmiotów informatycznych i nieinformatycznych z wykorzystaniem najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych,
 - Otwartych Zasobów Edukacyjnych, użytecznych w procesie nauczania-uczenia się,
 - zastosowania TIK w rozwoju zdolności twórczych uczniów, ich innowacyjności i kreatywności oraz postaw obywatelskich, umiejętności współpracy oraz dbania o własny rozwój.
- **Edukacja uczniów w zakresie:**
 - świadomego, intencjonalnego i bezpiecznego poruszania się w cyberprzestrzeni oraz racjonalnego korzystania z narzędzi informacyjnych i medialnych,
 - zdolności oceniania źródeł oraz rozumienia informacji i jej wartościowania,
 - umiejętności korzystania z programów i stron internetowych, umożliwiających rozwój zainteresowań poznawczych oraz uczenia się w cyberprzestrzeni,
 - etycznych zachowań w przestrzeni Internetu i postaw prospołecznych.

3. Tożsamość internetowa

Współczesna młodzież z biegłością porusza się po sieci internetowej. Sposoby korzystania oraz ilość czasu poświęcana poszczególnym zasobom cyfrowym wskazuje ich kierunki afiliacji społecznych, hierarchie wartości oraz style aktywności. Jednocześnie tworzenie i wykorzystywanie treści internetowych powoduje i wymaga dynamicznego redefiniowania swoich postaw, opinii, relacji czyli tożsamości społecznej, zarówno w rzeczywistości realnej, jak wirtualnej.

Media, a zwłaszcza Internet, poprzez serwowaną przez nie szeroko rozumianą kulturę popularną, mają wpływ na kształtowanie tożsamości młodych ludzi na równi z formalną edukacją zinstytucjonalizowaną w szkole. A. Ćwikliński¹³, dochodzi do wniosku, że młodzież sięga do sieciowych źródeł wiedzy o wartościach i autorytetach, gdyż nie znajduje tej wiedzy w ubogiej w wartości edukacji szkolnej, edukacji cechującej się schematyzmem i bezrefleksyjnością. W szerokiej kulturze popularnej młodzież poszukuje przestrzeni do projektowania własnej tożsamości. Człowiek jak pisze Z. Melosik¹⁴ „w sferze konsumpcji i popkultury może na przykład nie tylko swobodnie dryfować po Internecie, przełączać według własnego uznania kanały telewizyjne, słuchać jakiegokolwiek muzyki, ale także wybierać kolejne i kolejne formy kulturowej tożsamości i przebierać się w nie jak w stroje karnawałowe”. Internet daje nieograniczoną przestrzeń autokreacji i testowania różnych ról, pozwala na przebywanie w kilku miejscach naraz, komunikowanie się w różnych językach z ludźmi na całym świecie. Jako atrakcyjne medium może być dawcą autorytetów, często anonimowych (np. YouTube), wpływać na postrzeganie atrakcyjności swojego ciała (strony o modzie, pielęgnacji ciała, odżywianiu itp.), postrzeganie świata (portale informacyjne), relacje z innymi ludźmi (komunikatory, portale społecznościowe).

Internet jest dla młodzieży atrakcyjnym medium. Można przypuszczać, że coraz silniej będzie wpływać na kształtowanie wielu obszarów tożsamości.

Nasuwa się zatem pytanie: co jest dla młodych użytkowników istotne w Internecie? Jakie jego funkcjonalności są dla młodzieży najbardziej atrakcyjne, wzbudzają zainteresowanie i chęć tak częstego korzystania z sieci?

13. A. Ćwikliński, *Pomiędzy oddziaływaniem szkoły i kultury popularnej. Dylematy tożsamościowe współczesnej młodzieży*, w: *Kultura popularna – tożsamość – edukacja*, D. Hejwosz, W. Jakubowski (red.), Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2010.

14. Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013, s. 8.

Uzyskane odpowiedzi respondentów wskazują, że dla młodego pokolenia Internet to przede wszystkim sfera poznania (86,7% – dostęp do przeglądarek internetowych; 80,0% – dostęp do bieżących informacji; 57,4% – dostęp do portali), rozrywki (86,4% – dostęp do filmów, muzyki) oraz komunikacji (71,2% – posiadanie poczty elektronicznej). Nieco rzadziej uczniowie używają Internetu do aktywności służących autoprezentacji i podtrzymywania aktualnych oraz pozyskiwania nowych afiliacji (59,0% – posiadanie profilu na Facebooku; 43,5% – możliwość poznania nowych znajomych; 42,6% – dostęp do informacji o innych; 37,5% – posiadanie konta na Snapchatcie; 27,1% – posiadania konta na Instagramie) – patrz **Tabela 17a**.

Tab. 17a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Co jest dla Ciebie jako użytkownika Internetu istotne:”.

	Istotne	
	n	%
Posiadanie profilu na Facebooku	805	59,0
Posiadanie poczty elektronicznej	970	71,2
Posiadania konta na Instagramie	370	27,1
Posiadanie konta na Twitterze	124	9,1
Posiadanie konta na Snapchatcie	513	37,5
Dostęp do przeglądarek internetowych	1182	86,7
Dostęp do bieżących informacji	1092	80,0
Dostęp do informacji o innych	578	42,6
Posiadanie własnego bloga/videobloga (kanału YT), itp.	132	9,7
Dostęp do portali	781	57,4
Możliwość poznania nowych znajomych	592	43,5
Dostęp do filmów, muzyki	1180	86,4
Możliwość autoprezentacji	288	21,2

Dziewczęta i chłopcy różnią się w omawianym aspekcie tożsamości internetowej stosunkowo niewiele. Komunikacyjna, poznawcza oraz rozrywkowa funkcja Internetu występuje w obydwu kategoriach z podobną częstotliwością. Niemniej jednak funkcja afiliacyjna Internetu jest bardziej istotna dla dziewcząt niż dla chłopców

(K: 62,0%, M: 56,2% – posiadanie profilu na Facebooku; K: 33,7%, M: 19,5% – posiadania konta na Instagramie; K: 44,9%, M: 29,7% – posiadanie konta na Snapchacie) – patrz Tabela 17b.

Tab. 17b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Co jest dla Ciebie jako użytkownika Internetu istotne:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Posiadanie profilu na Facebooku	62,0	56,2
Posiadanie poczty elektronicznej	71,5	71,0
Posiadanie konta na Instagramie	33,7	19,5
Posiadanie konta na Twitterze	8,8	9,1
Posiadanie konta na Snapchacie	44,9	29,7
Dostęp do przeglądarek internetowych	88,6	85,2
Dostęp do bieżących informacji	81,7	78,8
Dostęp do informacji o innych	41,4	43,9
Posiadanie własnego bloga/videobloga (kanału YT), itp.	9,2	9,9
Dostęp do portali	58,4	56,6
Możliwość poznania nowych znajomych	42,9	44,3
Dostęp do filmów, muzyki	88,7	84,4
Możliwość autoprezentacji	20,1	22,6

Występuje relatywnie silna zależność pomiędzy wiekiem badanych i sposobem użytkowania Internetu. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych większą rolę przykładają do funkcji poznawczej Internetu (G: 81,5%, PG: 89,9% – dostęp do przeglądarek internetowych; G: 74,9%, PG: 83,2% – dostęp do przeglądarek internetowych, G: 39,2%, PG: 44,7% – dostęp do informacji o innych), oraz rozrywkowej (G: 82,7%, PG: 88,8% – dostęp do filmów, muzyki). Pod względem afiliacyjnego wykorzystania tego narzędzia, Internet jest tak samo ważny dla obydwu analizowanych kategorii wiekowych, niemniej jednak różnicowane są środki tej afiliacji. Uczniowie gimnazjum częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych podkreślają istotność Twittera (G: 82,7%, PG: 88,8% – posiadanie konta na Twitterze) oraz możliwość poznania nowych znajomych (G: 46,2%,

PG: 41,9% – możliwość poznania nowych znajomych). Natomiast uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej doceniają dostęp do informacji o innych (G: 39,2%, PG: 44,7%), posiadanie profilu na Facebooku (G: 55,6%, PG: 61,1%), posiadanie poczty elektronicznej (G: 63,1%, PG: 76,2%) – patrz **Tabela 17c**.

Tab. 17c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Co jest dla Ciebie jako użytkownika Internetu istotne:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Posiadanie profilu na Facebooku	55,6	61,1
Posiadanie poczty elektronicznej	63,1	76,2
Posiadania konta na Instagramie	26,9	27,3
Posiadanie konta na Twitterze	12,4	7,0
Posiadanie konta na Snapchatcie	34,8	39,2
Dostęp do przeglądarek internetowych	81,5	89,9
Dostęp do bieżących informacji	74,9	83,2
Dostęp do informacji o innych	39,2	44,7
Posiadanie własnego bloga/videobloga (kanału YT), itp.	11,7	8,5
Dostęp do portali	54,8	59,1
Możliwość poznania nowych znajomych	46,2	41,9
Dostęp do filmów, muzyki	82,7	88,8
Możliwość autoprezentacji	23,1	20,1

Posiadanie konta na portalu społecznościowym jest dla nastolatków zjawiskiem powszechnym. Tylko nieliczne jednostki deklarowały, że w chwili badania nie posiadają takiego konta (5,4%) – patrz **Tabela 18a**. Fenomen portali społecznościowych jest tak popularny wśród młodych respondentów, że nie występuje żadne zróżnicowanie, zarówno płcią i wiekiem – patrz **Tabele 18b i 18c**.

Tab. 18a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy masz konto przynajmniej na jednym portalu społecznościowym?”.

	n	%
Tak	1309	94,6
Nie i nigdy nie miałem/am	40	2,9
Nie, ale kiedyś miałem/am	26	1,9
Nie, ale zamierzam założyć	9	0,7
Ogółem	1384	100,0

Tab. 18b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy masz konto przynajmniej na jednym portalu społecznościowym?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Tak	95,0	94,2
Nie i nigdy nie miałem/am	3,3	2,6
Nie, ale kiedyś miałem/am	1,1	2,6
Nie, ale zamierzam założyć	0,6	0,6
Ogółem	100,0	100,0

Tab. 18c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy masz konto przynajmniej na jednym portalu społecznościowym?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Tak	92,8	95,7
Nie i nigdy nie miałem/am	4,2	2,0
Nie, ale kiedyś miałem/am	2,0	1,8
Nie, ale zamierzam założyć	0,9	0,5
Ogółem	100,0	100,0

Portale społecznościowe służą nastolatkom przede wszystkim do autoprezentacji. Największą część aktywności koncentruje się do prezentacji osobiście wykonanych zdjęć i filmów (20,7% – w ogóle nie publikuję). Drugim w kolejności sposobem narracji o sobie samym jest umieszczanie linków do filmów i zdjęć pochodzących z innych serwisów internetowych (47,0% – w ogóle nie publikuję) oraz opisywanie zwerbalizowanych refleksji i zdarzeń dnia bieżącego (45,3% – w ogóle nie publikuję). Mniej niż połowa ankietowanych deklaruje, że umieszcza zdjęcia innych osób (56,5% – w ogóle nie publikuję), linki do artykułów z innych serwisów (64,4% – w ogóle nie publikuję) oraz memy (64,4% – w ogóle nie publikuję). Najniższą popularnością cieszy się umieszczanie zdjęć osób spoza swojego kręgu znajomości i interakcji społecznych (85,1% – w ogóle nie publikuję). Wszystkie analizowane sposoby użytkowania portali społecznościowych charakteryzują się bardzo niską frekwencją – najczęściej aktywność ta występuje „kilka razy w miesiącu lub rzadziej”, czyli w głównej mierze młode pokolenie częściej pełni rolę widzę niż aktora przestrzeni społeczności internetowych – patrz **Tabela 19a**.

Tab. 19a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często publikujesz na swoim profilu?”.

	Kilka razy dziennie	Raz dziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu lub rzadziej	W ogóle nie publi- kuję
	%	%	%	%	%
Linki do filmów, zdjęć w innych serwisach	3,2	2,6	7,6	39,6	47,0
Linki do artykułów w innych serwisach	1,4	2,1	4,8	27,3	64,4
Swoje zdjęcia, filmy	2,3	2,1	8,2	66,6	20,7
Zdjęcia innych osób (znajomych)	1,9	1,6	3,9	36,2	56,5
Zdjęcia innych osób (nieznajomych)	1,4	1,1	1,2	10,1	86,1
Własne komentarze, historie	5,9	4,3	14,5	30,1	45,3
Memy	5,5	3,4	6,7	20,1	64,4
Inne	2,0	2,5	2,9	6,1	86,5

Badana populacja jest w zakresie użytkowania portali społecznościowych, stosunkowo mocno zróżnicowana pod względem płci. Chłopcy częściej niż dziewczęta

umieszczają na swoich profilach: memy (K: 71,5%, M: 57,3% – w ogóle nie publikują), linki do artykułów z innych serwisów (K: 70,1%, M: 58,3% – w ogóle nie publikują), linki do filmów, zdjęć z innych serwisów (K: 51,3%, M: 42,8% – w ogóle nie publikują) oraz zdjęcia osób spoza swojego kręgu społecznego (nieznajomi), (K: 90,7%, M: 81,9% – w ogóle nie publikują). Zaś dziewczęta częściej autoprezentują się poprzez umieszczanie swoich zdjęć i filmów (K: 13,4%, M: 28,2% – w ogóle nie publikują) – patrz **Tabela 19b**.

Tab. 19b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często publikujesz na swoim profilu?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	Kilka razy dziennie		Raz dziennie		Kilka razy w tygodniu		Kilka razy w miesiącu lub rzadziej		W ogóle nie publikuję	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Linki do filmów, zdjęć w innych serwisach	2,3	3,8	2,0	3,0	5,8	9,2	38,6	41,1	51,3	42,8
Linki do artykułów w innych serwisach	1,5	1,4	1,3	2,8	4,0	5,7	23,1	31,5	70,1	58,5
Swoje zdjęcia, filmy	2,5	2,3	2,2	1,7	8,2	7,5	73,7	73,7	13,4	28,2
Zdjęcia innych osób (znajomych)	1,6	2,1	1,6	1,4	3,8	4,0	37,7	35,0	55,3	57,6
Zdjęcia innych osób (nieznajomych)	1,5	1,1	1,3	0,6	0,9	1,4	5,6	14,9	90,7	81,9
Własne komentarze, historie	5,8	5,9	4,2	4,0	14,7	14,3	28,9	31,4	46,3	44,4
Memy	4,2	6,5	1,9	4,7	5,1	8,7	17,3	22,9	71,5	57,3
Inne	2,1	2,1	2,1	2,5	2,6	2,9	5,2	6,7	88,0	85,8

Wraz z wiekiem badanych rośnie też częstość autoprezentacji polegającej na umieszczaniu treści opowiadającej o autorze w sposób pośredni, poprzez treści zapożyczone: memy (G: 81,5%, PG: 66,5% – w ogóle nie publikują), linki do artykułów z innych serwisów (G: 69,2%, PG: 61,4% – w ogóle nie publikują), linki do zdjęć i filmów z innych serwisów (G: 49,9%, PG: 45,1% – w ogóle nie publikują) – patrz **Tabela 19c**.

Tab. 19c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często publikujesz na swoim profilu?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Kilka razy dziennie		Raz dziennie		Kilka razy w tygodniu		Kilka razy w miesiącu lub rzadziej		W ogóle nie publikuję	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Linki do filmów, zdjęć w innych serwisach	3,4	3,1	4,0	1,7	9,3	6,6	33,5	43,5	49,9	45,1
Linki do artykułów w innych serwisach	1,5	1,3	2,3	1,9	5,2	4,6	21,8	30,7	69,2	61,4
Swoje zdjęcia, filmy	3,2	1,8	3,0	1,6	10,6	6,7	62,8	69,0	20,4	20,9
Zdjęcia innych osób (znajomych)	2,3	1,6	2,1	1,3	4,4	3,5	32,0	38,7	59,1	54,8
Zdjęcia innych osób (nieznajomych)	1,9	1,1	1,8	0,7	1,2	1,2	8,6	11,1	86,5	85,9
Własne komentarze, historie	6,4	5,6	6,8	2,7	13,0	15,5	28,5	31,0	45,2	45,3
Memy	6,3	5,0	5,9	1,8	7,1	6,4	19,7	20,3	81,0	66,5
Inne	1,5	2,4	2,6	2,4	4,6	1,6	6,2	6,0	85,1	87,6

Jednym z ważniejszych wymiarów tożsamości internetowej jest stosunek do prywatności w cyberprzestrzeni oraz strategię jej kreowania. Znacząca większość nastolatków stosuje bardziej lub mniej restrykcyjne procedury „filtrowania” swojego cyfrowego „wydźwięku” w przestrzeni internetowej (48,7% – są widoczne tylko dla znajomych; 19,8% – zależnie od sytuacji zmieniam dostępność. Jednakże, prawie co 5. ankietowany udostępnia w sieci informacji o sobie w sposób niekontrolowany (18,6% – są dostępne dla wszystkich; 3,4% – nie ustawiam prywatności, bo nie widzę takiej potrzeby; 1,1% – nie ustawiam prywatności, nie potrafię) – patrz Tabela 20a.

Tab. 20a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaka jest dostępność tego co publikujesz na Twoich profilach portalach społecznościowych, takich jak Facebook, Instagram, Google+, Nk.pl itp.:”.

	n	%
Są dostępne dla wszystkich	256	18,6
Są widoczne tylko dla znajomych	671	48,7
Zależnie od sytuacji zmieniam dostępność	272	19,8
Nie ustawiam prywatności, nie potrafię	15	1,1
Nie ustawiam prywatności, bo nie widzę takiej potrzeby	47	3,4
Nie korzystam z portali społecznościowych	55	4,0
Inne (jakie?)	19	1,4
Trudno powiedzieć	42	3,1
Ogółem	1377	100,0

Opisany wyżej stosunek młodego pokolenia do prywatności w sieci, nie jest praktycznie zróżnicowany ze względu na płeć nastolatków. Strategie zarządzania informacją o sobie są bardzo podobne u obu płci. Dziewczęta jedynie stosunkowo rzadziej indywidualizują dostępność informacji o sobie, w zależności od jej znaczenia czy sytuacji (K: 24,4%, M; 15,3% – zależnie od sytuacji zmieniam dostępność) – patrz **Tabela 20b**.

Tab. 20b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaka jest dostępność tego co publikujesz na Twoich profilach portalach społecznościowych, takich jak Facebook, Instagram, Google+, Nk.pl itp.:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Są dostępne dla wszystkich	16,9	20,2
Są widoczne tylko dla znajomych	48,0	49,4
Zależnie od sytuacji zmieniam dostępność	24,4	15,3
Nie ustawiam prywatności, nie potrafię	1,3	0,8
Nie ustawiam prywatności, bo nie widzę takiej potrzeby	2,7	4,1
Nie korzystam z portali społecznościowych	3,3	4,6
Inne (jakie?)	1,0	1,8
Trudno powiedzieć	2,4	3,7
Ogółem	100,0	100,0

Zarządzanie informacją w sieci internetowej mocno zmienia się wraz z wiekiem nastolatków. Uczniowie gimnazjum są bardziej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych „nonszalancy”, w udostępnianiu informacji o sobie (G: 23,5%, PG: 15,5% – są dostępne dla wszystkich). Zaś ci ostatni stosunkowo częściej udostępniają je tylko osobom znajomym (G: 45,8%, PG: 50,6%) oraz częściej zmieniają zakres dostępności w zależności od treści tych informacji (G: 15,6%, PG: 22,4%) – patrz Tabela 20c.

Tab. 20c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaka jest dostępność tego co publikujesz na Twoich profilach portalach społecznościowych, takich jak Facebook, Instagram, Google+, Nk.pl itp.?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Są dostępne dla wszystkich	23,5	15,5
Są widoczne tylko dla znajomych	45,8	50,6
Zależnie od sytuacji zmieniam dostępność	15,6	22,4
Nie ustawiam prywatności, nie potrafię	1,5	0,8
Nie ustawiam prywatności, bo nie widzę takiej potrzeby	4,5	2,7
Nie korzystam z portali społecznościowych	4,8	3,5
Inne (jakie?)	1,7	1,2
Trudno powiedzieć	2,6	3,3
Ogółem	100,0	100,0

Uzyskany w badaniu obraz sposobów zarządzania informacją w sieci internetowej jest wynikiem potrzeb i obaw młodego pokolenia. Większość respondentów doskonale zdaje sobie sprawę z możliwych konsekwencji braku kontroli nad treściami umieszczonymi w Internecie i podejmuje różnorakie aktywności służące ochronie swoich danych oraz treści umieszczonych w przestrzeni wirtualnej, (57,6% – ograniczam dostęp, bo chronię swoją prywatność; 8,2% – ustawiam prywatności, bo boję się niewłaściwego wykorzystania moich danych, zdjęć). Jednakże, co 5. respondent deklaruje, że nie dostrzega szczególnych zagrożeń z tym związanych (21,9% – nie widzę potrzeby ograniczania dostępności), a prawie co

20. ankietowany specjalnie nie filtruje informacji o sobie, ponieważ zależy mu, aby jego autoprezentacja dotarła do jak największej liczby użytkowników Internetu (5,2% – nie ustawiam prywatności, bo chcę być widoczny/a dla jak największej liczby użytkowników). Brak znajomości procedur ograniczania dostępności danych w sieci, w badanej populacji praktycznie nie występuje, tylko 2 na 100 badanych wskazało, że nie potrafi zastosować takich procedur (1,8% – nie ustawiam prywatności, bo nie potrafię tego zrobić) – patrz **Tabela 21a**.

Tab. 21a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Wskaż, dlaczego wybierasz takie, a nie inne ustawienia profilowe?”.

	n	%
Ograniczam dostęp, bo chronię swoją prywatność	780	57,6
Nie ustawiam prywatności, bo chcę być widoczny/a dla jak największej liczby użytkowników	70	5,2
Nie widzę potrzeby ograniczania dostępności	296	21,9
Nie ustawiam prywatności, bo nie potrafię tego zrobić	25	1,8
Ustawiam prywatność, bo boję się niewłaściwego wykorzystania moich danych, zdjęć...	111	8,2
Inne powody	26	1,9
Nie korzystam z portali społecznościowych	46	3,4
Ogółem	1354	100,0

W omawianych strategiach zarządzania informacją o sobie, badana populacja nastolatków zauważalnie różnicuje się pod względem płci. Chłopcy częściej deklarują brak świadomości zagrożeń, związanych z dostępnością informacji w sieci (K: 19,9%, M: 24,1% – nie widzę potrzeby ograniczania dostępności). Natomiast dziewczęta częściej wyrażają lęk przed potencjalnym, niepożądanym wykorzystaniem ich danych i/lub zdjęć, przez inne osoby (K: 10,9%, M: 5,1% – ustawiam prywatność, bo boję się niewłaściwego wykorzystania moich danych, zdjęć...) – patrz **Tabela 21b**.

Tab. 21b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Wskaż, dlaczego wybierasz takie, a nie inne ustawienia profilowe?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Ograniczam dostęp, bo chronię swoją prywatność	58,0	57,6
Nie ustawiam prywatności, bo chcę być widoczny/a dla jak największej liczby użytkowników	4,6	5,4
Nie widzę potrzeby ograniczania dostępności	19,9	24,1
Nie ustawiam prywatności, bo nie potrafię tego zrobić	2,4	1,2
Ustawiam prywatność, bo boję się niewłaściwego wykorzystania moich danych, zdjęć...	10,9	5,1
Inne powody	1,3	2,5
Nie korzystam z portali społecznościowych	2,9	4,0
Ogółem	100,0	100,0

Stosunek do zarządzania informacją o sobie w Internecie zmienia się z wiekiem respondentów. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej chronią swoją prywatność (G: 50,9%, PG: 61,9% – ograniczam dostęp, bo chronię swoją prywatność), natomiast ich młodsi koledzy z gimnazjum częściej manifestują całkowity brak takiej potrzeby (G: 24,8%, PG: 20,0% – nie widzę potrzeby ograniczania dostępności) – patrz Tabela 21c.

Tab. 21c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaka jest dostępność tego co publikujesz na Twoich profilach portalach społecznościowych, takich jak Facebook, Instagram, Google+, Nk.pl itp.?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Ograniczam dostęp, bo chronię swoją prywatność	50,9	61,9
Nie ustawiam prywatności, bo chcę być widoczny/a dla jak największej liczby użytkowników	6,6	4,3
Nie widzę potrzeby ograniczania dostępności	24,8	20,0
Nie ustawiam prywatności, bo nie potrafię tego zrobić	3,0	1,1

Ustawiam prywatność, bo boję się niewłaściwego wykorzystania moich danych, zdjęć...	8,3	8,2
Inne powody	1,5	2,2
Nie korzystam z portali społecznościowych	4,9	2,4
Ogółem	100,0	100,0

Osobnym komponentem tożsamości internetowej jest realna liczba alternatyw komunikacyjnych w nowej wirtualnej społeczności, która może przejawiać się poprzez nominalną liczbę tzw. „znajomych” na portalu społecznościowym. Okazuje się, że dla młodego pokolenia jest to miara bardzo wątpliwa, która nie zawsze oddaje wartość statusu społecznego w cyberprzestrzeni. Dla zdecydowanej większości respondentów, liczba znajomych jest deklaratywnie nieważna (85,6% – nie/nie/raczej nie) – patrz **Tabela 22a**.

Opinia ta jest na tyle powszechna, że nie występuje zróżnicowanie zmienną: płeć (K: 89,6%, M: 90,0% – nie/nie/raczej nie) – patrz **Tabela 22b**. Aczkolwiek, trzeba podkreślić, że pogląd taki kształtuje się wraz z wiekiem i „stażem internetowym” nastolatków, bowiem z uzyskanych danych wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych nieznacznie rzadziej niż uczniowie gimnazjum deklarują poczucie subiektywnej ważności faktu posiadania dużej liczby nominalnych alternatyw komunikacyjnych (G: 86,1 %, PG: 91,3% – zdecydowanie nie/nie/raczej nie) – patrz **Tabela 22c**.

Tab. 22a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy jest dla Ciebie ważne to, ilu masz znajomych na portalu społecznościowym?”.

	n	%
Zdecydowanie tak	36	2,6
Tak	32	2,3
Raczej tak	74	5,3
Raczej nie	356	25,7
Nie	472	34,1
Zdecydowanie nie	358	25,8
Trudno powiedzieć	58	4,2
Ogółem	1386	100,0

Tab. 22b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy jest dla Ciebie ważne to, ilu masz znajomych na portalu społecznościowym?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Zdecydowanie tak/tak/raczej tak	10,6	10,0
Zdecydowanie nie/nie/raczej nie	89,4	90,0
Ogółem	100,0	100,0

Tab. 22c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy jest dla Ciebie ważne to, ilu masz znajomych na portalu społecznościowym?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Zdecydowanie tak/tak/raczej tak	13,9	8,7
Zdecydowanie nie/nie/raczej nie	86,1	91,3
Ogółem	100,0	100,0

Ważny dla młodego pokolenia jest wydźwięk ich wizerunku w cyberprzestrzeni, a dokładnie jego pozytywny charakter. Niecałe 40% ankietowanych stwierdziło, że ich wizerunek jest dla nich ważny lub bardzo ważny. Natomiast większość (44,8%) deklaruje, że ta składowa tożsamości internetowej jest dla nich nieważna lub bardzo nieważna. Jednakże, z jednej strony, odsetek deklaracji pozytywnych jest wyższy niż w przypadku alternatyw komunikacyjnych, natomiast z drugiej strony, liczba respondentów niezdecydowanych lub nie chcących udzielić odpowiedzi jest stosunkowo wysoka (15,3%) – patrz **Tabela 23a**.

Tab. 23a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy Twój wizerunek i/lub opinie o Tobie są dla Ciebie:”.

	n	%
Bardzo ważne	118	8,7
Ważne	424	31,1
Nieważne	477	35,0
Bardzo nieważne	134	9,8
Trudno powiedzieć	209	15,3
Ogółem	1362	100,0

Tab. 23b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy Twój wizerunek i/lub opinie o Tobie są dla Ciebie:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Bardzo ważne/ważne	53,9	40,1
Bardzo nieważne/nieważne	46,1	59,9
Ogółem	100,0	100,0

Tab. 23c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy jest dla Ciebie ważne to, ilu masz znajomych na portalu społecznościowym?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Bardzo ważne/ważne	46,3	47,4
Bardzo nieważne/nieważne	53,7	52,6
Ogółem	100,0	100,0

Kolejnym zagadnieniem badawczym była próba rozpoznania, czy w przestrzeni tożsamości internetowych młodego pokolenia funkcjonują członkowie ich rodzin. Brak takiego współuczestniczenia członków rodziny może generować potencjalność chęci tworzenia nowych tożsamości zupełnie lub częściowo

odmiennych od realnych tożsamości społecznych. Ponadto brak interakcji w przestrzeni wirtualnej może się przyczyniać do spadku częstotliwości i intensywności interakcji bezpośrednich z członkami rodziny. Oprócz tego, interakcje w przestrzeni wirtualnej dają sposobność członkom rodziny do zachowania kontroli zachowań młodego internauty. Brak takiej społecznej obserwowalności może być czynnikiem sprzyjającym tworzeniu tożsamości internetowej odmiennej (niepożądanego) od tożsamości w realnej przestrzeni społecznej.

Rozkład odpowiedzi respondentów pokazuje, że interakcje z członkami rodziny oraz obserwowalność ich tożsamości internetowych jest zróżnicowana. Najczęściej w przestrzeni wirtualnej nastolatki mogą spotkać dalszą rodzinę (85,9% – kuzyn (kuzynka); 70,3% – ciocia(e), wujek(owie)), starsze rodzeństwo (65,2%). O wiele rzadziej w tej przestrzeni wirtualnej występują rodzice (49,7%) oraz młodsze rodzeństwo (47,9%). Praktycznie poza tą sferą pozostają dziadkowie (19,1%) – patrz **Tabela 24a**. Otrzymane wyniki mogą wskazywać na: celowe dywersyfikowanie obserwowalności swojej aktywności w Internecie przez nastolatki, ale także na absencję zarówno rodziców, młodszego rodzeństwa, jak i dziadków w serwisach społecznościowych, spowodowaną zwyczajnym niekorzystaniem tych osób z tego typu platformy interakcji.

Tab. 24a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w serwisach społecznościowych wśród „znajomych” masz także: swoich rodziców/opiekunów oraz osoby z rodziny?”.

	TAK	
	n	%
Rodzice (opiekunowie)	428	49,7%
Rodzeństwo (młodsze)	321	47,9%
Rodzeństwo (starsze)	485	65,2%
Ruzyn (kuzynka)	758	85,9%
Ciocia(e), wujek(owie)	556	70,3%
Babcia, dziadek	125	19,1%

Na predykcję celowego ograniczania obserwowalności tożsamość internetowej wskazują odnotowane korelacje z płcią respondentów. Dziewczynki częściej niż chłopcy deklarują, że wśród „znajomych” mają rodziców (K: 53,9%, M: 45,3%),

rodzeństwo starsze (K: 70,0%, M: 60,5%) i młodsze (K: 51,6%, M: 44,5%), kuzynów (K: 88,8%, M: 83,2%), ciocię lub wujka (K: 76,4%, M: 64,1%) oraz dziadków (K: 21,7%, M: 16,4%) – patrz **Tabela 24b**.

Wniosek powyższy nieznacznie osłabia zaobserwowana korelacja z wiekiem respondentów, w kategorii „rodzice/opiekunowie” i zarazem wzmacnia hipotezę o absencji rodziców, młodszego rodzeństwa i dziadków z przestrzeni wirtualnej spowodowaną niekorzystaniem z portali społecznościowych. Uczniowie gimnazjum relatywnie częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych deklarują, że w gronie tzw. „znajomych” znajdują się rodzice (G: 54,9%, PG: 46,5%) – patrz **Tabela 24c**. Statystycznie rodzice uczniów szkół ponadgimnazjalnych są starsi od rodziców uczniów gimnazjum, a wiek rodziców koreluje z ich kompetencjami internetowymi oraz z praktyką korzystania z portali społecznościowych. Stąd, zatem mógł się wziąć wyższy odsetek deklaracji pozytywnych wśród uczniów gimnazjum.

Tab. 24b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w serwisach społecznościowych wśród „znajomych” masz także: swoich rodziców/opiekunów oraz osoby z rodziny?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Rodzice (opiekunowie)	53,9	45,3
Rodzeństwo (młodsze)	51,6	44,5
Rodzeństwo (starsze)	70,0	60,5
Kuzyn (kuzynka)	88,8	83,2
Ciocia(e), wujek(owie)	76,4	64,1
Babcia, dziadek	21,7	16,4

Tab. 24c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w serwisach społecznościowych wśród „znajomych” masz także: swoich rodziców/opiekunów oraz osoby z rodziny?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	K	M
	%	%
Rodzice (opiekunowie)	53,9	45,3

Rodzeństwo (młodsze)	51,6	44,5
Rodzeństwo (starsze)	70,0	60,5
Kuzyn (kuzynka)	88,8	83,2
Ciocia(e), wujek(owie)	76,4	64,1
Babcia, dziadek	21,7	16,4

Więcej światła na omawiane zagadnienie daje rozkład odpowiedzi na pytanie o obserwowalność aktywności przez członków rodziny. Okazuje się, że nastolatki różnicują swoją obserwowalność. Najbardziej ograniczają widoczność swoich wpisów internetowych wobec dziadków (48,8% – widzą wszystkie moje wpisy), cioc i wujków (66,4% – widzą wszystkie moje wpisy), młodszego rodzeństwa (65,9% – widzą wszystkie moje wpisy) i rodziców (65,4% – widzą wszystkie moje wpisy) – patrz **Tabela 25a**.

Tab. 25a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy rodzina widzi wszystkie umieszczone przez Ciebie wpisy?”.

	Rodzice (opiekunowie)	Rodzeństwo (młodsze)	Rodzeństwo (starsze)	Kuzyn (kuzynka)	Ciocia(e), wujek(owie)	Babcia, dziadek
	%	%	%	%	%	%
Widzą wszystkie moje wpisy	65,4	65,9	72,8	74,3	66,4	48,8
Widzą wpisy tylko dla wybranych przez mnie grup znajomych	19,1	19,3	15,2	16,2	18,4	24,2
Widzą wpisy tylko ze statusem dostępne publicznie	15,4	14,8	12,0	9,5	15,2	27,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Podobnie jak w poprzednim pytaniu, płeć ma istotne znaczenie dla przyjmowania określonych strategii obserwowalności aktywności w Internecie. Dziewczynki częściej niż chłopcy deklarują, że ich wszystkie wpisy internetowe widzi: rodzeństwo młodsze (K: 68,1%, M: 63,8%) i starsze (K: 75,4%, M: 70,3%), kuzyni (K: 76,9%, M: 71,0%), ciocie i wujkowie (K: 69,5%, M: 62,5%), dziadkowie

(K: 55,6%, M: 42,0%). Natomiast chłopcy częściej niż dziewczęta odpowiadają, że ukrywają widoczność swoich aktywności dla wybranych grup znajomych: rodziców (K: 17,2%, M: 21,9%), cioc i wujków (K: 15,2%, M: 23,0%) oraz dziadków (K: 20,3%, M: 27,7%) – patrz **Tabela 25b**.

Tab. 25b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy rodzina widzi wszystkie umieszczone przez Ciebie wpisy?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	Rodzice (opiekunowie)		Rodzeństwo (młodsze)		Rodzeństwo (starsze)		Kuzyn (kuzynka)		Ciocia(e), wujek (owie)		Babcia, dziadek	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Widzą wszystkie moje wpisy	67,0	63,3	68,1	63,8	75,4	70,3	76,9	71,0	69,5	62,5	55,6	42,0
Widzą wpisy tylko dla wybranych przeze mnie grup znajomych	17,2	21,9	18,5	20,4	14,1	16,2	14,7	18,1	15,2	23,0	20,3	27,7
Widzą wpisy tylko ze statusem dostępne publicznie	15,8	14,8	13,5	15,8	10,5	13,4	8,4	10,9	15,4	14,5	24,1	30,3

Na strategię obserwowalności tożsamości internetowej nastolatków ma wpływ także ich wiek. Respondenci starsi czyli uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej niż młodsi badani (uczniowie gimnazjum) deklarują, że ich wszystkie wpisy internetowe są widoczne dla: rodzeństwa młodszego (G: 57,0%, PG: 71,4%) i starszego (G: 67,3%, PG: 76,4%), kuzynostwa (G: 69,2%, PG: 77,2%), cioc i wujków (G: 63,5%, PG: 68,2%) oraz dziadków (G: 44,4%, PG: 52,0%). Zaś gimnazjaliści częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych stosują ograniczenia dostępności dla rodzeństwa młodszego (G: 28,5%, PG: 13,6%) i starszego (G: 18,3%, PG: 13,2%), kuzynostwa (G: 20,0%, PG: 14,0%) oraz dziadków (G: 27,8%, PG: 21,6%) – patrz **Tabela 25c**.

Tab. 25c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy rodzina widzi wszystkie umieszczone przez Ciebie wpisy?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	Rodzice (opiekunowie)		Rodzeństwo (młodsze)		Rodzeństwo (starsze)		Kuzyn (kuzynka)		Ciocia(e), wujek (owie)		Babcia, dziadek	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Widzą wszystkie moje wpisy	66,7	64,5	57,0	71,4	67,3	76,4	69,2	77,2	63,5	68,2	44,4	52,0
Widzą wpisy tylko dla wybranych przeze mnie grup znajomych	19,4	18,9	28,5	13,6	18,3	13,2	20,0	14,0	20,8	17,0	27,8	21,6
Widzą wpisy tylko ze statusem dostępne publicznie	13,9	16,7	14,5	15,0	14,4	10,4	10,8	8,8	15,7	14,8	27,8	26,4

Kolejnym wymiarem tożsamość internetowej jest stosunek do interakcji społecznych w Internecie oraz podmiotów tych interakcji, czyli internautów. Młode pokolenie (przynajmniej duża część) zdaje się rozumieć złożoność i specyfikę Internetu. Z jednej strony doskonale wie, że Internet to sfera autoprezentacji, która często jest manipulacją na potrzebę wywarcia jak najlepszego wrażenie (51,3% – W Internecie ludzie starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy), ale z drugiej strony, docenia strukturę i zasoby Internetu za jego potencjał poznawczy, skracanie dystansów społecznych, kulturowych i terytorialnych (48,8% – Internet to świat bez granic i ograniczeń) oraz za możliwości wyrażania i artykułowania swoich poglądów i opinii (48,9% – w Internecie można swobodnie wyrażać swoje opinie). Niemniej jednak, nastolatki negatywnie oceniają całokształt sposobów interakcji komunikacji jakie dominują pomiędzy internautami (47,5% – w Internecie dominuje agresja i nietolerancja; 47,5% – w Internecie dyskusje zazwyczaj prowadzą do kłótni i obelg) – patrz **Tabela 26a**.

Tab. 26a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami”.

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	%	%	%
W Internecie dominują postawy otwartości i tolerancji	16,0	51,4	32,7
W Internecie dominuje agresja i nietolerancja	47,5	22,6	29,9
W Internecie najczęściej można prowadzić kulturalne dyskusje	24,8	43,3	31,9
W Internecie dyskusje zazwyczaj prowadzą do kłótni i obelg	47,5	23,4	29,2
W Internecie można swobodnie wyrażać swoje opinie	48,9	25,8	25,3
W Internecie należy wystrzegać się wypowiedzania szczerych opinii	25,9	43,8	31,1
Internet to świat bez granic i ograniczeń	48,8	29,1	22,1
Chciałbym(chciałabym) jak największą część mojej aktywności życiowej przenieść do Internetu	6,1	80,4	13,6
W Internecie spotkałem(am) osoby, które warto naśladować w świecie realnym	34,2	45,7	20,0
W Internecie ludzie starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy	51,3	25,8	25,8

Stosunek do Internetu w badanej populacji jest różnicowany płcią respondentów. Chłopcy relatywnie częściej niż dziewczęta podkreślają agresywny, nietolerancyjny charakter interakcji społecznych panujących w Internecie (K: 12,9%, M: 19,2% – w Internecie dominują postawy otwartości i tolerancji; K: 22,7%, M: 27,0% – w Internecie należy wystrzegać się wypowiedzania szczerych opinii) oraz częściej wyrażają pochwały wobec Internetu, za jego funkcje komunikacyjne i autoprezentacyjne (K: 43,6%, M: 55,3% – w Internecie można swobodnie wyrażać swoje opinie; K: 22,0%, M: 27,9% – w Internecie najczęściej można prowadzić kulturalne dyskusje). Z kolei dziewczęta są bardziej wyczułone na selektywność autoprezentacji (K: 54,2%, M: 33,3% – w Internecie ludzie starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy) – patrz **Tabela 26b**.

Tab. 26b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniem” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

TAK	K	M
	%	%
W Internecie dominują postawy otwartości i tolerancji	12,9	19,2
W Internecie dominuje agresja i nietolerancja	47,5	46,5
W Internecie najczęściej można prowadzić kulturalne dyskusje	22,0	27,9
W Internecie dyskusje zazwyczaj prowadzą do kłótni i obelg	48,8	46,0
W Internecie można swobodnie wyrażać swoje opinie	43,6	55,3
W Internecie należy wystrzegać się wypowiadania szczerych opinii	22,7	27,0
Internet to świat bez granic i ograniczeń	48,1	50,0
Chciałbym(chciałabym) jak największą część mojej aktywności życiowej przenieść do Internetu	4,6	7,0
W Internecie spotkałem(am) osoby, które warto naśladować w świecie realnym	33,3	35,4
W Internecie ludzie starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy	54,2	48,8

Wpływ wieku na stosunek do Internetu jest o wiele bardziej złożony. Gimnazjaliści częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych przypisują wybrane cechy pozytywne komunikacji w cyberprzestrzeni (G: 19,7%, PG: 13,6% – w Internecie dominują postawy otwartości i tolerancji; G: 30,0%, PG: 21,4% – w Internecie najczęściej można prowadzić kulturalne dyskusje). Jednakże także częściej obawiają się bycia szczerym w Internecie (G: 28,0%, PG: 23,2% – w Internecie należy wystrzegać się wypowiadania szczerych opinii) oraz, że mogą zostać ofiarą przemocy słownej (G: 40,6%, PG: 19,7% – w Internecie dyskusje zazwyczaj prowadzą do kłótni i obelg). Starsi uczniowie częściej od gimnazjalistów akcentują możliwości przekraczania granic i ograniczeń (G: 41,5%, PG: 53,3% – Internet to świat bez granic i ograniczeń) i wyrażania własnych opinii (G: 41,9%, PG: 53,3% – w Internecie można swobodnie wyrażać swoje opinie), ale także częściej opisują Internet jako miejsce pełne agresji i nietolerancji (G: 41,9%, PG: 53,3% – w Internecie dominuje agresja i nietolerancja) – patrz **Tabela 26c**.

Tab. 26c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

TAK	G	PG
	%	%
W Internecie dominują postawy otwartości i tolerancji	19,7	13,6
W Internecie dominuje agresja i nietolerancja	40,5	52,0
W Internecie najczęściej można prowadzić kulturalne dyskusje	30,0	21,4
W Internecie dyskusje zazwyczaj prowadzą do kłótni i obelg	40,6	19,7
W Internecie można swobodnie wyrażać swoje opinie	41,9	53,3
W Internecie należy wystrzegać się wypowiadania szczerych opinii	28,0	23,2
Internet to świat bez granic i ograniczeń	41,5	53,3
Chciałbym(chciałabym) jak największą część mojej aktywności życiowej przenieść do Internetu	6,1	6,1
W Internecie spotkałem(am) osoby, które warto naśladować w świecie realnym	34,9	33,8
W Internecie ludzie starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy	50,8	51,7

Na tożsamość internetową składa się także opinia użytkowników Internetu związana z wartościowaniem twórców i innych użytkowników sieci w relacji do osób realnych z przestrzeni rzeczywistości niewirtualnej. Niniejsze badania wskazują, że młode pokolenie lepiej ocenia realne osoby z otoczenie społecznego – rodziców i przyjaciół, niż osoby z przestrzeni wirtualnej (7,3% – osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż rodzina; 7,3% – osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż przyjaciele ze świata realnego; 7,9% – pod wpływem osób, które poznałem w Internecie zmieniłem swoje myślenie o swoich najbliższych (rodzinie, przyjaciołach), 8,1% – osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet są mądrzejsze niż nauczyciele. Mimo wszystko, warto podkreślić, że prawie co 5. ankietowany zadeklarował, że opinia innych internautów spowodowała zmianę stosunku wobec różnych istotnych kwestii (18,3 – pod wpływem osób, które znam tylko z Internetu zmieniłem (zmieniłam) stosunek do istotnych kwestii) – patrz **Tabela 27a**.

Powyższe rezultaty wskazują na silną homogeniczność opinii populacji nastolatków względem realnych osób z najbliższego otoczenia oraz wirtualnych podmiotów społeczności internetowej. Nie odnotowano bowiem silnej współzależności

z analizowanymi zmiennymi niezależnymi. Wyjątkiem jest jedynie wyższy odsetek deklaracji pozytywnych u chłopców niż u dziewczynek, w kategorii „osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet są mądrzejsze niż nauczyciele” (K: 5,4%, M: 10,4%) – patrz Tabele 27b i 27c.

Tab. 27a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami”.

	Prawdziwe	Falszywe	Trudno powiedzieć
	%	%	%
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż przyjaciele ze świata realnego	7,3	79,5	13,3
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż rodzina	4,2	87,3	8,5
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet są mądrzejsze niż nauczyciele	8,1	76,9	15,0
Pod wpływem osób, które znam tylko z Internetu zmieniłem(zmieniłam) stosunek do istotnych kwestii	18,3	63,3	18,4
Pod wpływem osób, które poznałem w Internecie zmieniłem swoje myślenie o swoich najbliższych (rodzinie, przyjaciółach)	7,9	79,7	12,4

Tab. 27b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

Prawdziwe	K	M
	%	%
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż przyjaciele ze świata realnego	6,6	7,4
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż rodzina	4,4	3,7
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet są mądrzejsze niż nauczyciele	5,4	10,4
Pod wpływem osób, które znam tylko z Internetu zmieniłem(zmieniłam) stosunek do istotnych kwestii	18,2	18,2
Pod wpływem osób, które poznałem w Internecie zmieniłem swoje myślenie o swoich najbliższych (rodzinie, przyjaciółach)	7,2	8,2

Tab. 27c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

Prawdziwe	G	PG
	%	%
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż przyjaciele ze świata realnego	9,3	6,0
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet imponują mi bardziej, niż rodzina	4,2	4,2
Osoby, z którymi kontaktuję się tylko przez Internet są mądrzejsze niż nauczyciele	10,1	6,9
Pod wpływem osób, które znam tylko z Internetu zmieniłem(zmieniłam) stosunek do istotnych kwestii	19,3	17,7
Pod wpływem osób, które poznałem w Internecie zmieniłem swoje myślenie o swoich najbliższych (rodzinie, przyjaciółach)	9,0	7,2

Każda struktura społeczna (także struktura społeczności internetowej) posiada zestaw funkcji służących zapewnieniu jej trwałości i spójności (np.: poprzez tworzenie odpowiednich hierarchii społecznych). Jedną z takich funkcji jest rola tzw. lidera opinii, czyli osoby, która ze względu na swą wiedzę, doświadczenie, cechy osobowości itp. stanowi dla innych wzór do naśladowania i której opinie uznawane są za ważne dla danej społeczności. We współczesnej przestrzeni wirtualnej, coraz częściej funkcję taką pełnią Youtuberzy, osoby popularne w przestrzeni wirtualnej, które swoją popularność zdobyły dzięki swoim filmom, publikowanym na portalu YouTube. Stosunek do Youtuberów może być zatem wskaźnikiem charakteru tożsamość internetowej i jej wpływu na tożsamość osoby w życiu realnym.

Młode pokolenie charakteryzuje się w tym względzie stosunkowo dużym dystansem wobec roli społecznej Youtubera. Większość badanych zanegowała (wprost lub pośrednio) jego funkcję jako lidera opinii (9,5% – opinie Youtuberów, których oglądam, są dla mnie ważne w podejmowaniu decyzji w życiu realnym; 9,9% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rodzina; 15,1% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż nauczyciele; 16,2% – czerpanie wiedzy z drukowanych książek i prasy jest w czasach Internetu niepotrzebne; 18,9% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż drukowane książki i prasa; 22,1% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rówieśnicy).

Dla nastolatków przestrzeń wirtualna to jedynie nadal strefa rozrywki i informacji, która zastępuje odbiornik telewizyjny (57,8% – Internet jest lepszym źródłem rozrywki niż oglądanie telewizji (w telewizorze); 51,8% – Internet jest lepszym źródłem wiedzy o świecie niż oglądanie telewizji (w telewizorze) – patrz **Tabela 28a**.

Tab. 28a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się spotkać z osobą dorosłą, którą poznałeś w Internecie?”.

	Prawdziwe	Falszywe	Trudno powiedzieć
	%	%	%
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż drukowane książki i prasa	18,9	49,2	31,8
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż nauczyciele	15,1	60,7	24,2
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rodzina	9,9	74,3	15,8
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rówieśnicy	22,1	50,5	27,4
Czerpanie wiedzy z drukowanych książek i prasy jest w czasach Internetu niepotrzebne	16,2	63,3	20,4
Internet jest lepszym źródłem rozrywki niż oglądanie telewizji (w telewizorze)	57,8	17,2	25,0
Internet jest lepszym źródłem wiedzy o świecie niż oglądanie telewizji (w telewizorze)	51,8	17,9	30,3
Opinie Youtuberów, których oglądam są dla mnie ważne w podejmowaniu decyzji w życiu realnym	9,5	70,8	19,7

Zaobserwowany stosunek nastolatków do Youtuberów jest mocno zależny od ich płci. Chłopcy częściej niż dziewczęta przypisują Youtuberom status lidera opinii (K: 12,4%, M: 17,3% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż nauczyciele; K: 10,8%, M: 21,8% – czerpanie wiedzy z drukowanych książek i prasy jest w czasach Internetu niepotrzebne; K: 12,2%, M: 25,4% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż drukowane książki i prasa; K: 18,1%, M: 25,7% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rówieśnicy). Respondenci płci męskiej także częściej traktują Internet jako lepszy „zamiennik” telewizji (K: 53,7%, M: 62,4%

– Internet jest lepszym źródłem rozrywki niż oglądanie telewizji (w telewizorze); K: 46,5%, M: 57,6% – Internet jest lepszym źródłem wiedzy o świecie niż oglądanie telewizji (w telewizorze)). Interesujący jest fakt, że opinia o Youtuberach jako konkurencja dla autorytetu rodziców lub jako kryterium decyzji życiowych jest tak samo negatywna dla obydwu płci patrz **Tabela 28b**.

Tab. 28b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

Prawdziwe	K	M
	%	%
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż drukowane książki i prasa	12,2	25,4
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż nauczyciele	12,4	17,3
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rodzina	8,5	10,7
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rówieśnicy	18,1	25,7
Czerpanie wiedzy z drukowanych książek i prasy jest w czasach Internetu niepotrzebne	10,8	21,8
Internet jest lepszym źródłem rozrywki niż oglądanie telewizji (w telewizorze)	53,7	62,4
Internet jest lepszym źródłem wiedzy o świecie niż oglądanie telewizji (w telewizorze)	46,5	57,6
Opinie Youtuberów, których oglądam są dla mnie ważne w podejmowaniu decyzji w życiu realnym	8,4	10,4

Również wiek badanych wpływał na omawiany aspekt tożsamość internetowej. Młodszy ankietowani (gimnazjaliści) częściej od swoich starszych kolegów (uczniów szkół ponadgimnazjalnych) uznają Youtuberów za swoich liderów opinii, zwłaszcza w odniesieniu do literatury i prasy (G: 21,7%, PG: 13,1% – Youtuberzy, których oglądam, są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż drukowane książki i prasa), nauczycieli (G: 18,3%, PG: 13,1% – Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż nauczyciele) i rówieśników (G: 26,3%, PG: 19,5% – Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rówieśnicy). Starsi Respondenci natomiast relatywnie częściej traktują

Internet jedynie jako alternatywę telewizji (G: 54,4%, PG: 60,0% – Internet jest lepszym źródłem rozrywki niż oglądanie telewizji (w telewizorze); G: 47,3%, M: 54,6% – Internet jest lepszym źródłem wiedzy o świecie niż oglądanie telewizji (w telewizorze) – patrz Tabela 28c.

Tab. 28c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Oceń czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

Prawdziwe	G	PG
	%	%
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż drukowane książki i prasa	21,7	13,1
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż nauczyciele	18,3	13,1
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rodzina	11,2	9,1
Youtuberzy, których oglądam są lepszym źródłem wiedzy o świecie niż rówieśnicy	26,3	19,5
Czerpanie wiedzy z drukowanych książek i prasy jest w czasach Internetu niepotrzebne	18,1	15,0
Internet jest lepszym źródłem rozrywki niż oglądanie telewizji (w telewizorze)	54,4	60,0
Internet jest lepszym źródłem wiedzy o świecie niż oglądanie telewizji (w telewizorze)	47,3	54,6
Opinie Youtuberów, których oglądam są dla mnie ważne w podejmowaniu decyzji w życiu realnym	11,4	8,3

Najważniejsze ustalenia:

- Dla młodego pokolenia Internet to przede wszystkim sfera poznania i rozrywki, następnie autoprezentacji i afiliacji społecznej.
- Dziewczęta o wiele częściej niż chłopcy wykorzystują Internet w celach towarzyskich.
- Wraz z wiekiem nastolatków rośnie częstość korzystania z Internetu dla celów rozrywkowych oraz poznawczych (zdobywania informacji).

- Korzystanie z portali społecznościowych to zjawisko w badanej populacji powszechne.
- Portale te służą przede wszystkim do autoprezentacji poprzez umieszczanie osobiście wykonanych zdjęć i filmów oraz wpisywanie komentarzy.
- Aktywność na portalach społecznościowych ma charakter głównie bierny, nastolatki stosunkowo rzadko publikują, częściej obserwują.
- Dziewczęta bardziej skłaniają się do autoprezentacji wizualnej, zaś chłopcy do graficznej (memy) i informacyjnej.
- Aktywność w sferze autoprezentacji rośnie wraz z wiekiem.
- Nastolatki zarządzają informacjami o sobie dosyć rozważnie, stosują filtry i reguły dostępności.
- Niemniej jednak aż co 5. badany udostępnia w sieci informacje o sobie w sposób niekontrolowany lub deklaruje, że nie widzi takiej potrzeby.
- Postawy te silnie korelują z wiekiem nastolatków, starsi częściej niż młodsi uczniowie stosują zabezpieczenia przed dostępem do ich profili społecznościowych, osób niepożądanych.
- Brak znajomości procedur ograniczania dostępności występuje w badanej populacji niezmiernie rzadko, tylko 2 na 100 badanych deklaruje nieumiejętność zarządzania informacją o sobie w sieci.
- Według deklaracji ankietowanych, liczba tzw. znajomych nie jest dla nich istotna.
- Nastolatki o wiele bardziej (szczególnie dziewczęta) cenią sobie wymiar jakościowy niż ilościowy, czyli charakter czy wydźwięk ich wizerunku, a nie ilościowy zasięg.
- Obserwowalność aktywności w Internecie jest różnicowana również wobec członków rodziny.
- Rodziców i innych członków rodziny można częściej spotkać w gronie „znajomych” u dziewcząt niż chłopców oraz częściej u młodzieży starszej niż młodszej.
- Stosunek nastolatków do Internetu jest złożony, doceniają jego zasoby za możliwości poznawcze, autoprezentacyjne i afiliacyjne, ale także dostrzegają zjawiska negatywne: agresję, nietolerancję, brak kultury dyskusji.
- Pomimo powszechnej aktywności w świecie wirtualnym, młode pokolenie nadal bardziej ceni sobie rzeczywistość realną, autorytetem nadal są osoby z najbliższego otoczenia społecznego (rodzice, koledzy, nauczyciel).

- Youtuberzy – w stosunku do książek, prasy, rodziny, kolegów – nie stanowią alternatywnych liderów opinii.
- Internet jest traktowany przez młodzież jako substytut rozrywki i informacji telewizyjnej.

Najważniejsze rekomendacje:

- Edukacja rodziców i nauczycieli w zakresie:
 - kontroli prywatności w sieci,
 - budowania relacji ze swoimi dziećmi w przestrzeni wirtualnej,
 - kontrola aktywności swoich dzieci w sieci.
- Edukacja dzieci i młodzieży w zakresie:
 - zasad zachowania prywatności w sieci,
 - zasady krytycyzmu wobec treści internetowych.
- Organizacja szkoły:
 - opracowanie procedur reagowania w przypadku naruszenia prywatności w sieci,
 - wprowadzenie dodatkowych szkoleń dla nauczycieli z zakresu prywatności w sieci,
 - wprowadzenie dodatkowych zajęć dla uczniów z zakresu prywatności w sieci.

4. Zachowania ryzykowne

Zachowania ryzykowne w Internecie to takie działania użytkownika Internetu, które niosą ze sobą ryzyko negatywnych konsekwencji zarówno dla zdrowia fizycznego i psychicznego, jak i dla otoczenia społecznego. Młodzi ludzie podejmują zachowania ryzykowne z różnych przyczyn, czasami kieruje nimi ciekawość, chęć sprawdzenia reakcji rodziców i rówieśników; może to być związane z problemami osobistymi, których nie potrafią rozwiązać w świecie online. Jakie ryzykowne zachowania podejmują młodzi ludzie w Internecie? Są nimi m.in.:

- ➔ Seksting (w tym seksting kamerkowy) – to zjawisko przesyłania treści (zdjęć, filmików) o charakterze erotycznym, głównie swoich nagich lub półnagich zdjęć, za pomocą Internetu i telefonu komórkowego, popularne szczególnie wśród nastolatków. Seksting może również przyjmować formę seks-komunikacji na żywo, za pośrednictwem komunikatorów z wykorzystaniem kamery;
- ➔ Poszukiwanie informacji na temat narkotyków i innych substancji psychoaktywnych lub aktywności szkodliwych dla zdrowia;
- ➔ Podejmowanie niebezpiecznych kontaktów – szczególnie niebezpieczne mogą być kontakty z nieznanymi osobami dorosłymi, które mogą przejawiać skłonności pedofilskie i dążyć do zaangażowania dziecka w produkcję materiałów pornograficznych lub spotkanie w świecie rzeczywistym;
- ➔ Hazard *online*;
- ➔ Nadużywanie/patologiczne korzystanie z Internetu;
- ➔ Nie chronienie swojej prywatności – udostępnianie zbyt wielu informacji o sobie, publikowanie licznych zdjęć, przyjmowanie do grona znajomych przypadkowych osób¹⁶.

Do katalogu zachowań ryzykownych w Internecie zaliczamy również: szukanie przyjaciół online, dodawanie nieznanomych z Internetu do listy przyjaciół lub listy adresowej, wysyłanie własnych danych personalnych osobom, których nie spotkało się twarzą w twarz, wysłanie fotografii siebie (filmu wideo) osobom, których

16. M. Bochenek, Z. Polak, A. Wrońska, *Jak zapewnić dzieciom bezpieczeństwo w internecie – poradnik dla rodziców*, Warszawa, Mwl, 2015.

nie spotkało się twarzą w twarz, udawanie kogoś innego w Internecie niż się jest w rzeczywistości¹⁷.

Do analizy problemu wybrane zostało zjawisko poszukiwania przyjaciół online, obciążone ryzykiem zagrożenia fizycznego, czyli spotkania z osobami dorosłymi, których poznało się w sieci oraz wysyłanie swoich intymnych fotografii osobom znanym jedynie z przestrzeni wirtualnej.

Niestety, prawie co 4. ankietowany zadeklarował, iż zdarzyło mu się spotkać z osobą dorosłą, którą poznał w Internecie (23,1%) i jest to wynik znacząco wyższy niż w roku 2014 (10,6%) – patrz Tabela 29a.

Tab. 29a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się spotkać z osobą dorosłą, którą poznałeś w Internecie?”.

	n	%
Tak	316	23,1
Nie	1052	76,9
Ogółem	1368	100,0

Ten wymiar zachowań w Internecie częściej występuje u chłopców niż u dziewcząt (K: 19,2%; M: 27,1%) – patrz Tabela 29b. Brak jest natomiast wpływu wieku badanych, tzn. zarówno uczniowie gimnazjum jak i szkół ponadgimnazjalnych deklarują fakt spotkania z osobą dorosłą poznaną w Internecie, z podobną częstością (G: 25,0%; PG: 21,9%).

Tab. 29b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się spotkać z osobą dorosłą, którą poznałeś w Internecie?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Tak	19,2	27,1
Nie	80,8	72,9
Ogółem	100,0	100,0

17. S. Livingstone, E.J. Helsper, *Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide*, „New Media & Society” 2007, 9(4), s. 671–696.

Odnotowane odsetki są znacząco wyższe niż uzyskane w analogicznym badaniu w roku 2014 (tak – 10,6%)¹⁸. Wskazuje to na rosnące zaufanie dzieci i młodzieży do świata wirtualnego jako medium nawiązywania i podtrzymywania interakcji społecznych oraz na dynamiczny rozwój technologii cyfrowych (telefonia mobilna, aplikacje społecznościowe), które pozwalają na efektywniejszy transfer interakcji pomiędzy światem realnym a wirtualnym.

Spotkania osób niepełnoletnich z osobami dorosłymi poznany jedynie w sieci są mocno obciążone ryzykiem przemocy emocjonalnej i/lub fizycznej, dlatego istotna jest społeczna obserwowalność takich zdarzeń przez najbliższe otoczenie nastolatka tj. rodziców, kolegów itp. O takich zdarzeniach młodociani internauci powinni informować swoich rodziców lub znajomych, tak aby ci mogli interweniować w sytuacji wskazującej na ryzyko wystąpienia przemocy.

Większość badanych nastolatków wykazało się w tym względzie roztropnością. Prawie co 3. nastolatek informuje o fakcie spotkania z osobą dorosłą poznaną w Internecie rodzica lub opiekuna (38,6%), co 4. kolegę lub koleżankę (27,4%), a co 20. inną osobą dorosłą (5,1%). Jednak spośród osób, które deklarowały, że spotkały się z osobą dorosłą poznaną w Internecie, aż blisko co 3. uczyniła to w tajemnicy przed rodzicami, jak i kolegami (28,9%) – patrz **Tabela 30a**. W porównaniu do badań sprzed 2 lat wzrosła częstość informowania o tym fakcie rodziców (2014 – 32,0%)

Tab. 30a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kogo poinformowałeś o planowanym spotkaniu?”.

	n	%
Rodziców / opiekunów	128	38,6
Kolegów	91	27,4
Kogoś dorosłego	17	5,1
Nikogo	96	28,9
Ogółem	332	100,0

Dziewczęta stosunkowo częściej o takich spotkaniach informują swoich kolegów lub koleżanki (K: 36,7%; M: 21,5%), natomiast chłopcy – rodziców lub opiekunów

18. R. Lange, J. Osiecki, *Raport z badań. Nastolatki wobec Internetu*, Warszawa, NASK, 2014, s. 29.

(K: 35,3%; M: 41,4%), ale też częściej nie informują o tym nikogo (K: 23,0%; M: 31,7%) – patrz Tabela 30b.

Tab. 30b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kogo poinformowałeś o planowanym spotkaniu?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Rodziców / opiekunów	35,3	41,4
Kolegów	36,7	21,5
Kogoś dorosłego	5,0	5,4
Nikogo	23,0	31,7
Ogółem	100,0	100,0

Również wiek badanych wpływa istotnie na obserwowalność takich zachowań. Uczniowie gimnazjum częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych informują rodziców o planowanych spotkaniach z osobą dorosłą poznaną w Internecie (G: 50,7%; PG: 29,7%). Respondenci starsi, czyli uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, częściej niż uczniowie gimnazjum anonsują takie spotkanie swoim rówieśnikom (G: 20,7%; PG: 32,3%), ale także częściej ukrywają przed najbliższym otoczeniem fakt spotkania się z osobą dorosłą poznaną w Internecie (G: 24,3%; PG: 32,3%) – patrz Tabela 30c.

Tab. 30c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kogo poinformowałeś o planowanym spotkaniu?” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Rodziców / opiekunów	50,7	29,7
Kolegów	20,7	32,3
Kogoś dorosłego	4,3	5,7
Nikogo	24,3	32,3
Ogółem	100,0	100,0

Nawiązywanie nieobserwowalnych relacji z osobami dorosłymi poznanymi jedynie w Internecie jest zjawiskiem bardzo niebezpiecznym, nie tylko ze względu na potencjalną jednorazową przemoc fizyczną, ale także z powodu możliwości zainicjowania przez osobę dorosłą dłuższej relacji patologicznej z młodocianym. Brak obserwowalności takich zdarzeń sprzyja sytuacjom, w których wykrywalność ewentualnych sprawców może być utrudniona. Stąd koniecznym jest uwrażliwianie oraz edukowanie dzieci i młodzieży o potencjalnych zagrożeniach, jakie niosą ze sobą relacje internetowe, mające swoje kontynuacje w świecie realnym, zwłaszcza gdy partnerem interakcji jest osoba dorosła, a całe zdarzenie jest społecznie ukryte.

Zachowania ryzykowne mają czasami swoje źródło w zawinionej lub niezawinionej niewiedzy. Część populacji nastolatków – pomimo prowadzonych informacyjnych kampanii społecznych – może wciąż nie zdawać sobie sprawy z potencjalnych zagrożeń, jakie niosą ze sobą interakcje z osobami. Dlatego w trakcie badań sprawdzono świadomość niebezpieczeństw, jakie niosą ze sobą takie spotkania.

Wyniki badania pokazują, iż relatywnie częste deklaracje zachowań ryzykownych korespondują z rozkładem odpowiedzi na pytanie o świadomość potencjalnego niebezpieczeństwa. Zdecydowana większość badanych deklaruje, że zdaje sobie sprawę z istnienia takich zagrożeń (72,5%), jednakże w stosunku do badań z 2014, jest to odsetek nieznacznie niższy (78,5%). Tylko co 10. ankietowany wskazał, iż nie ma takiej wiedzy (8,4%), lecz co 5. respondent nie potrafił lub nie chciał udzielić odpowiedzi, (19,1%) – patrz **Tabela 31a**.

Tab. 31a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy sądzisz, że spotkania z osobami dorosłymi w Internecie mogą być niebezpieczne?”.

	n	%
Tak	1002	72,5
Nie	116	8,4
Trudno powiedzieć	264	19,1
Ogółem	1382	100,0

Świadomość potencjalnych zagrożeń znacząco częściej deklarują dziewczęta niż chłopcy (K: 78,4%; M: 66,5%) – patrz **Tabela 31b**. Wiek w tym względzie nie wykazuje się żadną mocą zróżnicowania.

Tab. 31b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy sądzisz, że spotkania z osobami dorosłymi w Internecie mogą być niebezpieczne?” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Tak	78,4	66,5
Nie	6,7	10,0
Trudno powiedzieć	14,9	23,4
Ogółem	100,0	100,0

Kolejnym zachowaniem ryzykownym, niosącym wysoki potencjał przemocy internetowej, jest zjawisko wysyłania drogą cyfrową własnych, intymnych zdjęć osobom znanym tylko z przestrzeni wirtualnej, zwany sekstingiem. Konsekwencje tego zjawiska mogą być bardzo poważne. Wysłane zdjęcie może być wykorzystane i użyte do publicznego obiegu w celu żartu, ośmieszenia czy zemsty lub do szantażu (odbiorca tego typu zdjęć grozi ich ujawnieniem i opublikowaniem w Internecie, próbując skłonić w ten sposób ofiarę do określonego zachowania¹⁹).

Według deklaracji respondentów, co 10. ankietowany nastolatek przynajmniej raz w życiu wysłał swoje intymne zdjęcie osobie znanej tylko z Internetu (9,2%), patrz Tabela 32a. W porównaniu do badania z 2014, jest to odsetek znacząco wyższy (4,4%). Wysoka drażliwość tego pytania mogła istotnie zaniżyć częstość deklaracji potwierdzających, stąd można postawić hipotezę, że odsetek takich nastolatków jest jeszcze większy. Żadna z analizowanych zmiennych niezależnych (płeć, wiek) nie wpływała na różnicowanie się deklaracji w badanej populacji.

Tab. 32a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się wysłać (mailem, na czacie, itp. lub np. telefonem przez MMS) swoje własne intymne zdjęcia osobom poznanym w Internecie?”.

	n	%
Tak	127	9,2
Nie	1248	90,8
Ogółem	1375	100,0

19. S. Wójcik, K. Makaruk, *Raport z badań: Seksting wśród młodzieży*, Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje, 2014.

Nastolatki nie prognozują konsekwencji swoich zachowań oraz nie mają wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa w sieci²⁰. Odnotowane odsetki deklaracji potwierdzających takie zachowania pokazują, że problem ten nie jest marginalny, a brak różnic w deklaracjach pomiędzy uczniami gimnazjum a uczniami szkół ponadgimnazjalnych, że zjawisko to dotyka coraz młodsze pokolenia dzieci i młodzieży. Seksting może w znacznym stopniu zaburzyć rozwój młodych ludzi, w tym szczególnie ich rozwój psychoseksualny, co może wpływać na ich przyszłe role społeczne w życiu dorosłym oraz więzi społeczne w mikro-strukturach społecznych.

Najważniejsze ustalenia:

- **Interakcje bezpośrednie z osobami dorosłymi poznanymi w Internecie dotyczą stosunkowo dużego odsetka nastolatków (częściej chłopcy niż dziewczęta).**
- **Jednakże odnotowane odsetki są znacząco wyższe niż uzyskane w badaniu w roku 2014.**
- **O takich interakcjach bezpośrednich z dorosłymi nastolatki najczęściej informują rodziców, a następnie kolegów.**
- **Co 4. ankietowany nie powiadamiają nikogo o spotkaniach z osobą dorosłą poznaną w Internecie.**
- **Większość badanych doskonale zdaje sobie sprawę, iż takie spotkania mogą być dla nich niebezpieczne, lecz w porównaniu do roku 2014 liczba takich osób jest mniejsza.**
- **Do wysyłania intymnych zdjęć przyznaje się co 10. badany i jest to odsetek dwukrotnie wyższy od uzyskanego w badaniu sprzed 2 lat.**

20. W. Ronatowicz, *Ryzykowne zachowania seksualne dzieci, młodzieży i młodych dorosłych w kontekście korzystania z technologii cyfrowych*, „Rocznik Lubelski” 2014, t. 40, cz. 1, s. 129–143.

5. Przemoc słowna

Internet to sfera interakcji społecznych, która może nieść ze sobą zarówno doświadczenia pozytywne, jak i negatywne. Poczucie anonimowości sprzyja często wzmożonej ekspresji, ale także zachowaniom agresywnym, w tym przemocy słownej. Dlatego też, problem przemocy słownej w Internecie nie jest zjawiskiem jednostkowym, lecz masowym. Brutalizacja życia społecznego, wspomniane poczucie anonimowości, specyfika interakcji internetowych, wpływa wymiennie i powszechnie na rodzaj i jakość komunikacji stosowanej w świecie wirtualnym²¹. Skutki doświadczenia agresji słownej mogą być wielorakie: od zaburzeń w rozwoju społecznym i emocjonalnym, do schorzeń somatycznych i trwałych urazów psychicznych. Jednorazowy akt przemocy słownej może mieć także niepożądane skutki w przyszłości, ponieważ treści opublikowane w sieci są tam praktycznie cały czas dostępne. Dodatkowo, jeśli treści te zostaną przez innych użytkowników Internetu uznane za interesujące, to podlegają dalszej dystrybucji w cyberprzestrzeni²².

Konieczne jest zatem poznanie zasięgu przemocy słownej w wirtualnym świecie, z którym mają styczność dzieci i młodzież. Pozwoli to na lepsze zobrazowanie wirtualnej rzeczywistości nastolatków.

Według deklaracji respondentów, ponad połowa nastolatków była świadkiem agresji słownej w przestrzeni wirtualnej. Najczęściej agresja ta przybiera formę wyzywania (59,7%), poniżania i ośmieszania (58,1%), podszywania się (40,5%), straszenia (34,2%), rozpowszechniania kompromitujących treści (33,3%) oraz szantażowania (24,4%) – patrz **Tabela 33a**. Jak pokazują uzyskane deklaracje respondentów, przemoc słowna w Internecie jest niemalże zjawiskiem powszechnym. Przemoc internetowa przybiera różnorodne formy. Prawdopodobnie obserwowana przez respondentów agresja dotyczy głównie interakcji w środowisku rówieśniczym. Niemniej jednak, jak pokazuje chociażby pobieżna obserwacja interakcji internetowych, przemoc słowna nie ogranicza się tylko do użytkowników młodocianych, ale dotyczy wszystkich kategorii wiekowych internautów.

21. R. M. Kowalski, S. P. Limber., P. W. Agatson, *Cyberbullying. Bullying in the digital age*, Malden, Blackwell Publishing, Ltd., 2008.

22. J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2010.

Tab. 33a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś się z sytuacją, że ktoś użył Internetu do:”.

	TAK	
	n	%
Poniżania, ośmieszania Twojego znajomego	801	58,1%
Straszenia Twojego znajomego	469	34,2%
Szantażowania Twojego znajomego	333	24,4%
Wyzywania Twojego znajomego	822	59,7%
Podszywania się pod Twojego znajomego	556	40,5%
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na temat Twojego znajomego	455	33,3%

Częściej fakt obserwacji agresji internetowej deklarują dziewczęta niż chłopcy (K: 61,0%, M: 54,9% – poniżania, ośmieszania Twojego znajomego; K: 44,2%, M: 35,5% – podszywania się pod Twojego znajomego; K: 35,2%, M: 30,8% – rozpowszechniania kompromitujących materiałów na temat Twojego znajomego), – patrz **Tabela 33b**. Wyższe odsetki deklaracji potwierdzających obserwacje przemocy słownej wśród dziewcząt, wynikają prawdopodobnie z faktu większej wrażliwości emocjonalnej na tego typu formy przemocy.

Tab. 33b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś się z sytuacją, że ktoś użył Internetu do:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Poniżania, ośmieszania Twojego znajomego	61,0	54,9
Straszenia Twojego znajomego	34,5	33,3
Szantażowania Twojego znajomego	24,3	23,6
Wyzywania Twojego znajomego	61,2	58,0
Podszywania się pod Twojego znajomego	44,2	35,5
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na temat Twojego znajomego	35,2	30,8

Wraz z wiekiem badanych wzrasta nie tylko ilość czasu spędzanego w Internecie, ale także częstość obserwacji słownej agresji internetowej i to we wszystkich

analizowanych kategoriach zachowań agresywnych. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej niż gimnazjaliści deklarują, iż doświadczyli sytuacji związanych z agresją internetową (G: 50,5%, PG: 62,9% – poniżania, ośmieszania Twojego znajomego; G: 29,8%, PG: 37,0% – straszenia Twojego znajomego, G: 20,2%, PG: 27,0% – szantażowania Twojego znajomego, G: 54,0%, PG: 63,4% – wyzywania Twojego znajomego, G: 37,2%, PG: 42,6 – podszywania się pod Twojego znajomego, G: 26,0%, PG: 38,0 – rozpowszechniania kompromitujących materiałów na temat Twojego znajomego) – patrz **Tabela 33c**. Stosunkowo częstsze odpowiedzi wśród młodzieży starszej wynikają z większej aktywności internetowej w populacji młodzieży ponadgimnazjalnej.

Tab. 33c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś się z sytuacją, że ktoś użył Internetu do:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Poniżania, ośmieszania Twojego znajomego	50,5	62,9
Straszenia Twojego znajomego	29,8	37,0
Szantażowania Twojego znajomego	20,2	27,0
Wyzywania Twojego znajomego	54,0	63,4
Podszywania się pod Twojego znajomego	37,2	42,6
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na temat Twojego znajomego	26,0	38,0

Styczność nastolatków ze słowną przemocą internetową jest już zjawiskiem globalnym i nasila się wraz z częstością korzystania z Internetu. Zjawisko przemocy w Internecie nie jest fenomenem wyjątkowym, odizolowanym od innych sfer życia społecznego. Przemoc słowna w Internecie jest ściśle związana z problemami życia nastolatków i jest pochodną aktów przemocy, konfliktów i mobbingu, obserwowanych w szkole, rodzinie, mass-mediach i otoczeniu społecznym²³. Przemoc słowna w Internecie jako zjawisko jest obserwowalne i społecznie widoczne, w przeciwieństwie do przemocy słownej w życiu realnym, ponieważ zostawia po sobie cyfrowy ślad, który można post factum zidentyfikować i zmierzyć.

23. St. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie: zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Warszawa, Difin, 2011

Obserwacja przemocy słownej w Internecie nie jest tożsama z osobistym doświadczeniem tejże przemocy. Bycie obiektem przemocy niesie ze sobą o wiele groźniejsze skutki dla kondycji emocjonalnej i społecznej nastolatków. Odsetek deklaracji respondentów na temat osobistego doświadczenia przemocy był znacznie niższy niż w przypadku obserwowalności przemocy, jednak częstość ta jest relatywnie wysoka. Co 3. ankietowany wskazał, że był wyzywany w Internecie (32,2%), co 5. – poniżony lub ośmieszony (19,4%), co 7. – straszony (13,6%), co 8. zadeklarował, iż ktoś podszywał się pod niego (12,6%), – a co 9., że był szantażowany (11,1%) – patrz **Tabela 34a**. Doświadczenia bycia ofiarą przemocy internetowej nie różnicuje żadna z analizowanych zmiennych niezależnych: płeć (patrz **Tabela 34b**) i wiek (patrz **Tabela 34c**).

Praktycznie co trzeci nastolatek (bez względu na wiek czy płeć) jest/był ofiarą agresji słownej w Internecie. W porównaniu do badań z 2007r. liczba ofiar przemocy słownej w Internecie istotnie się zwiększyła (z 20% w 2007)²⁴. Pomimo wielu kampanii społecznych, społecznej stygmatyzacji tzw. hejtowania, natężenie zjawiska nie maleje, lecz wzrasta. Wymaga to podjęcia nowej refleksji i opracowania zupełnie nowych i skutecznych paradygmatów zapobiegania przemocy słownej w cyberprzestrzeni.

Tab. 34a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło się, że ktoś użył Internetu do:”.

	TAK	
	n	%
Tonizania, ośmieszania Ciebie	265	19,4%
Straszenia Ciebie	186	13,6%
Szantażowania Ciebie	151	11,1%
Wyzywania Ciebie	442	32,2%
Podszywania się pod Ciebie	172	12,6%
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na Twój temat	169	12,4%

24. Ł. Wojtasik, *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne. Raport z badań*, Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje, 2007.

Tab. 34b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło się, że ktoś użył Internetu do:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Poniżania, ośmieszania Ciebie	18,3	20,1
Straszenia Ciebie	12,9	14,0
Szantażowania Ciebie	11,7	10,0
Wyzywania Ciebie	30,4	33,8
Podszywania się pod Ciebie	13,4	11,0
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na Twój temat	12,6	12,4

Tab. 34c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło się, że ktoś użył Internetu do:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Poniżania, ośmieszania Ciebie	19,0	19,6
Straszenia Ciebie	11,7	14,8
Szantażowania Ciebie	11,1	11,0
Wyzywania Ciebie	31,9	32,3
Podszywania się pod Ciebie	14,2	11,6
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na Twój temat	12,5	12,4

Nie sposób zupełnie wyeliminować przemocy słownej zarówno z rzeczywistości realnej jak i wirtualnej. Dlatego ważne jest rozpoznanie (i ewentualnie, późniejsze kształtowanie) sposobów reagowania nastolatków na akty przemocy słownej w Internecie.

Reakcje nastolatków na doświadczenie przemocy internetowej są zróżnicowane. Co 5. respondent informuje o takim zdarzeniu rodzica, opiekuna (19,4%) lub administratora sieci (20,8%). Natomiast co 6. badany szuka w takiej sytuacji pomocy kolegów (17,9%). Jednakże w badanej populacji najbardziej popularna jest bierna postawa „introwertyczna” tzn. nastolatki nie informują o takim zdarzeniu nikogo (39,0%) – patrz Tabela 35a.

Tab. 35a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeżeli zdarzyło się, że doświadczyłeś przemocy w sieci, to jak zareagowałeś:”.

	TAK	
	n	%
Szukałem pomocy u kolegów	169	17,9
Powiedziałem rodzicom (opiekunom)	183	19,4
Powiadomiłem nauczyciela	27	2,9
Zgłosiłem do administratora sieci	196	20,8
Nikomu nie mówiłem	367	39,0
Ogółem	942	100,0

W wyborze strategii reagowania na agresję internetową istotny wpływ ma płeć nastolatków. Dziewczęta częściej niż chłopcy szukają pomocy u rodziców, opiekunów (K: 27,3%, M: 11,1%) i kolegów (K: 20,1%, M: 14,8%). Chłopcy natomiast, częściej próbują radzić sobie samemu, nie informując o tym nikogo (K: 32,6%, M: 46,4%) lub informując jedynie administratora sieci (K: 16,6%, M: 25,4%) – patrz **Tabela 35b**.

Tab. 35b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeżeli zdarzyło się, że doświadczyłeś przemocy w sieci, to jak zareagowałeś:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Szukałem pomocy u kolegów	20,1	14,8
Powiedziałem rodzicom (opiekunom)	27,3	11,1
Powiadomiłem nauczyciela	3,5	2,3
Zgłosiłem do administratora sieci	16,6	25,4
Nikomu nie mówiłem	32,6	46,4
Ogółem	100,0	100,0

Także wiek respondentów wpływa na strategię reagowania. Gimnazjaliści częściej niż ich starsi koledzy ze szkół ponadgimnazjalnych informują o fakcie bycia ofiarą przemocy internetowej, rodzica lub opiekuna (G: 25,3%, PG: 16,9%). Zaś uczniowie

szkół ponadgimnazjalnych relatywnie częściej nie powiadamiają o takim zdarzeniu nikogo (G: 33,4%, PG: 42,6%), patrz Tabela 35c.

Tab. 35c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeżeli zdarzyło się, że doświadczyłeś przemocy w sieci, to jak zareagowałeś:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Szukałem pomocy u kolegów	19,8	16,7
Powiedziałem rodzicom (opiekunom)	23,3	16,9
Powiadomiłem nauczyciela	3,5	2,5
Zgłosiłem do administratora sieci	20,1	21,3
Nikomui nie mówiłem	33,4	42,6
Ogółem	100,0	100,0

Prawie połowa nastolatków nikogo nie informuje o fakcie doświadczenia przemocy słownej w Internecie. Z jednej strony, może to wskazywać że przyjmują bierną rolę ofiary, ale także, że w tych interakcjach odgrywają de facto podwójną rolę: ofiary i prześladowcy. Niemniej jednak, sumarycznie większość informuje o takim zdarzeniu rodzica, kolegę lub administratora sieci, co pozwala przypuszczać, że okoliczności takich zdarzeń są na tyle jednoznaczne, że można wnioskować, iż respondent był w głównej mierze ofiarą przemocy.

Złożoność problemu potęguje fakt, że sytuacja interakcji pośredniej w cyberprzestrzeni obarczona jest błędem interpretacyjnym, wynikającym z niemożliwości precyzyjnego rozpoznania intencji komunikatów innych użytkowników w oparciu o intonację głosu, mowę ciała itd., tak jak ma to miejsce w interakcjach bezpośrednich. Te strukturalne obciążenie interakcji pośrednich może powodować, że internauta zostaje ofiarą przemocy słownej także w wyniku własnej aktywności, błędnie odczytanej przez innych użytkowników jako akt agresji.

Eksploracja pretekstów i przyczyn przemocy słownej pozwala na wstępne oszacowanie charakteru przemocy słownej oraz na identyfikację sfer życia społecznego, które generują przemoc słowną w Internecie.

Młode pokolenie jest świadkiem słownej agresji w Internecie najczęściej z powodu wyglądu (70,8%) i ubioru (62,3%). Następnymi przyczynami, w kolejności częstości wystąpień, są: poglądy (56,1%), preferencje seksualne (55,7%), kolor skóry i rasa (54,4%), narodowość (46,9%), religia (48,0%) i upodobania (40,6%). Najrzadziej występującym powodem agresji werbalnej w Internecie okazała się być: płeć (28,9%) oraz zła sytuacja finansowa (35,1%) – patrz **Tabela 36a**.

Tab. 36a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś/aś się z obrażaniem w Internecie osób ze względu na:”.

	TAK	
	n	%
Wygląd (atrakcyjność, sylwetka)	972	70,8
Ubiór (styl, typ ubrań)	852	62,3
Złą sytuację finansową, brak pieniędzy	480	35,1
Religię	655	48,0
Kolor skóry, rasę	743	54,4
Narodowość	641	46,9
Płeć	395	28,9
Preferencje seksualne	760	55,7
Poglądy	767	56,1
Upodobania (np muzyka, filmy etc)	552	40,6
Inne	86	17,8

Dziewczęta częściej niż chłopcy deklarują przyczyny agresji związane z wizerunkiem tj. wygląd (K: 75,0%, M: 66,4%) oraz ubiór (K: 66,5%, M: 58,4%). Chłopcy natomiast częściej wskazywali powody społeczno-demograficzne: płeć (K: 23,9%, M: 33,9%), narodowość (K: 41,4%, M: 52,5%), religia (K: 46,0%, M: 50,1%), kolor skóry (K: 50,8%, M: 57,6%) – patrz **Tabela 36b**.

Tab. 36b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś/aś się z obrażaniem w Internecie osób ze względu na:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Wygląd (atrakcyjność, sylwetka)	75,0	66,4
Ubiór (styl, typ ubrań)	66,5	58,4
Złą sytuację finansową, brak pieniędzy	33,5	36,6
Religię	46,0	50,1
Kolor skóry, rasę	50,8	57,6
Narodowość	41,4	52,5
Płeć	23,9	33,9
Preferencje seksualne	55,2	56,1
Poglądy	57,0	54,4
Upodobania (np muzyka, filmy etc)	41,0	40,0
Inne	15,6	20,0

Korelacja pomiędzy wiekiem respondentów a doświadczeniem agresji internetowej (patrz Tabela 31c), koresponduje z silną korelacją tej zmiennej z deklaracjami dotyczącymi przyczyn agresji słownej. W obydwu przypadkach, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej niż gimnazjaliści wskazywali wystąpienie wszystkich kategorii analitycznych, tzn. częściej potwierdzali obserwacje przyczyn wizerunkowych: wygląd (G: 60,0%, PG: 77,7%), ubiór (G: 46,9%, PG: 72,0%), społeczno-demograficznych: zła sytuacja finansowa (G: 28,4%, PG: 39,4%), religia (G: 31,3%, PG: 58,5%), kolor skóry (G: 41,7%, PG: 62,3%), narodowość (G: 30,2%, PG: 57,4%), płeć (G: 17,1%, PG: 36,4%), preferencje seksualne (G: 41,6%, PG: 64,6%) oraz światopoglądowych: poglądy (G: 41,2%, PG: 65,5%), upodobania (G: 32,7%, PG: 45,5%) – patrz Tabela 36c.

Tab. 36c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś/aś się z obrażaniem w Internecie osób ze względu na:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Wygląd (atrakcyjność, sylwetka)	60,0	77,7
Ubiór (styl, typ ubrań)	46,9	72,0

Złą sytuację finansową, brak pieniędzy	28,4	39,4
Religię	31,3	58,5
Kolor skóry, rasę	41,7	62,3
Narodowość	30,2	57,4
Płeć	17,1	36,4
Preferencje seksualne	41,6	64,6
Poglądy	41,2	65,5
Upodobania (np muzyka, filmy etc)	32,7	45,5
Inne	15,7	19,8

Przemoc słowna, z którą nastolatki mają styczność w przestrzeni wirtualnej, jest w głównej mierze przedłużeniem konfliktów, przeniesionych ze środowiska rówieśniczego. Dotyczą najczęściej atrybutów wizerunkowych, światopoglądowych i etnicznych, czyli głównych identyfikatorów statutu społecznego w hierarchii rówieśniczej. Nastoletniej ofierze jest stosunkowo najtrudniej poradzić sobie z takim rodzajem agresji, ponieważ informowanie kogokolwiek, upublicznianie takiego zdarzenia, nieść może za sobą dodatkowe cierpienie.

Osobnym problemem, obok obserwowalnych przyczyn przemocy słownej, jest osobiste doświadczenie przemocy i jej przyczyn. Stosunkowo najczęściej ankietowani wskazywali przyczynę wizerunkową: wygląd (13,5%), ubiór (8,0%) oraz światopoglądową: poglądy (14,9%), upodobania (11,6%), oraz jedną przyczynę socjo-demograficzną: narodowość (8,1%), która też ma predykcje światopoglądowe. Relatywnie, czynniki socjo-demograficzne jak: zła sytuacja finansowa (3,8%), płeć (4,2%), kolor skóry (4,3%), preferencje seksualne (4,6%) są wskazywane rzadko. Interesującym jest, iż religia (4,5%) jako kategoria zarówno socjo-demograficzna, jak i światopoglądowa okazała się być jednym z najmniej istotnych czynników agresji internetowej – patrz Tabela 37a.

Tab. 37a. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy kiedykolwiek byłeś/byłaś w Internecie celem ataków słownych ze względu na:”.

	TAK	
	n	%
Wygląd (atrakcyjność, sylwetka)	184	13,5
Ubiór (styl, typ ubrań)	109	8,0

Złą sytuację finansową, brak pieniędzy	51	3,8
Religię	62	4,5
Kolor skóry, rasę	58	4,3
Narodowość	110	8,1
Płeć	57	4,2
Preferencje seksualne	62	4,6
Poglądy	202	14,9
Upodobania (np muzyka, filmy etc)	157	11,6
Inne	31	6,1

Płeć jako zmienna różnicująca jest w analizowanym pytaniu bardzo słabym predykatorem. Tylko w przypadku narodowości wystąpiło zróżnicowanie odpowiedzi, tj. chłopcy częściej niż dziewczęta wskazywali osobiste doświadczenie agresji z jej powodu (K: 3,9%, M: 12,5%) – patrz Tabela 37b.

Tab. 37b. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy kiedykolwiek byłeś/byłaś w Internecie celem ataków słownych ze względu na:” z podziałem ze względu na płeć (K – kobieta, M – mężczyzna).

	K	M
	%	%
Wygląd (atrakcyjność, sylwetka)	15,4	11,5
Ubiór (styl, typ ubrań)	7,6	8,4
Złą sytuację finansową, brak pieniędzy	3,9	3,4
Religię	4,2	5,0
Kolor skóry, rasę	3,6	4,8
Narodowość	3,9	12,5
Płeć	4,6	3,6
Preferencje seksualne	4,2	4,5
Poglądy	15,1	14,5
Upodobania (np muzyka, filmy etc)	12,4	10,9
Inne	5,6	6,4

Podobnie w przypadku wieku badanych nie występuje znacząca korelacja pomiędzy zmiennymi. Jedynie w kategorii narodowość (G: 5,5%, PG: 9,7%) oraz poglądy (G: 11,2%,

PG: 17,1%) odnotowano wyższy odsetek wskazań u uczniów szkół ponadgimnazjalnych niż gimnazjalistów – patrz Tabela 37c.

Tab.37c. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy kiedykolwiek byłeś/byłaś w Internecie celem ataków słownych ze względu na:” z podziałem ze względu na wiek (G – gimnazjum, PG – szkoły ponadgimnazjalne).

	G	PG
	%	%
Wygląd (atrakcyjność, sylwetka)	13,7	13,3
Ubiór (styl, typ ubrań)	7,4	8,4
Złą sytuację finansową, brak pieniędzy	4,0	3,6
Religię	3,4	5,3
Kolor skóry, rasę	5,0	3,8
Narodowość	5,5	9,7
Płeć	2,7	5,1
Preferencje seksualne	5,0	4,3
Poglądy	11,2	17,1
Upodobania (np muzyka, filmy etc)	11,8	11,4
Inne	5,4	6,6

Osobiste doświadczenie przemocy słownej w Internecie jest zazwyczaj spowodowane lub spowodowane cechami wizerunkowymi, światopoglądowymi i etnicznymi. Świat wirtualny nie tworzy jakościowo odmiennych rodzajów przemocy słownej, lecz wzmacnia te już istniejące w rzeczywistości realnej, dając im nową dynamikę i wydźwięk społeczny.

Zmienne takie jak płeć i wiek stosunkowo słabo różnicują deklaracje respondentów w tym względzie. Realna rzeczywistość środowiska rówieśniczego przenika do cyberprzestrzeni, również w jej w wymiarze patologicznym. Świat wirtualny, w przeciwieństwie do realnego, automatycznie rejestruje, utrwała i dystrybuuje akty przemocy, zarówno w przestrzeni, jak i czasie. Dlatego, skutki takiej agresji są mocniej i dłużej odczuwalne przez ofiary przemocy, co powoduje większe negatywne reperkusje w sferze emocjonalnej i społecznej młodego pokolenia.

Najważniejsze ustalenia:

- Większość badanych była świadkiem różnych form przemocy słownej w Internecie.
- Najczęściej przybierały one formę wyzywania lub poniżania.
- Częstość kontaktów ze zjawiskiem przemocy słownej wzrasta wraz z częstością użytkowania Internetu oraz z wiekiem badanych.
- Stosunkowo duży odsetek nastolatków jest nie tylko obserwatorem, ale również ofiarą agresji słownej, (głównie: wyzywanie i poniżanie).
- Najczęściej o fakcie bycia ofiarą przemocy słownej młodzież nie informuje nikogo (częściej chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych).
- Jednakże sumarycznie większość badanej populacji komunikuje takie zdarzenia rodzicom, administratorowi sieci lub kolegom.
- Jako główny powód takiej agresji respondenci wskazują: wizerunek, światopogląd oraz cechy socjo-demograficzne jak: preferencje seksualne, narodowość, kolor skóry, pozycja społeczna, płeć.
- Sami ankietowani są najczęściej obiektem agresji internetowej z powodu wizerunku i światopoglądu.

Najważniejsze rekomendacje:

- Edukacja rodziców i nauczycieli w zakresie:
 - kontroli czasu korzystania z Internetu,
 - kontroli i dostępności treści internetowych,
 - diagnozowania wskaźników cyberprzemocy,
 - algorytmów reagowania na cyberprzemoc,
 - rejestrowania dowodów cyberprzemocy,
 - opieki w sytuacji doświadczenia cyberprzemocy,
 - budowania relacji z dziećmi w cyberprzestrzeni.
- Edukacja dzieci i młodzieży w zakresie:
 - zasad komunikacji internetowej oraz skutków cyberprzemocy,
 - diagnozowania wskaźników cyberprzemocy,
 - rejestrowania dowodów cyberprzemocy,
 - sposobów reagowania na cyberprzemoc,
 - radzenia sobie ze skutkami przemocy.

- **Organizacja szkoły:**
 - opracowanie regulaminu szkoły w zakresie stosowania technologii internetowych,
 - opracowanie procedur reagowania, rejestracji i identyfikacji sprawców,
 - opracowanie procedur ochrony ofiar cyberprzemocy,
 - zapewnienie pomocy psychologicznej dla ofiar przemocy,
 - opracowanie procedur postępowania ze sprawcami cyberprzemocy,
 - opracowanie procedur współpracy z rodzicami oraz innymi instytucjami (np.: Policja),
 - wprowadzenie dodatkowych szkoleń dla nauczycieli,
 - wprowadzenie dodatkowych zajęć dla uczniów,
 - opracowanie procedur monitoringu sieci na terenie szkoły,
 - opracowanie systemu ewaluacji stosowanych procedur zapobiegania przyczynom i niwelowania skutków cyberprzemocy na terenie szkoły.

Rekomendacje końcowe

Średni wiek inicjacji systematycznego korzystania przez dzieci z Internetu wynosi 9 lat i 7 miesięcy i zapewne wiąże się z komuniijnym obdarowywaniem dzieci laptopami, tabletami i smartfonami. Ten empiryczny fakt wskazuje na naiwność przyjmowanych dotychczas powszechnie argumentów, że wprowadzenie dziecka w świat Internetu powinno być wyłącznym obowiązkiem rodziców. 9–10-cio letnie dziecko jest uczniem szkoły, w programach której brakuje treści dotyczących edukacji informacyjnej i medialnej. Paradoksalna sytuacja, w której wkraczanie dziecka na informacyjne drogi odbywa się bez wsparcia nauczycieli, rodzi bardzo groźne konsekwencje osobowe i społeczne. Nieetyczne zachowania, degenerujący się język wypowiedzi, zamieszczanie treści groźnych dla ich niepełnoletnich twórców i adresatów, mają swe źródło w braku należytej opieki pedagogicznej w okresie rozpoczynania wędrówki w cyberprzestrzeni.

Wyniki empirycznej eksploracji obecności nastolatków w sieci ujawniają przyjmowanie przez badanych znacznie częściej postaw biernych, niż aktywnych. I tak, korzystanie z serwisów deklaruje 78,1%, ogląda filmy i słucha muzyki 68,2%, komunikuje się ze znajomymi 68,7% badanych. Tymczasem własny blog lub stronę prowadzi 4,7%, muzykę komponuje 5%, dokonuje obróbki i tworzy filmy 5,2%, edytuje grafikę i przetwarza zdjęcia 7,8% nastolatków.

Uzyskane dane pozwalają dostrzec różnice w zakresach oraz intensywności korzystania z Internetu przez dziewczęta i chłopców (tab. 7b i 8b). Uzasadniają one potrzebę włączenia w procesy kształcenia metod sprzyjających współpracy grupowej. Jest ona bowiem niezbędna dla wzajemnego wspierania zainteresowań oraz dzielenia się umiejętnościami przez uczniów obu płci.

Szkoła w niewielkim i niewystarczającym stopniu korzysta z najnowszych technologii w procesie nauczania-uczenia się. Badania wskazują, że ponad połowa uczniów może korzystać z Internetu wyłącznie podczas przerw lekcyjnych, co piąty uczeń na wybranych godzinach lekcyjnych, a jedynie mniej niż co dziesiąty może korzystać bez ograniczeń (tab. 9a i 9b).

Szkoły wprowadzają (nie zawsze nawet wewnętrznym regulaminem) restrykcyjne ograniczenia korzystania przez uczniów z urządzeń mobilnych i Internetu (tab. 10a).

Rzadka i nierównomierna implementacja Internetu w procesie kształcenia przedmiotów pozainformatycznych w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych rodzi pilną potrzebę metodycznego i programowego wsparcia nauczycieli tych przedmiotów, wskazującego możliwe sposoby korzystania z najnowszych technologii (tab. 13a i 13b).

Zaskakujący jest także odsetek uczniów twierdzących, że nawet na lekcjach informatyki nie był wykorzystywany Internet – w przypadku gimnazjów 18,8%, zaś w szkołach ponadgimnazjalnych 29,2% (tab. 13b).

Co piąty badany potrafi korzystać z urządzeń mobilnych na sprawdzianach i klasówkach, co trzeci przyznaje, że potrafi, ale tego nie czyni i niemal co drugi uczeń przyznaje się do korzystania z urządzeń mobilnych na klasówkach i sprawdzianach. Dziewczeta częściej niż chłopcy korzystają w tych sytuacjach z urządzeń mobilnych. Jeśli przyjąć, że owo korzystanie nie odbywa się na wyraźne polecenie lub za zgodą nauczyciela, to można przypuszczać, że częściej może rodzić je obawa przed konsekwencjami złej oceny, a nie pragnienie uzyskania informacji o rzeczywistym stanie własnej wiedzy i umiejętności. Ten wniosek wymaga jednak sprawdzenia. Jest to bowiem ważna konstatacja mogąca wskazywać na praktykę niezgodną z kanonami pedagogicznymi oraz rzeczywistymi potrzebami uczniów i nauczycieli. Znaczny i zapewne zaniżony procent uczniów korzystających z urządzeń mobilnych na sprawdzianach może bowiem potwierdzać dominację selekcyjnej funkcji oceny szkolnej nad funkcją kształcącą i wychowawczą.

Diagnoza tego, jak nauczyciele i uczniowie korzystają z Internetu na lekcjach potwierdza nikłą, niewystarczającą znajomość narzędzi cyfrowych i dróg poznania, a także dominację odtwórczego charakteru korzystania z Internetu. Przeważają: wyszukiwarka Google, Wikipedia, YouTube, Ściąga.pl, a nawet Chomikuj.pl i Bryk.pl. Aż 91,5% badanych nie korzysta z Khan Academy, a 65,3% z Wolnelektury.pl (tab. 15a, 15b, 15c). Inne, wartościowe źródła z Otwartych Zasobów Edukacyjnych przyjmują wartości śladowe.

Wśród nauczycieli sytuacja również nie wydaje się satysfakcjonująca. Na lekcjach dominują formy wymuszające bierną partycypację uczniów (oglądanie, słuchanie, czytanie), nie zaś aktywizujące ich, a zatem mniej efektywne (tab. 14a i 14b). Deklaracja 36,1% uczniów, że korzystając z wyszukiwarki nie zwracają uwagi na źródła wiedzy (tab. 15a, 15b, 15c) dowodzi braku świadomości zróżnicowanej wiarygodności i rzetelności informacji umieszczanych w Internecie. Pośrednim dowodem tej tezy jest to, że jedynie 0,2% badanych uczniów skłonnych byłoby

polecić jako przydatną do nauki stronę internetową Encyklopedia.pwn.pl, podczas gdy Ściąga.pl – 65%, a Wikipedię – 20,9%. Natomiast żadnej strony nie poleciliby aż 10% badanych.

Sugerowane wzajemnie przez uczniów źródła użyteczne w procesie uczenia się (tab. 16a i 16b) są zróżnicowane, obejmują jednak jedynie wąski zakres materiałów powszechnie dostępnych w ramach Otwartych Zasobów Edukacyjnych, pomijają nadto olbrzymią liczbę stron w języku angielskim, które dedykowane są uczniom i nauczycielom (np. AASL Best Websites for Teaching and Learning). Bardzo wysoki procent (37,4%) braku odpowiedzi na pytanie o przydatną w kształceniu stronę może niestety wskazywać nie tyle na niechęć udzielenia odpowiedzi, ile na brak doświadczenia i wiedzy o tych stronach internetowych i aplikacjach edukacyjnych, które mogłyby być użyteczne w intencjonalnie realizowanym komplementarnym procesie kształcenia (16a, 16b, 16c). Ten wniosek wymaga jednak weryfikacji w dalszych badaniach.

Korzystanie z Internetu przez nastolatków, stało się zjawiskiem na tyle powszechnym i normalnym, że sama aktywność jest dla młodej osoby rutyną dnia codziennego. Wyniki badania wskazują na dość liczne występowanie symptomów nawyku, a nawet uzależnienia od Internetu. Nadmierne korzystanie z sieci i zachowania mające symptomy uzależnienia jest często akceptowane przez otoczenie społeczne i traktowane jako „naturalna” konsekwencja specyfiki Internetu i wieku młodzieńczego. Tymczasem psychoterapeuci, psychologowie, alarmują, że liczba osób młodych uzależnionych od Internetu rośnie „lawinowo”²⁵. Dlatego, niezmiernie istotnym jest uwrażliwienie rodziców, opiekunów i nauczycieli na zjawisko uzależnienia od Internetu. Powinni oni rozwijać swoje kompetencje w zakresie identyfikowania i zapobiegania uzależnieniu od Internetu tak, aby w przyszłości odsetek osób, którzy rozwinęli swoją „pełną karierę uzależnienia” był w populacji jak najmniejszy.

Dzięki rozwojowi technologii Internetu mobilnego, zmienia się dynamicznie wizerunek dzisiejszego młodego internauty. Jeszcze kilka lat temu, młody użytkownik Internetu był w świadomości społecznej lokowany przed monitorem komputera stacjonarnego w przestrzeni swojego gospodarstwa domowego²⁶. Obecnie, typowy nastolatek-internauta, jawi się raczej jako osoba pochylona nad ekranem swojego smartfonu, która porusza się w przestrzeni społecznej. Zjawisko to

25. A. Augustynek, *Uzależnienia komputerowe. Diagnoza, rozpowszechnienie, terapia*, Warszawa, Difin, 2010.

26. CBOS, *Internauci 2015*, Warszawa, CBOS, 2015.

pokazuje potrzebę ciągłego dostosowywania się instytucji i osób, dbających o bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w sieci, do zmian technologicznych. Konieczne jest zatem systematyczne monitorowanie wzorów zachowań w przestrzeni wirtualnej, typowych narzędzi komunikacji, zachowań ryzykownych oraz potencjalnych zagrożeń. Duża dynamika tych zmian wymaga konsekwentnego wspierania działań badawczych, służących stałemu i metodycznemu pomiarowi aktywności nastolatków w sieci.

Najważniejszą kwestią pozostaje jednak, zdiagnozowany w badaniu, problem braku obecności rodziców i opiekunów w edukacji cyfrowej, w interakcjach internetowych młodego pokolenia. Zadaniem osób dorosłych jest wprowadzanie dzieci w nowe przestrzenie społeczne. Przewodnictwo to powinno polegać na kontroli, wyjaśnianiu, segmentowaniu nowych treści i znaczeń. Tymczasem, młode pokolenie zostało „opuszczone” przez dorosłych w przestrzeni wirtualnej. Współczesny nastolatek-internauta poznaje Internet (z jego treściami i interakcjami), w sposób niekontrolowany i nieuporządkowany. Treści, z którymi się tam spotyka, nie są przez jego rodziców i nauczycieli obserwowane i filtrowane. Konsekwencje tego można zaobserwować już w skali masowej, np.: w 2012 roku 67,3 proc. ankietowanych nastolatków zetknęło się w Internecie z pornografią²⁷. Jak pokazują badania H. Milkmana, najistotniejszym predykatorem zapobiegania zachowaniom niepożądanym u młodzieży, a szczególnie tym związanym z uzależnieniami, jest ilość czasu jaki rodzice spędzają ze swoimi dziećmi²⁸. Samowykluczenie się rodziców, opiekunów ze świata interakcji internetowych nastolatków, będzie zatem pogłębiać negatywne skutki wpływu Internetu na najmłodszych użytkowników. Stąd, należy podjąć edukację rodziców i opiekunów w zakresie budowania i podtrzymywania trwałych relacji ze swoimi dziećmi w cyberprzestrzeni.

Młodzież chętnie i z dużą sprawnością poszukuje wiadomości w sieci. Ważne jest żeby nauczyciele polecali uczniom różne ciekawe, wartościowe strony internetowe poszerzające wiedzę zdobywaną na lekcjach.

Nauczyciele powinni wykorzystywać Internet jako miejsce kreacji wiedzy, powinni zamieszczać w sieci swoje wytwory, różne pomoce dydaktyczne, a zwłaszcza wartościowe prace uczniów np. rezultaty wypracowane w ramach realizacji uczniowskich projektów.

27. K. Makaruk, S. Wójcik, *EU NET ADB – Badanie nadużywania internetu przez młodzież w Polsce i Europie*, Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje, 2012.

28. H. Milkman, S. Sunderwirth, *Craving for Ecstasy and Natural Highs. A Positive Approach to Mood Alteration*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2009.

Internet to dla młodzieży również popularne źródło rozrywki obfitujące w filmy, muzykę, gry online, którym młodzież poświęca coraz więcej czasu. Szkoła wciąż nie docenia i nie korzysta z potencjału, jaki tkwi w grach edukacyjnych. Pojęcie Edutainment – edukacja rozrywkowa, liczy sobie już kilkadziesiąt lat i odnosi się do nauki przez zabawę. Niestety dotychczas nie doczekaliśmy się zbyt wielu wciągających gier edukacyjnych np. opartych na wydarzeniach historycznych naszego kraju. Należy zadbać o to, żeby w sieci pojawiały się gry edukacyjne atrakcyjne dla uczniów o treściach korelujących z podstawami programowymi kształcenia.

Nastolatki nie zawsze przewidują konsekwencje swoich zachowań oraz nie mają wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa w sieci. Istnieje rozbieżność pomiędzy deklarowaną wiedzą, a zachowaniem. Większość badanych doskonale zdaje sobie sprawę, iż interakcje bezpośrednie z osobami dorosłymi poznanymi w Internecie mogą być dla nich niebezpieczne, a jednocześnie deklaracje dotyczące podejmowanej aktywności w tym obszarze dotyczą stosunkowo dużego odsetka nastolatków (częściej chłopcy niż dziewczęta). O takich interakcjach bezpośrednich z dorosłymi nastolatki najczęściej informują rodziców, a następnie kolegów.

Zjawisko sekstingu, czyli przesyłania treści (zdjęć, filmików) o charakterze erotycznym, głównie swoich nagich lub półnagich zdjęć, za pomocą Internetu i telefonu komórkowego, staje się częściej obserwowalne wśród nastolatków. Do wysyłania intymnych zdjęć przyznaje się co 10. badany i jest to odsetek dwukrotnie wyższy od uzyskanego w badaniu sprzed 2 lat.

Koniecznym jest prowadzenie szeregu działań na rzecz popularyzacji idei bezpiecznego i twórczego wykorzystania Internetu przez dzieci i młodzież (w tym edukacja dotycząca konsekwencji podejmowanych zachowań ryzykownych, kontaktu ze szkodliwymi treściami, zasad bezpieczeństwa, w tym dot. interakcji z innymi internautami i radzenia sobie ze skutkami przemocy internetowej), jak i zajęcia ukierunkowane na nabywanie kompetencji cyfrowych, na wszystkich poziomach tj. poziomie informatycznym, informacyjnym i funkcjonalnym.

Zaangażowanie rodziców/opiekunów do współtowarzyszenia swoim dzieciom w świecie wirtualnym.

Opracowanie i wdrożenie w placówkach oświatowych zasad polityki bezpieczeństwa cyfrowego, w tym procedur działania i reagowania w sytuacjach zagrożenia online oraz związanych z użytkowaniem sieci przez użytkowników społeczności szkolnej.

Przemoc słowna w Internecie ma wiele przyczyn. Jedną z nich jest subiektywne poczucie anonimowości²⁹. Część internautów nie odczuwa możliwości wystąpienia sankcji za zachowania, które w rzeczywistości realnej zazwyczaj związane są z nieuchronną reakcją społeczną lub prawną. Dlatego koniecznym jest uwrażliwianie (nie tylko) młodych internautów na fakt, że każda aktywność w przestrzeni wirtualnej pozostawia swój ślad cyfrowy, a podmiot tej aktywności można stosunkowo łatwo i skutecznie zidentyfikować. Zwiększenie świadomości społecznej obserwowalności zdarzeń i możliwości rozpoznania autora spowoduje spadek aktów przemocy słownej. Obserwowalność społeczna internauty powoduje bowiem, że jego aktywność rzadziej wykracza poza normy i zasady współżycia społecznego.

Przemocy słownej w Internecie sprzyja także psychologiczna łatwość poniżania osoby, polegająca na braku potrzeby bezpośredniej konfrontacji z ofiarą przemocy. Niemniej jednak jak pokazują badania krąg interakcji internetowych nastolatków jest w pewnym zakresie współbieżny z interakcjami bezpośrednimi. Agresja w Internecie nie jest zachowaniem odizolowanym od postaw społecznych przeżywanych w życiu realnym, lecz jest jej konsekwencją lub korelatem³⁰. Umiejętność rozpoznawania sprawców (i ofiar) agresji internetowej powinna się zatem stać kompetencją zarówno rodzica, opiekuna ale i też nauczyciela, wychowawcy. Po identyfikacji sprawcy konieczne jest wdrożenie algorytmu postępowania, tak aby agresja internetowa była jak najczęściej kojarzona z sankcją społeczną.

Przerwanie przemocy powinno być oczywiście podstawowym i pierwszym działaniem. Niemniej jednak duża część tych aktów przemocy jest przez ich ofiary ukrywana. Rozmiar skutków emocjonalnych przemocy słownej jest mocno uzależniony od indywidualnej odporności psychicznej ofiary³¹. Stąd zarówno rodzice, jak i szkoła powinni zadbać w procesie wychowania dzieci i młodzieży o odporność psychiczną dziecka. Środowisko szkolne może sprzyjać rozwijaniu nie tylko czynników ryzyka, ale też czynników ochronnych. „Istotną rolę w kształtowaniu właściwej atmosfery szkolnej odgrywają nauczyciele. Znaczenie i istota ogromnej roli nauczycieli w promowaniu odporności uczniów jest bardzo niedoceniana, również przez samych nauczycieli i wychowawców”³².

29. L. Albański, *Wybrane zagadnienia z patologii społecznej*, Jelenia Góra, Kolegium Karkonoskie, 2010, s. 45.

30. J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2012.

31. A. Brzezińska, *Spoleczna psychologia rozwoju*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2007.

32. I. Grzegorzewska, *Odporność psychiczna dzieci i młodzieży – wyzwanie dla współczesnej edukacji*, „Terazniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, 1(53), s. 48.

Literatura

- Albański L., *Wybrane zagadnienia z patologii społecznej*, Jelenia Góra, Kolegium Karkonoskie, 2010.
- Augustynek A., *Uzależnienia komputerowe. Diagnoza, rozpowszechnienie, terapia*, Warszawa, Difin, 2010.
- Becker H.S., *Rodzaje dewiacji. Model sekwencyjny*, [w:] *Socjologia. Lektury*, Sztompka P., Kucia M. (red.), Kraków, Znak, 2005, s. 596–608.
- Bednarek J., Andrzejewska A. (red.), *Dylematy społeczności cyfrowej, Seria: Cyberprzestrzeń – Człowiek – Edukacja*, Tom 2, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2015.
- Bochenek M., Polak Z., Wrońska A., *Jak zapewnić dzieciom bezpieczeństwo w Internecie – poradnik dla rodziców*, Warszawa, Mwi, 2015.
- Brzezińska A., *Spoleczna psychologia rozwoju*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2007.
- CBOS, *Internauci 2015*, Warszawa, CBOS, 2015.
- Ćwikliński A., *Pomiędzy oddziaływaniem szkoły i kultury popularnej. Dylematy tożsamościowe współczesnej młodzieży*, [w:] *Kultura popularna – tożsamość – edukacja*, Hejwosch D., Jakubowskiego W. (red.), Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2010, s. 269–278.
- Fedorowicz M., Ratajski S. (red.), *O potrzebie edukacji medialnej w Polsce*, Polski Komitet do spraw UNESCO, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (wydanie elektroniczne), 2015.
- GUS, *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2012-2016*, Szczecin, US Szczecin, 2016.
- Grzegorzewska I., *Odporność psychiczna dzieci i młodzieży – wyzwanie dla współczesnej edukacji*, „*Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*” 2011, 1(53), s. 37–50.
- Jędrzejko M., Janusz M., Walancik M., *Zachowania ryzykowne i uzależnienia. Zjawisko i uwarunkowania*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2013.
- Juszczyk St., *Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia: (o problemach tworzącego się społeczeństwa informacyjnego)*, Katowice. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000.
- Kamieniecki M., Bochenek M., *Świat współczesnych nastolatków*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, Tanaś M. (red.), NASK, Warszawa 2016, s. 11–14.

- Kędzierska B., *Kompetencje informatyczne w kształceniu ustawicznym*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych, 2007.
- Kowalski R., Limber S., Agatson P., *Cyberbullying. Bullying in the digital age*, Malden, Blackwell Publishing, Ltd., 2008.
- Kozak St., *Patologie komunikowania w Internecie: zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Warszawa, Difin, 2011
- Lange R., Osiecki J., *Raport z badań. Nastolatki wobec Internetu*, Warszawa, NASK, 2014.
- Lange R., *Youth and Society – personal profile of citizenship of Polish and British youth*, Warszawa, The British Council, 2004.
- Livingstone S., Helsper E., *Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide*, „New Media & Society” 2007, 9(4), s. 671-696.
- Makaruk K., Wójcik S., *EU NET ADB – Badanie nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce i Europie*, Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje, 2012.
- Milkman H., Sunderwirth S., *Craving for Ecstasy and Natural Highs. A Positive Approach to Mood Alteration*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2009.
- Melosik Z., *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013.
- *The Nielsen Global Generational Lifestyles Survey – How We Live, Eat, Play, Work and Save for Our Futures*, New York, Nielsen, 2015.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków, Impuls, 2012.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2010.
- Ronatowicz W., *Ryzykowne zachowania seksualne dzieci, młodzieży i młodych dorosłych w kontekście korzystania z technologii cyfrowych*, „Rocznik Lubelski”, t. 40, 2014, cz. 1, s. 129–143.
- Siemieniecki B., *Pedagogika kognitywistyczna. Studium teoretyczne*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013.
- Siemieniecki B. (red.), *Pedagogika medialna Tom 1 i 2*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- Tanaś M., Galanciak S. (red.), *Cyfrowa przestrzeń kształcenia, Seria: Cyberprzestrzeń – Człowiek – Edukacja, Tom 1*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, 2015.
- Tanaś M., *Edukacyjne zastosowania komputerów*, Warszawa, Wydawnictwo „Żak”, 1997.
- Tanaś M., *Nastolatki wobec Internetu*, Warszawa, NASK, 2016.

- Tanaś M., *Primum non nocere a internetowa przestrzeń wolności i aktywności nastolatków*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, Tanaś M. (red.), Warszawa, NASK, 2016, s. 41–54.
- Wojtasik Ł., *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne. Raport z badań*, Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje, 2007.
- Wójcik S., Makaruk K., *Raport z badań: Seksting wśród młodzieży*, Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje, 2014.
- Wrońska A., Lange R., *Nastolatek jako użytkownik Internetu – społeczny wzorzec konsumpcji*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, Tanaś M. (red.), Warszawa, NASK, 2016, s. 15–26.
- Wrońska M., *Kultura medialna adolescentów. Studium dostępu i zastosowań*, Rzeszów, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2012.
- Yellowlees P., Marks S., *Problematic internet use or internet addiction?*, „Computers in Human Behavior” 2007, 23(3), s. 1447–1453.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
1. Zakres i cele użytkowania	7
Internet w szkole i edukacji	31
3. Tożsamość internetowa	49
4. Zachowania ryzykowne	79
5. Przemoc słowna	86
Rekomendacje końcowe	100
Literatura	107
Informacja o NASK	110

NASK

NASK jest instytutem badawczym podległym Ministerstwu Cyfryzacji. Kluczowe obszary działalności NASK obejmują zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa internetu, a także z rozwojem polskiej cyberprzestrzeni. Instytut realizuje zadania statutowe działając w różnych obszarach: naukowym, doradczym, edukacyjnym i gospodarczym.

W ramach NASK działa Narodowe Centrum Cyberbezpieczeństwa (NC Cyber). Reagowaniem na zdarzenia naruszające bezpieczeństwo sieci zajmuje się zespół CERT Polska (Computer Emergency Response Team). W NC Cyber funkcjonuje także zespół Dyżurnet.pl, odpowiadający za przeciwdziałanie szkodliwym i nielegalnym treściom obecnym w internecie.

Instytut prowadzi badania w zakresie opracowywania rozwiązań zwiększających efektywność, niezawodność i bezpieczeństwo sieci teleinformatycznych oraz innych złożonych systemów sieciowych. Istotne miejsce w działalności instytutu zajmują badania dotyczące biometrycznych metod weryfikacji tożsamości w bezpieczeństwie usług. NASK prowadzi także rejestr domen.pl.

Funkcjonująca w strukturach instytutu Akademia NASK zajmuje się działalnością edukacyjną, popularyzatorską oraz szkoleniową. Wieloletnia współpraca z ekspertami oraz przedstawicielami środowisk naukowych pozwoliła stworzyć szeroką gamę publikacji, poradników i materiałów edukacyjnych poruszających najbardziej aktualne zagadnienia związane z bezpieczeństwem dzieci i młodzieży online. Akademia NASK realizuje projekty adresowane do różnych grup społecznych, wiekowych oraz zawodowych. Od 2005 roku NASK jest koordynatorem Polskiego Centrum Programu Safer Internet – programu Komisji Europejskiej mającego na celu promocję bezpiecznego korzystania z nowych technologii o'iki internetu wśród dzieci i młodzieży oraz przeciwdziałanie nielegalnym treściom online.

W Akademii NASK prowadzone są unikatowe szkolenia dla firm i instytucji ze szczególnym uwzględnieniem tematyki bezpieczeństwa ICT. Oferta szkoleniowa Akademii adresowana jest do sektora biznesu, administracji publicznej i instytucji akademickich. Posiadamy także kompleksową propozycję szkoleń społecznych dla samorządów oraz przedstawicieli sektora edukacyjnego. W instytucie NASK istotną rolę pełni Pracownia Edukacyjnych Zastosowań TIK. Pracownia zajmuje się prowadzeniem badań społecznych z obszaru społeczeństwa informacyjnego oraz implementacją technologii informacyjnych i komunikacyjnych w procesie edukacji. Istotnym zadaniem Pracowni jest diagnoza stanu bezpieczeństwa cyfrowego dzieci i młodzieży. Pracownia współpracuje z wiodącymi ośrodkami akademickimi i instytucjami naukowo-badawczymi oraz posiada zaplecze informatyczne i technologiczne w realizacji badań zleconych.

NASK Instytut Badawczy
ul. Kolska 12, 01-045 Warszawa
tel. 22 380 82 00, fax 22 380 82 01, nask@nask.pl
www.nask.pl

